

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

OSMANLI HUKUKUNDA KÜÇÜĞÜN VELÂYETİ
(16-19. YÜZYILLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kübra ÖZDEMİR

Danışman:
Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ

İSTANBUL

2021

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

OSMANLI HUKUKUNDA KÜÇÜĞÜN VELÂYETİ
(16-19. YÜZYILLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kübra ÖZDEMİR

Danışman:
Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ

İSTANBUL

2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 020115YL11 numaralı Kübra ÖZDEMİR'in hazırladığı “*Osmanlı Hukukunda Küçüğüñ Velâyeti (16-19. Yüzyıllar)*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21/ 09/ 2021 Salı günü (16:00 – 17:00) saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Münteha MAŞALI

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kübra ÖZDEMİR

21.09.2021

ÖZ

Tarihi vesikalara dayanılarak yapılan araştırmalar, fıkıhın salt teorik düzlemde geliştiği ve hukukun güncel uygulamalarının ondan bağımsız bir şekilde varlığını sürdürdüğu yönündeki iddiaların hukuk tarihi verileri ışığında analizler yapılarak değerlendirilmesine ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir. Klasik fıkıh kitapları, fetvâ mecmuaları ve kadı sicillerini mercek altına alarak küçüğün velâyeti konusunu inceleyen bu çalışma, Osmanlı'da 16-19. yüzyıllar arasında İslam hukukunun nasıl uygulandığının, değişim gösterip göstermediğinin, teorik ve pratik alanın birbiriyle örtüşüp örtüşmeyen yönlerinin neler olduğunun, hukukun uygulanmasında fıkıhın ne derecede payının olduğunun tespit edilmesine -belirli bir çerçevede- katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Üç bölümden oluşan bu araştırmanın birinci bölümünde küçüğün şahsı üzerindeki velâyet, ikinci bölümünde küçüğün malı üzerinde velâyet, üçüncü bölümünde ise küçüğün bakım ve terbiyesi (hidâne) ele alınarak konu, teori ve uygulama yönüyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Velâyet, Küçük, Çocuk, Kadı Sicilleri, Velî, Vasî, Hidâne

ABSTRACT

Researches based on historical documents shows that it is necessary to evaluate the allegations in the direction of that the current practices of the law continue to exist independently of it and that fiqh develops on a absolute theoretical level, by making analyzes in the light of legal history data. This study, in which deals with the custody of the child is expressed by scrutinizing classical islamic jurisprudence books, fatwa journals and the records of muslim judge, aims to contribute how Islamic law was applied between the 16th century and 19th century in the Ottoman Empire, whether it changed or not, what the aspects of the theoretical and practical fields do not overlap with each other, and to what extent islamic jurisprudence books had a share in the implementation of the law in a certain framework.

The subject has been labored to be put forward in terms of theory and practice by examining the custody over the personal of the child in the first part of this research, which consists of three parts, the custody over the property of child in the second part and child care and upbringing in the third part.

Key Words: Ottoman, Guardianship, Child, The Records of Muslim Judge (Cadi), Guardian, Hidane, Care, Upbringing.

ÖNSÖZ

İslam dini sırf inanç ve ibadetlerle ilgili kurallardan oluşmayıp, hayatın bütünü tanzim eden hukuku da içine alan bir sistemdir. Bu sistem fıkıh/İslam hukuku tabiriyle anılır. Hukuk sistemi şer'î-örfi bir karaktere sahip olan Osmanlı Devleti'nde esas itibariyle İslam hukuku uygulanmaktadır. İslam hukukunun teori ve uygulama yönüyle nasıl bir değişim yaşadığını, teori ve uygulama arasında örtüşme ve çatışmaların olup olmadığını araştırmak gayesiyle derinlemesine bir inceleme olması açısından zaman, mekan ve konu itibariyle sınırlandırılarak hazırlanan *Osmanlı Hukukunda Küçüğün Velâyeti (16-19. Yüzyıllar)* isimli tez çalışması, klasik fıkıh eserleri, fetvâ mecmuaları ve kadı sicilleri çerçevesinde literatüre bir katkı sunmayı hedeflemekte ve bu çalışmayla birlikte çocuk hukukuna dair çalışmaların bir adım daha ileriye taşınması temenni edilmektedir.

İlk olarak ilmi birikiminden istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ'e tezin hazırlanma sürecinde gösterdiği ilgi ve emek için teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamı inceleyerek katkı ve değerlendirmelerini benimle paylaşan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU ve Doç. Dr. Münteha MAŞALI hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bugüne kadar ilmi birikimlerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma teşekkür ederim. Yürüdüğüm bu yolda maddi-manevi desteklerini esirgemeyen değerli annelerim Şükran AKYOL ve Gönül ÖZDEMİR'e, değerli babalarım M. Yaşar AKYOL ve Nusret ÖZDEMİR'e ve aileme müteşekkirim. Tez hazırlama sırasındaki tüm zorlukları birlikte aştığım, her türlü maddi-manevi desteğini bana göstererek yanımda olan kıymetli eşim Mehmet ÖZDEMİR'e ve tezin hazırlanma sürecinde hayatımıza dahil olan biricik kızım Zeynep Mehra Özdemir'e en kalbi şükranlarımı sunarım. Bu süreçte desteklerini yanımda hissettiğim tüm dostlarıma ve çalışmalarım sırasında istifade ettiğim TDV İSAM Kütüphanesi'ne ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Kaynakları, Yöntemi ve Sınırlılıkları	3
III. Genel Olarak Velâyet.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
KÜÇÜĞÜN ŞAHSİ ÜZERİNDEKİ VELÂYET.....	10
1.1. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetin Kapsamı.....	10
1.2. Küçüğün Şahsı Üzerinde Velâyet Yetkisine Sahip Olanlar.....	10
1.3. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetin Süresi ve Sona Ermesi.....	14
1.4. Evlendirme Velâyeti	17
1.5. Bulûğ Muhayyerliği.....	28
1.6. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetle İlgili Hukuki İhtilafa Konu Olan Meseleler	32
İKİNCİ BÖLÜM	
KÜÇÜĞÜN MALİ ÜZERİNDEKİ VELÂYET.....	41
2.1. Küçüğün Malı Üzerindeki Velâyetin Kapsamı.....	41
2.2. Küçüğün Malı Üzerinde Velâyet Yetkisine Sahip Olanlar.....	41
2.3. Küçüğün Malı Üzerindeki Velâyetin Süresi ve Sona Ermesi.....	44
2.4. Vasî Tayini.....	46
2.5. Vasînin Denetlenmesi: Nâzır	52
2.6. Vasînin Azledilmesi.....	56
2.7. Velî Ve Vasînin Küçüğün Malı Üzerindeki Tasarrufları.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	

BAKIM VE TERBİYE VELÂYETİ (HİDÂNE)	75
3.1. Bakım ve Terbiye Velâyetinin Kapsamı.....	75
3.2. Hidâneye Yetkili Şahıslar ve Bunlar Arasında Gözetilen Sıralama	76
3.3. Hidâneye Yetkili Olanlarda Aranılan Nitelikler	81
3.3.1. Kadınlara Mahsus Nitelikler	82
3.3.2. Erkeklerle Mahsus Nitelikler	86
3.4. Hidâne Süresi ve Sona Ermesi.....	86
3.5. Hidâne Yeri.....	88
3.6. Hidâne Hakkının Düşmesi	91
3.7. Hidâne Süresince Küçüğün Nafakası	94
3.8. Muhâlea ile İlişkisi Bakımından Hidâne	112
3.9. Çocukla Kişisel İlişki.....	116
SONUÇ	118
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ	128

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	adı geçen eser
A. Ş.	anonim şirketi
b.	bin (oğlu)
bt.	binti (kızı)
Bkz./bkz.	bakınız
çev.	çeviren
ed.	editör
h.	hicrî
haz.	hazırlayan
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
m.	miladî
md.	madde
nşr.	neşreden
nu.	numara
r.a.	radıyallahu anhu
s.	sayfa
s. a. v.	sallallâhu aleyhi vesellem
sy.	sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	tahkik eden
trc.	tercüme eden
t.y.	basım tarihi yok
v.	vefat tarihi
ve diğer.	ve diğerleri
vb./vs.	ve benzeri / vesaire
vd.	ve devamı
y.y.	basım yeri yok

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

İslamiyet'in ilk yıllarından bu yana oluşan fıkıh birikiminin, toplumsal hayattan bağımsız salt teorik bir alanda mı geliştiği, bunun aksine bu birikimin uygulamanın asıl kaynağı olarak hayatla birlikte ve ona ilişkin düzenlemelerle beraber mi gelişip şekil aldığı, yirminci yüzyılın başlarından beri pek çok çalışma ve tartışmaya konu olmuş ve farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu tartışmalar İslam hukukuna dayalı bir hukuk sistemi benimseyen Osmanlı Devleti özelinde de gündeme gelmiştir. Bu bağlamda tevarüs edilen fıkıh geleneğinin gelişim seyrini göz ardı ederek, fıkıhın toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediği, hayatın gerisinde kaldığı yönünde görüşler ileri sürülmüş olsa da tarihi vesikalara dayanılarak yapılan araştırmalar göstermiştir ki, fıkıhın salt teorik düzlemde gelişip, uygulamada pasif kaldığı ve hukukun güncel uygulamalarının ondan bağımsız bir şekilde varlığını sürdürdüğü şeklindeki iddiaların hukuk tarihi verileri ışığında derinlemesine analizler yapılarak değerlendirilmesi ihtiyacı vardır. Bir başka anlatımla meselenin teorik çerçevesine bağlı kalınarak, uygulama boyutunda da bu çerçevenin izleri sürülerek yapılan çalışmalar yardımıyla bu iddiaların doğrulanabilir veya yanlışlanabilir noktalarını tespit etmek mümkün olacaktır. Osmanlı hukukunda bu iddiaların ne derecede doğruluk payının bulunduğu izlerini sürme gayesiyle konu, mekan, zaman gibi sınırlamalara tabi tutularak yapılan çalışmalar, araştırmanın derinliğini ortaya koymanın yanı sıra elde edilen verilerden hareketle ulaşılabilecek olan yargıların daha isabetli olmasına da katkı sağlayacaktır. Bu gayeye hizmet eden az sayıda çalışmaya son zamanlarda yenilerinin eklenmesiyle literatür genişlemektedir.

Bu çalışma, Osmanlı'da İslam hukukunun nasıl uygulandığının, nasıl bir şekil aldığı, değişim gösterip göstermediğinin, hukuki sorunları çözüp çözemediğinin, teorik ve pratik alanın birbiriyle örtüşüp örtüşmeyen yönlerinin neler olduğunun, hukukun uygulanmasında fıkıhın ne derecede payının olduğunun tespit edilmesine -belirli bir çerçevede- katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın yüksek lisans tezi imkanlarıyla orantılı olması için çalışma, İslam aile hukuku alanına giren küçükler üzerinde velâyet konusuyla sınırlandırılarak, Osmanlı hukukuna kaynaklık eden Hanefi fıkıh kitapları ve uygulamaya yön verici nitelikteki fetva mecmuaları ile uygulamayı

görebilme açısından önemli bir imkan sunan şer’iyye sicil defterlerinin (16-19. yüzyıllar) taranması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Hukukun temel kavramlarından biri olan hak kavramı, “hukuk düzeni tarafından korunan ve hak sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi verilen menfaat” olarak ifade edilip değişik açılardan incelenerek türlere ayrılmaktadır. Konusu açısından yapılan ayrıma göre haklar ikiye ayrılmaktadır: 1) Malvarlığı hakları 2) Şahısvarlığı hakları. Ekonomik bir değer taşıyan ve bu değer para ile ölçülebildiği haklara malvarlığı hakları denir ve bunlar kişinin malvarlığında yer alır. Kişinin, ekonomik değer taşıyan hakları ile borçlarının bütünü, o kişinin malvarlığı olarak tanımlanmaktadır. Şahıs varlığı hakları, değeri para ile ölçülemeyen ve malvarlığı içerisinde yer almayan daha çok manevî bir değer taşıyan haklar olarak ifade edilmektedir. Şahsın hayatı, sağlığı, vücut bütünlüğü, şeref ve haysiyeti, bilimsel ve mesleki kimliği, ismi, özel hayatının gizliliği, kişinin şahısvarlığı içerisinde yer alır.¹

Hukuk sistemleri, toplumun temelini oluşturan aileye ilişkin meselelere ve aile içerisinde yarının büyükleri olarak ihtimama en layık olan küçükler konusuna özel önem atfetmiş, doğumdan itibaren tam fiil ehliyetine sahip olana kadar geçen zaman zarfında “küçük” olarak adlandırılan insan yavrusunun bakım ve gözetimi, malvarlığı ve şahısvarlığının korunması hususunda ayrıntılı hükümler bina etmişlerdir. Küçükler hakkında Türk medeni hukukunda şahısvarlığı ve malvarlığının korunmasına yönelik olarak “velâyet” adı altında düzenlenen kuruma ilişkin hükümler İslam fıkında, *el-velâye ale’l-mâl* (mal üzerinde velâyet), *el-velâye ale’n-nefs* (şahıs üzerinde velâyet) ve *el-hidâne* (çocuğun bakım ve terbiyesi ile ilgili velâyet) şeklinde üç ana başlık altında incelenmiştir. Fıkıhta bunlardan ilk ikisi küçüğün dışındakileri de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Çalışmada bu üç tür velâyeti ihtiva edecek şekilde Osmanlı hukukundaki uygulama ve bunun teorik düzlemle ilişkisinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Tez konusu olarak Osmanlı’da küçüğün velâyetinin tercih edilmesinin temel sebebi, Osmanlı hukukunu teorik ve uygulama yönüyle ortaya koyan çalışmaların az sayıda oluşu ve konunun son derece önem arz etmesine karşın Osmanlı’da küçüğün velâyetine ilişkin müstakil bir çalışmanın bulunmamasıdır. Bu çalışma ile bu konudaki

¹ Osman Gökhan Antalya ve Murat Topuz, *Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, I, 147, 152-153; Mustafa Dural ve Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020, I, 150, 172-173.

eksikliğin giderilmesi yolunda yapılan çalışmaların bir adım daha ileriye taşınması temenni edilmektedir.

II. Araştırmanın Kaynakları, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Çalışmada meselenin teorik zemini inşa edilirken klasik fıkıh literatürü içerisinde Hanefî mezhebine ait kaynaklardan özellikle Osmanlı'da rağbet edilen fıkıh kitaplarına ağırlıklı olarak başvurulmuştur. Bunlar: Kâsânî'nin (v. 587/1191) *Bedâiü's-Sanâî*, Mergînânî'nin (v. 593/1197) *el-Hidâye*, Molla Hüsrev'in (v. 885/1481) *Dürerü'l-Hükkâm*, Halebî'nin (v. 956/1549) *Mülteka'l-Ebhur*, İbn Nüceym'in (v. 970/1563) -Ebü'l-Berekât en-Neseî'nin (v. 710/1310) *Kenzü'd-Dekâik*'inin şerhi olan- *el-Bahrü'r-Raîk* isimli eserleridir. Hukuk tarihimizi incelerken İslam hukukunun uygulamada nasıl görüldüğünü, özellikle İslam hukukuna dayalı bir hukuk sistemini benimsemiş olan Osmanlı'da fıkıhın nasıl bir yer edindiğini iyi bir şekilde analiz edebilmek için uygulamayı iyi bir şekilde yansıtan, güvenilir ve birincil kaynakların mahkeme kayıtları olması sebebiyle, çalışmada Osmanlı'da küçüğün velâyetine ilişkin uygulamalar, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) iş birliğiyle hazırlanan ve ayrıca buna ilaveten İBB Kültür A.Ş. ve İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi iş birliği ile yayımlanmış olan İstanbul Kadı Sicilleri'nden 16-19. yüzyıllar arasındaki defterler taranmak suretiyle elde edilen veriler ışığında ortaya koyulmuştur. Klasik fıkıh eserleri ve şer'îyye sicillerinin yanı sıra Osmanlı'da çokça başvuru alan, dönemin İslam hukukuna dair önemli birikimini teşkil eden bazı fetvâ mecmualarından da yararlanılarak konu mercek altına alınmıştır. Bunlar: Ebussuud Efendi'nin (v. 982/1574) *Fetâvâ-yı Ebussuud Efendi*, Çatalcalı Ali Efendi'nin (v. 1103/1692) *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin (v. 1115/1703) *Fetâvâ-yı Feyziye*, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (v. 1156/1743) *Behcetü'l-fetâvâ* isimli eserleridir. Bunların yanısıra konuya ilişkin olarak kitap, tez ve makalelerden de faydalanılmıştır.

Tezde izlenen yöntemi şöyle özetleyebiliriz: Önce klasik fıkıh kitaplarının küçüğün velâyetine ilişkin bölümleri incelenerek konunun teorik alt yapısı inşa edilmeye çalışılmış; daha sonra bir yandan şer'îyye sicillerinin dijital ortama aktarıldığı <http://www.kadisicilleri.org/> veri tabanında teori ile ilişkili kelimelerle tarama yapılarak küçüğün velâyeti ile ilgili kayıtlar aynen alıntılanmış, diğer yandan da transkripsiyonu

yapılmış fetvâ mecmualarından konuya ilişkin fetvalar tespit edilip aynen yazılarak teori ve pratik arasındaki ilişki, uyum ve çatışmalar incelenmiştir.

Buna göre araştırmanın teorik bilgi kaynakları, yukarıda belirtilen Hanefî mezhebine ait fıkıh kitapları ve -Osmanlı’da çokça başvurulana- uygulamaya yön verici nitelikteki fetva mecmuaları ile sınırlandırılmış, uygulamaya ilişkin bilgilerde ise İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) iş birliğiyle hazırlanan ve ayrıca buna ilaveten İBB Kültür A.Ş. ve İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi iş birliğiyle yayımlanmış olan İstanbul Kadı Sicilleri’nden 16-19. yüzyıllara ait defterlerin içerdiği -konuya ilişkin- kayıtlar esas alınmıştır.

III. Genel Olarak Velâyet

Velâyet, ehliyet ve hacr (kısıtlama, engelleme) arasında sıkı bir bağ vardır. Tekrarlardan kaçınmak için ehliyet ve kısıtlılık ile ilgili bilgiler verildikten sonra velâyet konusu genel olarak açıklanacaktır.

Kişinin mükellef -yani şer‘î hitapla yükümlü tutulan (el-mahkûm aleyh)- sayılabilmesi için o işe ehil olması gerekmektedir. Ehil olması da bu hitabı anlayabilecek akıl ve gereğini yapabilecek güçte bulunması ile ifade edilmektedir. Bu konu Hanefî usul kitaplarında ayrıntısıyla açıklanmaktadır.²

Sözlükte “yeterlilik, elverişlilik, liyakat” anlamlarına gelen ehliyet, “leh ve aleyhte olan şer‘î yükümlülüklerin (haklar ve ödevler) yönelmesine, vücûbuna salâhiyetli bir halde bulunma hali” olarak ifade edilmektedir.³ Ehliyet iki kısımdır: 1) Vücûb ehliyeti (hak ehliyeti), 2) Edâ ehliyeti (fiil ehliyeti).

Vücûb ehliyeti (hak ehliyeti), kişinin haklara ve borçlara ehil olmasıdır. Vücûb ehliyetine sahip olmak için insan olmak yeterli olup, başka bir şart koşulmaz. Cenin ve kölenin eksik vücûb ehliyeti, sağ doğan ve hür olan kişilerin tam vücûb ehliyeti vardır.⁴

Edâ ehliyeti, kişinin kendisi için hak ve borçlar doğuran hukukî işlemleri yapabilme yetkisini ifade eder. Edâ ehliyeti olan kişi lehine ve aleyhine olan işlemleri kimsenin icazetine bağlı olmadan kendi iradesi ile gerçekleştirebilir. Akıllı, bulûğ çağına

² Zekiyyüddîn Şa‘bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: TDV Yayınları, 2015, s. 293-295.

³ Ali Bardakoğlu, “Ehliyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, X, 533; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar neşriyat, 2013, s. 115.

⁴ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: BETA, s. 212-213.

ulaşan ve fıkri olgunluğa sahip olan (reşid) kişi tam edâ ehliyetine sahiptir. Bu şartlardan bulûğ ve rüşd unsuru eksik olursa kişi, eksik eda ehliyetine sahip olur.⁵

İnsan hayatı da cenin, temyiz öncesi küçüklük, temyiz sonrası küçüklük, bulûğ ve rüşd olarak dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemlere göre vücûb ehliyeti ve edâ ehliyeti, tam ve nâkıs olarak vasıflandırılmaktadır.⁶ Kişinin haklar kazanıp, bu haklar üzerinde tasarruf edebilmesi ve borçlanmasına elverişliliği anlamına gelen ehliyet, cenin döneminden başlayarak aklî ve bedenî gelişimle birlikte kademe kademe kazanılır ve rüşd ile tamamlanır.⁷

1) Cenin dönemi: Cenin, doğum zamanına değin anne karnında saklandığı için kelime manasına atfen cenin denilen, henüz doğmamış çocuğa verilen addır.⁸ Cenin, bir taraftan anneye bağlı bir parça sayılır, diğer taraftan hayatiyeti bulunur ve bir süre sonra anneden ayrılacak, bağımsız bir varlık olarak kişilik kazanacaktır. Bunun sonucu olarak kanun koyucu (şâri‘), cenine hak sahibi olabilme ve borç altına girebilmesine elverişli tam bir şekilde ehliyet tanımamış, menfaatini korumak gayesiyle birtakım haklara ehil saymıştır. Bunlar da sadece menfaatine olan ve ceninin kabul beyanı gerekmeyen miras, vasiyet ve vakıfta lehtar olmaktır. Bu yönüyle ceninin eksik vücûb ehliyeti vardır ve sağ doğmak koşulu ile bu haklara hâiz olur. Ceninin edâ ehliyeti yoktur.⁹

2) Temyiz öncesi küçüklük dönemi: Bu dönem doğumla birlikte başlayan ve temyiz yaşı olarak kabul gören yedi yaşına kadar olan dönem ifade etmektedir. Bu dönemde olanların tam vücûb ehliyeti vardır. Haklar kazanabilir ve nafaka, zekat, fitır sadakası gibi işlemler yönünden borçlar altına girebilirler. Kendileri adına işlemleri kanunî temsilcileri yerine getirir. Bu dönemde olanların aklî yönden gelişimi yeterli olmadığı için edâ ehliyeti yoktur. Bu sebeple kendisinin sözlü hiçbir tasarrufu geçerli olmaz.¹⁰

3) Temyiz sonrası küçüklük dönemi: Kişinin bizzat kendisinin gerçekleştirmiş olduğu söz ve fiillerinin neden ve sonuçlarının bilincinde olması ve buna uygun biçimde iradesini yönetebilme gücüne *temyiz* denilmektedir ve temyiz gücüne sahip kimseye

⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 213-216.

⁶ Zekiyyüddîn şa‘bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 296.

⁷ Bardakoğlu, “Ehliyet”, s. 534.

⁸ Mustafa Uzunpostalcı, “Cenin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, VII, 369.

⁹ Zekiyyüddîn şa‘bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 296-297.

¹⁰ Zekiyyüddîn şa‘bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 297.

mümeyyiz adı verilmektedir.¹¹ Bu dönem, yedi yaş olarak kabul edilen temyize ulaşılmayla başlayan ve bulûğa erme ile sona eren dönemdir. Bu dönemde olan ve mümeyyiz küçük olarak ifade edilen kişinin tam vücûb ehliyeti vardır. Ancak akli yönden gelişmesi sınırlı olduğu için eksik edâ ehliyeti vardır. İbadetlerle mükellef tutulmaz ve fiillerinden dolayı bedenî olarak cezalandırılmaz. Ancak mali açıdan sonucu bulunan hukuki işlemleri üçe ayrılır:

1. Mümeyyiz küçüğün sadece menfaatine olan hukuki işlemler. Vasiyet, hibe, sadaka kabulü gibi kendi malvarlığında eksilme olmaksızın kişinin malvarlığında artışa yol açan bu işlemleri onay gerekmeksizin tek başına gerçekleştirebilir ve geçerli olarak hemen hüküm ifade eder.¹²

2. Mümeyyiz küçüğün sadece zararına olan hukuki işlemleri. Hibe, borç ikrarı, vakıf ve boşama gibi kendi malvarlığında artış olmaksızın kişinin malvarlığında azalmaya yol açan işlemleri için kanunî temsilcisi onay verse dahi bu işlemler geçersizdir, hüküm ifade etmez.¹³

3. Mümeyyiz küçüğün hem faydasına hem de zararına olması ihtimali olan hukuki işlemleridir. Alım-satım akdi, kira akdi, şirket, evlenme gibi akitler bu gruptadır. Bu tür işlemleri mümeyyiz küçük tek başına gerçekleştirirse askıda yani mevkuf olarak nitelenir ve kanunî temsilcisinin onayı ile geçerli olurken, onay verilmezse geçersizdir, bâtıl yani yok hükmündedir.¹⁴

4) Bulûğ dönemi: Bu dönem kişinin fiilen yani bilinen tabî bulûğ alametlerinin görülmesiyle veya hükmen yani fıkıh alimlerinin çoğunluğuna göre on beş yaşı, İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise erkeğin on sekiz yaşı, kızın on yedi yaşı tamamlayarak biyolojik-cinsi ergenlik kazanmasıyla başlar.¹⁵ Bu döneme ulaşan kişi temyiz gücüne tam olarak sahip olduğu için tam edâ ehliyeti vardır ve ibadetler ve diğer konularda şer'î hitaba muhatap olmasının yanında gerçekleştirmiş olduğu hukuka aykırı fiillerinden de sorumlu tutulur. Ancak gerçekleştirdiği tüm hukuki-malî işlemlerden sorumlu olup bunların

¹¹ İbrahim Kafi Dönmez, "Temyiz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XL, 437.

¹² Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 298; Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 536.

¹³ Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 298; Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 537.

¹⁴ Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 298; Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 537.

¹⁵ Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 298; Bardakoğlu, "Bulûğ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, VI, 413.

geçerli olarak hüküm ifade edebilmesi için rüşd kaydı da getirilmektedir.¹⁶ Reşid olmadan bulûğa ererse ittifakla malı kendisine teslim edilmez.¹⁷

5) Rüşd: Bir kimsenin bulûğa ulaşmasının yanında malları üzerinde dine, akla, mantığa ve iktisat ilkelerine uygun olarak tasarrufta bulunmasına imkan sağlayacak şekilde bir fikri olgunluğa sahip olması anlamına gelmektedir. Bu sebeple bulûğa ulaşmış ancak ifade edildiği gibi mallarını idare edebilecek derecede bir fikri olgunluğa ulaşmadıysa bu kimseler malî olan hukuki işlemlerde kısıtlanırlar ve bu tür malî konularda mümeyyiz küçükler gibi eksik ehliyetli sayılırlar. Bunun sonucu olarak malî işlemleri yönünden kanuni temsilcisinin onayına ihtiyaç duyarlar.¹⁸ Rüşd için on sekiz yaşın, yirmi iki yaşın yahut yirmi beş yaşın tamamlanması gerektiği görüşleri mevcuttur.¹⁹ İbn Abbas, rüşd için on sekiz yaşı kabul etmiş ve Ebu Muhammed b. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe de ona tabi olmuştur.²⁰ Ebu Hanife'ye göre reşid olmadan bulûğa erenin malı yirmi beş yaşına ulaşınca kadar kendisine teslim edilmez. Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan, malın tesliminin bu yaşa kadar engellenmesinde bir fayda olmadığı görüşündedirler. Ancak buna cevap olarak fayda olduğu söylenmekte ve savurgan sefih olan kişinin malı kendisine teslim edilmeyerek hibe yapmasının engellendiği ifade edilmektedir. Ayrıca malı teslim edilmeyerek kişiyi terbiye etme sebebi bulunmaktadır. Yirmi beş yaşına ulaştığında ise reşid olsun yahut olmasın malları kendisine teslim edilir ve reşid olmasa da bütün tasarrufları geçerli olur. Ebu Hanife'nin rüşd için yirmi beş yaşı esas alması şu şekilde açıklanmaktadır: bu yaşa ulaşan kişinin dede olması mümkündür. Zira bulûğun en alt müddeti on iki yaştır ve gebeliğin en alt müddeti de altı aydır. Bu süre zarfında bir çocuk sahibi olabilir. Bir bu kadar daha süre geçince o çocuğun da bir çocuğu olduğunda dede olmuş olur. Böylece zahiren fikri olgunluğa ulaşmış reşid olduğu kabul edilir ve malı kendisine teslim edilir ve gerçekleştirdiği tüm işleri geçerli sonuç doğurur. Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a

¹⁶ Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 298.

¹⁷ İbrâhîm Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, thk. Vehbi Süleyman Gâveci, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1989, II, 183; Ubeydullah b. Mes'ud el-Mahbûbî Sadrüşşerîa, *Şerhu'l-vikâye*, Amman: Müessesetü'l-verrâk, 2006, V, 32.

¹⁸ Saffet Köse, "Rüşd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 298.

¹⁹ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm fi şerhi ğureru'l-ahkâm*, İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1979, II, 275; Apaydın, "Velâyet", s. 17.

²⁰ Mergînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, Karaçi: İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumü'l-İslâmiyye, 1417, VI, 447; Şeyh Bedreddin Simâvî, *et-Teshîl Şerhu Letâifi'l-işârât*, thk. Mustafa Bülent Dadaş, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2019, II, 74.

göre reşid olmadığı sürece sefih -“aklın ve şer’in gereğine aykırı şekilde malını tebzîr (savurganlık) ve itlâf ederek yöneten”- olarak hacredilerek hukuki işlemleri kısıtlanır ve bu sürede malı da kendisine teslim edilmez. Hukuki işlemleri eğer faydasına ise kadı onayına bağlı olarak geçerli olur.²¹

Kişinin şer’î tasarrufları ise iki çeşittir. Bunlar; “et-tasarrufâtü’l-kavliyye” yani kavli (sözlü) tasarrufları ve “et-tasarrufâtü’l-fi’liyye” yani fiili (eylem) tasarruflarıdır.²² Kavli tasarrufları, vakıf kurma gibi akitleri ve buna benzer diğer tasarruflarını içine alan hukuki işlemlerdir. Fiili tasarrufları ise başkasının malına zarar vermek gibi yapılması mübah olmayan fiillerden veya suç ve benzerlerinden ortaya çıkan tasarruflarıdır. Sözlükte “kısıtlamak, engellemek” anlamına gelen hacr, fikhî olarak kişinin kavli tasarruflarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Hacredilen kişiye, mahcurun aleyh denilir. Başka bir deyişle hacr, kişinin akitleri ve diğer hukuki işlemleri yapma konusunda edâ ehliyetinin olmamasıdır. Hacr, hükmî ve kazaî olmak üzere iki kısımdır. Hükmî hacr, kişinin zatının hacredilmesi durumudur yani kadı kararına ihtiyaç duyulmadan şeriatın gerektirdiği hükümdür. Bu da yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, marazu’l-mevt sebebi ile hacredilmesidir. Kazaî hacr ise sefihın veya alacaklıların talebi ile borçlunun hacredilmesi gibi bazı durumlarda kadı hükmü ile gerçekleşir. Yukarıda açıklanan ehliyetin derecelendirilmesi de bu hacredilme durumuna göre olur. Diğer yandan hacredilenler iki gruba ayrılır. Birinci grup akıl hastası ve gayr-i mümeyyiz küçük gibi ehliyetsiz olanlardır. İkinci grup ise sadece akıl zayıflığı olanlar ile mümeyyiz küçükleri içine alan eksik ehliyetlilerdir.²³

Hacredilenlerin tam edâ ehliyeti olmadığı için haklarının kullanabilmelerine ve borçlarının edâ edebilmelerine yardım etmeleri için şer’an velî veya vasî tayin edilir. Velâyet, başkasının işlerinde tasarruf edebilmeye imkan veren şer’î bir izindir.²⁴

Sözlükte “sevmek; yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak” anlamına gelen velâyet fikhî terim olarak “rızası olup olmadığına bakılmaksızın

²¹ Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, II, 182-183; Mergînânî, *el-Hidâye*, VI, 446-447; Sadrüşşeria, *Şerhu'l-vikâye*, II/V, 32-33; Şeyh Bedreddin Simâvî, *et-Teshîl*, II, 74-75; Muzaferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn*, thk. Salih b. Abdullah b. Salih el-lühaydân, Hâlid b. Abdullah b. Muhammed el-lühaydân, Abdullah b. Salih b. Muhammed el-lühaydân, Feyyûm: Dâru'l-felâh, 2016, V, 101; H. Yunus Apaydın, “Hacir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XIV, 515.

²² İbrahim Kafi Dönmez, “Tasarruf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XL, 118.

²³ Subhî Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye ve'l-kânûniyye fi'l-hacr ve'n-naḥakât ve'l-mevâris ve'l-vasıyye*, Beyrut: Daru'l-ilmi li'l-melâyîn, 1981, s. 56-57; Apaydın, “Hacir”, s. 513-514.

²⁴ Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 58.

bir sözün başkası hakkında geçerli ve sonuç doğurucu kılınması” (tenfîz) şeklinde ifade edilmektedir.²⁵ Ayrıca velâyet, temsilin üç türünden biri olan zorlayıcı temsil şeklinde ifade edilen niyâbet-i şer’iyye olarak da adlandırılır.²⁶

Velâyet iki kısımdır: Velâyet-i hâssa (özel velâyet) ve velâyet-i âmme (genel velâyet). Velâyet-i hâssa, babanın veya dedenin küçük üzerinde velâyeti gibi bir kimsenin belirli bir iş için veya belirli bir kişi üzerine velâyet etmesidir. Velâyet-i âmme ise kadı veya hâkimin yahut kendisi yerine birini tayin ederek velâyet etmesidir. Velâyeti âmmenin gereği olarak kadı, daima sefihin ve velîlerinden veya vasîlerinden kimsesi olmayan küçüğün velîsidir.²⁷

İster velâyet-i hâssa isterse velâyet-i âmme olsun küçüğün velîsinin baba, sefihin velîsinin kadı olmasındaki gibi velâyet yetkisine sahip, akıllı ve bâliğ olan kişi, velî olarak adlandırılır. Velâyet yetkisine sahip olan kişi tarafından vasiyetinde bir kişinin belirlenmesi durumunda ise bu kişi vasiyy-i muhtâr olarak adlandırılırken kadı tarafından bir kişinin belirlenmesi durumunda bu kişi vasiyy-i mansûb olarak adlandırılır. Vesâyet çoğunlukla mallarla ilgili iken velâyet şahsı ve malı kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.²⁸

Küçük, “şahsiyetin başlangıcından itibaren tam ve sağlam doğmak şartıyla reşid olduğu ana kadarki devrede bulunan insan yavrusudur” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹ Akli idraki ve ayırt etme gücünün eksik oluşu ve bununla beraber tecrübesiz olmaları dolayısıyla acziyet (yetersizlik durumu) ile temellendirilen küçük üzerinde sabit olan velâyet; küçüğün şahsı üzerindeki velâyet, küçüğün malı üzerindeki velâyet ile bakım ve terbiye velâyeti (hidâne) olarak üç bölüm halinde ele alınmaktadır.³⁰

²⁵ H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLIII, 15.

²⁶ Aydın Kudat, “İslam Hukukunda Temsil ve Amacı”, *Adam Akademi* 5/1 (2015): 42.

²⁷ Mahmesânî, *el-Mebâdi’ü’ş-şer’iyye*, s. 58-59.

²⁸ Mahmesânî, *el-Mebâdi’ü’ş-şer’iyye*, s. 59.

²⁹ Celal Erbay, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, Bakü: Göytürk Matbaası, 1995, s. 9.

³⁰ Mahmesânî, *el-Mebâdi’ü’ş-şer’iyye*, s. 60; Apaydın, “Velâyet”, s. 16.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜĞÜN ŞAHSI ÜZERİNDEKİ VELÂYET

1.1. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetin Kapsamı

Bu velâyet eğitim, terbiye, meslek öğretimi, eş seçimi ve evlenmesinde yardımcı olma gibi küçüğün bizzat şahsı ile ilgili iş ve ihtiyaçları açısından söz konusu olur.³¹ Bunların yanında küçüğün sünnet ettirilmesi, ahlakının güzelleştirilmesi, korunması, başkalarına zarar vermesine engel olunması, tedavisinin yaptırılması gibi şahsî işleriyle ilgilenilmesi ve hayata iyi bir şekilde hazırlanması için gerekenlerin yapılması da bu velâyet kapsamındadır.³² Küçüğün şahsı üzerindeki velâyetin geniş bir kapsamı olmakla birlikte fakihler tarafından ağırlıklı olarak evlendirme velâyeti üzerinde durularak belirli kurallara bağlanması açısından bunun ayrı başlık altında incelenmesi ihtiyacı doğmuştur. Diğer meseleler ise daha çok hidâne başlığı altında incelenmektedir. Bu bölümde gerek teori gerek uygulama yönüyle evlendirme velâyeti ele alınmaktadır.

Hür ve bâliğ olan kişiler üzerinde zorlayıcı bir velayet yetkisi bulunmamaktadır. Küçükler üzerindeki velâyetin sebebi aklın kemale ermemesinden kaynaklanan acziyettir. Bir tür yetersizlik durumunu ifade eden acziyet, gözetim ve himayeyi gerektirdiğinden böyle bir velâyet tesisine gidilmiştir. Bulûğla birlikte aklı kemale erdiğinde küçük üzerindeki bu velâyet kalkar.³³

1.2. Küçüğün Şahsı Üzerinde Velâyet Yetkisine Sahip Olanlar

Küçüğün şahsı üzerindeki velâyete yetkili olanlar mirastaki sırasına göre asabedir. Bunlar baba, babanın babası, babanın babasının... babası, erkek kardeşler ve onların erkek çocukları, amcalar ve onların erkek çocuklarıdır. Asabe bulunmadığı zaman Ebû Hanîfe'ye göre evlenmede velâyet anneye, sonra ana baba bir kız kardeşe, baba bir kız kardeşe, annenin çocuklarına ve daha sonra da en yakından başlamak üzere zevi'l-erhâma (annenin babası, dayı, ana bir amca gibi ashâbü'l-ferâiz ve asabe dışında kalan kan hısımları) geçer.³⁴ Ebu Hanife, velâyet küçüğün maslahatı için olduğundan asabe olmadığında bu maslahatın küçüğe karşı şefkati ve ilgisi en çok olan yakınlarına yani

³¹ Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 66.

³² Mustafa Genç, "İslâm Hukukunda Velâyetin Mahiyeti", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (AESAD)* 7/6 (2020): 212.

³³ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 33; Apaydın, "Velâyet", s. 16.

³⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik şerhu Kenzi'd-dekaik*, nşr. Zekerîyyâ Umeyrat, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, III, 206-218; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, I, 245.

zevi'l-erhâma yetki verilmekle elde edileceğini ifade etmektedir. Muhammed b. Hasan ve Ebû Yusuf ise evlendirme velâyeti küçükü dengi olmayan biriyle evlenmekten koruma gayesi taşıdığından bunu sadece asabenin yapabileceği görüşündedirler.³⁵

Şaban b. Abdullah'ın boşandığı küçük olan eşi Bârenşâh'a aralarında fiilen evlilik vuku bulmadığı için mehrinin yarısının verilmesi yönünde hüküm verildiğine dair mahkeme kaydında küçük olan kızı, velîsi olan annesinin evlendirdiği anlaşılmakta; asabe bulunmadığı zaman annenin velâyete yetkili olduğuna bu kayıt örnek teşkil etmektedir:

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Ümmî bt. İlyas şer'-i şerîf meclisinde Şaban b. Abdullah ile hâzırân olup mezbûre Ümmî Hâtun takrîr-i merâm kılıp eyitdi ki işbu Şaban'a sagîre kızım Bârenşâh'ı nikâh eyledim idi hâliyâ talâk verdin beş bin akçe mehir verilmek üzere nikâh oluşmuştur deyicek mezbûr Şaban'dan su'âl olıcak cevâb verdi ki hemen iki bin nikâh olunmuştur dedikde mezbûre hâtundan da'vâsına mutâbık beyyine taleb olundu udûl-i müslimînden İvaz Halîfe b. Şâzî ve Memî b. Süleyman şehâdetleri sâbit olup merkûm Şaban kable'd-duhûl talâk verdiği ecilden nısf mehir hükm olunup tescîl olundu.³⁶

Velîlerden hiç kimse olmadığına velâyet, bu konuda ferman verilmiş olan kadıya aittir.³⁷

Aşağıda velâyet-i âmme sebebiyle küçük olan Sâime bt. Mehmed ile Mehmed b. Abdullah'ın mahkemede nikahlarının kadı tarafından kıyıldığıнын kayıt altına alındığı görülmektedir:

Hâkim, hâzîre bi'l-meclis olan Sâime bt. Mehmed nâm sagîreyi velâyet-i âmme hasebiyle medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî -radiye anhu Rabbühü'l-Bârî-mahallâtından Baba Haydar mahallesinde sâkin olan hâmil-i hâze'l-kitâb Mehmed b. Abdullah nâm kimesne ile râyicü'l-vakt üç bin akçe mehr-i mu'accel ve iki bin akçe mehr-i müeccel ile nikâhladı. Mezbûr Mehmed de vech-i meşrûh üzere mezbûreyi tezevvüc eyledi. İşbu nikâh, zeyl-i kitâb-ı müstetâbda esâmîsi mastûr şâhidler mahzarında kıyıldı. Cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn min şehri Ramazânî'l-mübârek sene seb'a ve erba'în ve elf.³⁸

³⁵ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 47-48; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 74.

³⁶ Kenan Yıldız, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 9 Numaralı Sicil, H. 940-942, M. 1534-1536*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, IV, 120.

³⁷ Halebî, *Mülteke*, I, 245; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 74-75.

³⁸ Salih Kahrîman, Sabri Atay ve Fuat Recep, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 37 Numaralı Sicil, H. 1047, M. 1637- 1638*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXV, 57.

Kadıdan başka velisi olmayan küçüğü kadının mehr-i misli ile dengi olan kişiyle evlendirmesi durumunda akdin sahih olduğu aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Kadıdan ğayri velisi olmayan sağîreyi kadı mehr-i misli ile küfvi Amr'a tezvîc eylese akd-i mezbur sahih olur mu?
El-Cevâb: Olur.³⁹

Aşağıdaki fetvâda kadıdan başka velisi olmayan küçüğü, yakını olmayan birinin evlendirmesi durumunda akdin geçerli olmayacağı ifade edilmektedir:

Kadıdan gayri velisi olmayan Hind-i sağîreyi kadı izninsiz ecânibden Zeyb Amr'a tezvîc eylese akd-i mezbûr nâfiz olur mu?
el-Cevab: Olmaz.⁴⁰

Velisi varken kadının ondan izinsiz küçüğü evlendirdiğinde velisinin duruma vâkıf olup nikahı reddettiğinde akdin batıl olacağı aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Hind-i sağîrenin veli-yi akrebi, ammesi Zeyneb hâzire iken kadı Zeyneb'in izninsiz Hind'i Amr'a tezvîc eylese Hind balığe olmadan Zeyneb vâkıfe oldukda kabul etmeyip reddedince akd-i mezbûr batıl olur mu?
el-Cevab: Olur.⁴¹

Kölenin, küçüğün, akıl hastasının velâyet yetkisi olmadığı gibi gayr-i müslimin de Müslüman olan çocuğu üzerinde velâyet yetkisi yoktur.⁴² Bunun yanında velînin taşınması gereken şartlardan birini kaybetmesi ile velâyet o yetki sahibi için sona erer.⁴³

Küçüğün en yakın olan velisinin küçük olması durumunda velâyet yetkisi olmadığı için başka kimsesi de olmadığından küçüğün anneannesi tarafından evlendirildiği ve küçük olan velînin bâliğ olduğunda izni olmadığı için itiraz edemeyeceği aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Hind-i sağîrenin veli-yi akrebi, li-ebeveyn ammi Amr sağîr olup sağîrenin anasının anası Zeyneb'den gayri kimesnesi olmamakla Zeyneb Hind'i şuhûd mahzarlarında mehr-i misliyle küfüvvü Bekir'e tezvîc eylese Amr

³⁹ Çatalcalı Ali Efendi, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yı Ali Efendi*, açıklayan H. Necati Demirtaş, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2014, I, 71.

⁴⁰ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, haz. Süleyman Kaya, İstanbul Klasik Yayınları, 2009, s. 35.

⁴¹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 35.

⁴² İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, III, 217; Halebî, *Mülteka*, I, 245.

⁴³ Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 62.

balıĝ oldukda “İznim bulunmadı” deyu akd-i mezbûru feshe kâdir olur mu?

El-Cevab: Olmaz.⁴⁴

Küçüğün velîsinin akıl hastası olması durumunda ondan sonra en yakın velîsinin küçüğü mehr-i misli ve denkliği bulunan biriyle evlendirmesi durumunda akdin sahih olacağı ifade edilen aşağıdaki fetvadan akıl hastasının velâyet yetkisinin bulunmadığı görülmektedir:

Hind-i sağîrenin babası Amr cünûn-i mutbik ile mecnun olmakla Hind’i akrebi evliyası, li-ebeveyn ammi Bekir şuhûd mahzarlarında mehr-i misliyle küfüvvü Beşir’e tezvîc eylese akd-i mezbûr sahih olur mu?

El-Cevab: Olur.⁴⁵

Müslüman olup küçük olan Hind’in annesi gayr-i müslim olup, babası tarafından ana baba bir halasının oğlu Müslüman olan Amr’dan başka kimsesi olmadığı için, en yakını olan annesi olduğu halde evlendirme velâyetinin Amr’a ait olduğu ifade edilen aşağıdaki fetvâ, gayr-i müslimin, Müslüman olan çocuğu üzerinde velâyetinin olmadığına örnek gösterilebilir:

Hind-i sağîre-i müslimenin anası Zeyneb kâfire olup Hind’in ehl-i islâmdan babasının li-ebeveyn halası oğlu Amr’dan gayri kimesnesi olmasa Hind’in velâyet-i tezvîci Zeyneb ile Amr’dan kangısındır?

el-Cevâb: Amr’ındır.⁴⁶

Aşağıda ise gayr-i müslim olan kocasından ayrılan mühtediye Fatıma bt. Abdullah’ın hidânesi altında iken küçüklerin mahremi olmayan biriyle evlenen annelerinden hidâne hakkı düştüğü ve Ermeni olan babalarına teslim edildiği, daha sonra küçüklerin babalarının yanında küfre düşeceği korkusuyla hakimden küçüklerin kendisine teslim edilmesini talep ederek ücretsiz olarak besleyip kendi malından nafakalarını karşılayacağını taahhüt eden mühtedi olan annelerine teslim edilmesine hükmolunan kayıt görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul’da Sultanhamamı kurbunda Kefeli mahallesi sâkinelerinden Fâtıma bt. Abdullah nâm mühtediye meclis-i şer‘-i şerîf-i şâmi hü’l-imâd ve mahfil-i dîn-i münîf-i râsi hü’l-evtâdda hâl-i küfründe

⁴⁴ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 39.

⁴⁵ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 38.

⁴⁶ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 67.

zevci olan Mosis v. Bâli nâm Ermeni muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Mosis'in firâşından mütevellid olup bana tebâ'iyet ile İslâm'larına hükm olunup hâlâ yedi yaşında olan sadrî sagîr oğlum ile dört yaşında olan sadriye sagîre kızım Âişe'yi bi hakkî'l-hidâne terbiye ve imsâk üzre iken nefsimi sagîrân-ı mezbûrâna ecnebî olan Mehmed nâm kimesneye tezvîc edip benden hakk-ı hidâne sâkıt olmağla sagîrân-ı mezbûrânı hidânemden almış idi, lâkin ülfet-i küfre ve tanassur ihtimâli olmağla sagîrân-ı mezbûrânı hâkim-i muvakkî'-i sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve hüsnü me'âb hazretleri bana teslîm ben dahi tesellüm edip sagîrân-ı mezkûrânı ücretsiz besleyip kendi malımdan teberru'an infâk ve iksâ eylemeğe ta'ahhüd eyledim dedikde gıbbe't-tasdikî'-ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâdî aşer min Cumâdelûlâ li sene seb'a ve seb'in ve elf.⁴⁷

1.3. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetin Süresi ve Sona Ermesi

Küçüğün doğumuyla birlikte başlayan şahsı üzerindeki velâyet, küçük bulûğa erdiğinde sona erer. Bunun yanında velînin taşıması gereken şartlardan birini kaybetmesi ile -akıl hastalığı, din farklılığı gibi- velâyetin düşmesi ile o yetki sahibi için sona erer.⁴⁸

Küçüğün üzerinden (şahıs üzerinde velâyet bakımından) kısıtlamanın kalktığı ve aklî olgunlukla beraber tam eda ehliyetine sahip olduğu bu dönem bulûğ dönemi olarak adlandırılır. Sinnen bulûğ (yaş sınırı) ve tab'an bulûğ (fiili ergenlik) olarak ikiye ayrılan bulûğ, küçüğün kız veya erkek olmasına göre farklılık gösterir. Küçüğün bulûğa ulaştığının tespitinde ilk olarak tabii bulûğ alametlerine bakılır. Tabii bulûğ alametleri görülmezse sinnen bulûğ ile hükmen bâliğ sayılır. Bulûğ iddiasının dinlenebilmesi için küçüğün bulûğ için belirlenen alt yaş sınırına ulaşmış olması gerekmektedir.⁴⁹

Küçük erkek ise alt yaş sınırı olan on iki yaşa ulaşmışsa, o küçüğün tabii bulûğ alametleri olan ihtilam olma ve baba olabilme durumunun görülmesiyle bulûğuna hükmedilir. Bu alametler görülmezse Ebu Hanife'ye göre on sekiz yaşın, Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre on beş yaşın tamamlanmasıyla küçük, hükmen bâliğ sayılır.⁵⁰

Aşağıdaki fetvâda on beş yaşını tamamlayan küçüğün bulûğuna hükmolunacağı ifade edilmektedir:

⁴⁷ Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H. 1077, M. 1666-1667*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XVII, 160.

⁴⁸ Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü'ş-şer'îyye*, s. 62.

⁴⁹ Mergînânî, *el-Hidâye*, VI, 446-447; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 275; Halebî, *Mülteke*, II, 185.

⁵⁰ Mergînânî, *el-Hidâye*, VI, 446-447; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 275.

Zeyd-i sağır, on beş yaşını tekmîl itdikde bulûğuna hükmolunur mu?
El-Cevâb: Olunur.⁵¹

Aşağıdaki fetvâda ise alt yaş sınırına ulaşmayan küçüğün bulûğ ikrarının geçerli olmadığı ifade edilmektedir:

On yaşında olan Zeyd-i sağır “bâliğ oldum” deyu ikrar eylese ikrârı mu’teber olur mu?
El-Cevâb: Olmaz.⁵²

On altı yaşında olduğu iddia edilen ve küçük olan Esmâ ile nikahlanan Mehmed Ârif’in yaşının on bir olup bulûğ için belirlenen alt yaş sınırına ulaşmayıp cüssesine de bakıldığında bulûğa ermediği, kendisinin de bulûğa erdiğini beyan etmediği dolayısıyla küçüklerin nikahlarının iptal edildiğini içeren ve vasîsinden başka kimsesi olmadığı için evlendirme velâyetinin kadı hükmüyle olabileceğine dair aşağıdaki kayıt alt yaş sınırına ulaşmadığı için bulûğ iddiasının dinlenmediğine örnek gösterilebilir:

Medîne-i Üsküdar’da Ahmedçelebi mahallesi sükkânından olup on bir yaşında olup cüssesinin bulûğa tahammülü olmayan Mehmed Ârif b. Hüseyin nâm sağırin tesviye-i umûruna kibel-i şer’den bâ-hüccet-i şer’iye mansûb vasîsi olan el-Hâc Mustafa b. Mehmed Tâhir nâm kimesne medîne-i mezbûrede mahfil-i bâbda meclis-i şer’-i hatîrde Esmâ bt. Ali nâm sağırenin babası ve velîsi mezbûr Ali tarafından ber-vech-i âtî vekîl olan Molla Ahmed b. Veli nâm kimesne mahzarında vasîsi olduğum sağır-i mezbûr Mehmed Ârif’in evliyâsından kimesnesi olmayıp velâyet-i tezvîci ancak hâkimü’ş-şer’a müfevvez iken mezbûr Molla Ahmed târih-i i’lâmdan iki gün mukaddem sağıre-i mezbûreyi babası mezbûr Ali tarafından vekâleten sağır-i mezbûr Mehmed Ârif’e yüz elli gurus mehr-i müeccel tesmiyesiyle tezvîc eyledim sağır-i mezbûr dahi bizzât tezevvüc eyledi deyu sağır-i mezbûr Mehmed Ârif’i menziline alıp imsâk ve emlâkinden bir sîmli hançerini dahi ahz etmekle suâl olunup sağır-i mezbûrdan keff-i yed ve zikr olunan hançerini bana teslîme tenbîh olunmak bi’l-vesâye matlûbumdur deyu da’vâ ve vekîl-i mezbûr Molla Ahmed cevâbında sağır-i mezbûr Mehmed Ârif ben on altı yaşında olup hâlâ bâliğ oldum deyu bulûğunu mu’terif olduktan sonra ben dahi sağıre-i mezbûre Esmâ’yı babası mezbûr Ali tarafından vekâleten mehr-i mezkûr ile sağır-i mezbûr Mehmed Ârif’e tezvîc edip ol dahi tezevvüc ve kabûl ve zikr olunan hançeri mehr-i mu’accel mukâbelesinde ahz etmiş idim deyu ikrâr ü i’tirâf edip lâkin sağır-i mezbûr Mehmed Ârif el-yevm on bir yaşında olup ve cüssesinin dahi bulûğa tahammülü olmadığından mâ’adâ bulûğunu dahi i’tirâf etmeyip ve bulûğunu i’tirâf eylediği sûretde dahi

⁵¹ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 328.

⁵² Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 328.

şer'an tasdik olunmayıp zâhir-i hâl vekîl-i mezbûru tekzîb etmekle mücebiyle nikâh-ı mezkûr sahîh olmayıp bâtil olmağla vekîl-i mezbûrun makbûzu olan hançeri vasîyy-i mezbûra teslîme vekîl-i mezbûr Molla Ahmed'e tenbîh olunduğu bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 27 min-Zilhicce sene 1204.⁵³

Küçük kız ise alt yaş sınırı olan dokuz yaşa ulaşmışsa, o küçüğün tabii bulûğ alametleri olan adet görme ve anne olabilme durumunun görülmesiyle bulûğuna hükmedilir. Bu alametler görülmezse Ebu Hanife'ye göre on yedi yaşın, Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre on beş yaşın tamamlanmasıyla küçük, hükmen bâliğ sayılır.⁵⁴

Aşağıdaki fetvâda küçük kızın alt yaş sınırına ulaşp bulûğunu ikrar etmesiyle ikrarının geçerli olduğu ifade edilmektedir:

Tokuz yaşını tekmiî idüb cüssesinin bülûğa tahammülü olan Hind: "Hayz görüp bâliğ oldum." deyu ikrar eylese ikrârı mu'teber olur mu?
El-Cevâb: Olur.⁵⁵

Aşağıdaki fetvâyâ göre Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'ın görüşü esas alınarak on beş yaşını dolduran küçük kızın bulûğa erdiğine hükmolunmaktadır:

Hind-i sağîre on beş yaşını tekmiî itdikde bülûğuna hükmolunur mu?
El-Cevâb: Olunur.⁵⁶

Aşağıdaki kayıтта on iki yaşında olup tabii bulûğ alametinin olduğunu (âdet görme) iddia eden Hediyeullah bt. Osman'ın talebi üzerine bulûğa ulaştığının şahsi işlerini görebileceğinin tescil edildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İslâmbol hısnı ebvâbından Yedikule Kapısı dâhilinde el-Hâc İlyas mahallesinde sâkine takrîben on iki yaşında olup cüssesinin dahi bulûğa tahammülü olmağla rü'yet-i dem-i hayzla bulûğu[nu] mu'terife ve zâtı zeyl-i vesîkada muharrerü'l-esâmî Müslimîn ta'rîfleriyle mu'arrefe olan işbu râfi'atü'l-vesîka Hediyeullah bt. Osman nâm bîkr-i bâliğa meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm edip ben âkile ve bâliğa ve bi-nefsihâ umûrumu rü'yete kâdire olmamla takrîrim tahrîr ve kıbel-i şer'den hüccet-i şer'îye olunup yedime i'tâ

⁵³ Abdülkadir Altın, Nedim Pakırdağ ve Yılmaz Karaca, İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531 Numaralı Sicil, H. 1204-1207, M. 1790-1793, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXXI, 279.

⁵⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, VI, 446-447; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, II, 275.

⁵⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 328.

⁵⁶ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 328.

olunmak matlûbumdur dedikde hakikat-i hâl mukırre-i mezbûre Hediyetullah'ın takrîr-i meşrûhası üzere olduğu zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî Müslimîn ihbârlarıyla lede's-şer'î'l-enver zâhir ve mütebeyyin olmağın vâki'ü'l-hâl hıfzen li'l-makâl bi't-taleb ketb olundu. Fî-gurrei şehri Rebî'ülevvel sene 1197.⁵⁷

Ancak aşağıdaki fetvâda küçüğün bulûğunu ikrar etmezse bulûğuna hükmolunmayacağı ifade edilmektedir:

Hind-i sağîre on iki yaşında olub lâkin bülûğuna ikrar eylemese mücerred on iki yaşında olmağla bülûğuna hükmolunur mu?
El-Cevâb: Olunmaz.⁵⁸

1.4. Evlendirme Velâyeti

Tam ehliyeteye sahip olmayan kız ve erkekler velîleri tarafından evlendirilebilir yahut velîlerinin izni ile kendileri evlenebilirler. Velîlerinin iznine tabi olanlar mümeyyiz olanlardır. Tam ehliyeteye sahip olmayan küçüklerin evlendirilmesi velâyet-i icbâr kapsamındadır. Velâyet-i icbâr (zorlayıcı velâyet), velînin velâyeti altında bulunan kişilerin rızasını almaksızın onları evlendirebilmesini ifade eden bir yetkidir.⁵⁹ Akıl bâliğ olan evlenmemiş kız üzerinde ise zorlayıcı bir hak almaksızın velîsinin evlendirmesi velâyet-i istihbâb (yapılması güzel olan) olarak ifade edilmektedir.⁶⁰

Mümeyyiz küçüğün velîsinin izni ile kendisinin evlilik akdi yapmasına ilişkin olarak aşağıdaki fetvâda velînin açık izin vermeden sukût etmesi durumu ele alınmaktadır:

Hind-i sağîre-i mümeyyize nefsinin babası Zeyd'in izninsiz Zeyd'in huzurunda Amr'a tezvîc edip Zeyd sükut eylese Zeyd'in sükutu rıza olur mu?
El-Cevab: Kütüb-i fetâvâda hîn-i tezvîcde velînin sükutu rıza olmamak üzere tasrîh olunmuştur, lakin bunda nikahdan mukaddem veya sonra sarîhan ya delaleten babasının izin ve icazeti olmamak gayet müsteb'addır, bu hususda hakim ziyade ihtiyat etmek lazımdır.⁶¹

⁵⁷ Rasim Erol ve Sabri Atay, *İstanbul Kadı Sicilleri Davud Paşa Mahkemesi: I Numaralı Sicil, H. 1196-1197, M. 1782-1783*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXIX, 258.

⁵⁸ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 328.

⁵⁹ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, s. 57.

⁶⁰ Apaydın, "Velâyet", s. 18.

⁶¹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 34.

Velî, küçüklerde, akıl hastalarında ve hür olmayanlarda nikahın sıhhatinin şartıdır. Küçüklerin tecrübesiz olmaları ve nikah konusunda bilgisiz olmalarından kaynaklanan acziyetten (yetersizlik) dolayı bu ihtiyaç hasıl olur.⁶² Küçük erkek ve kız çocuklarını velîsinin evlendirmesinin câiz olduğu ve küçük olan kızın başından evlilik geçmesi ya da geçmemesinin aynı hükme tabi olduğu ifade edilmektedir. Velî, miras kurallarındaki sırasına göre asabedir. Bunlardan yakın olan velî varken uzak olanın hakkı engellenir.⁶³

Nikah akdinin yapılışı ile ilgili olarak klasik fıkıh eserlerinde resmi bir görevli huzurunda yapılmasına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak akdin önemi, akdin yapılması sırasında oluşabilecek eksiklikler sebebiyle ortaya çıkacak olan hukuki sonuçlar ve sosyal hayattaki rolü dolayısıyla erken devirlerden itibaren nikah akdi onun hukuki boyutunu bilen birisi huzurunda gerçekleştirilmiştir. Bu kişi bazen bir kadı veya nâibi iken bazen bu konuda yetkilendirilmiş bir görevli yahut kadıya tabi bir din adamıdır. Kadılar, velîsi olmayan kişilerin nikah akdine velâyet-i âmme dolayısıyla veliyy-i âm olarak katılmaktaydılar. Nikah akdi yapmak kadıların görevleri arasında sayılmış ve Osmanlı'da 16. yüzyıla ait kadı menşurlarında (tayin belgesi) açıkça ifade edilmiştir. Nikah akdinin mahkemede yahut kadı izniyle akdedilmesi hukuki bir zorunluluk değildir. Bu şekilde yapılmayan nikahlar hukuken geçerli ve bağlayıcıdır. Ancak Osmanlı'da bu tür nikahların sayısının azaltılması yönüyle tedbir alınarak kadı izinsiz akdedilen nikahlarla ilgili ihtilafların mahkemede karara bağlanmayacağı müeyyidesi getirilmiştir.⁶⁴

Ebussu'ûd Efendi'ye ait aşağıdaki fetvâda kadı bilgisi olmadan kıyılan nikahların sahih olmayacağı ifade edilmektedir ki padişahın bu konudaki emri buna sebep gösterilmektedir:

Mes'ele: "hâkim ma'rifetsiz nikâh olunmaya" deyu emr-i pâdişahî vârid olmuş iken, hâkim ma'rifetsiz nikâh sahih olur mu?
El-Cevab: Olmaz, meğher nizâ' ve husumet olmaya.⁶⁵

⁶² Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 33; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, I, 334.

⁶³ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 39-41; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, III, 206-211; Ahmet Özel, "Akreb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, II, 287.

⁶⁴ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 59-72.

⁶⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı: Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*, İstanbul: Şule Yayınları, 1998, s. 56.

Ebussu‘ûd Efendi’ye ait bir başka fetvâda ise babaları tarafından kadı izni olmadan evlendirilen küçüğün nikahının sahih olduğu; “velâyetleri kâmileler, olur, hâkim kabul etmemek olmaz.” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁶

Kadı izni olmadan annesinin küçüğü evlendiremeyeceği ifade edilen Ebussu‘ûd Efendi’ye ait aşağıdaki fetvâ görülmektedir:

Mes’ele: Hind, izn-i kâdî yok iken, birkaç kimse huzurunda “kızım Zeyneb-i sagîreyi, kardeşim Amr’ın oğlu Bekr-i sagîre verdim” deyip, Amr “Bekr için Zeyneb’i alıp kabul ettim” dese nikah olur mu?
el-Cevâb: İzn-i hâkimle olmak emr olunmuştur.⁶⁷

Aşağıdaki fetvâda asabe varken küçüğün annesinin kıydığı nikahın batıl olduğu ifade edilmektedir:

Hind-i sagîrenin veli-yi akrebi, li-ebeveyn ammi oğlu Zeyd hâzır iken sagîreyi anası Zeyneb Zeyd’in izninsiz Amr’a tezvîc eylese Hind baliğ olmadan Zeyd vâkıf oldukda kabul etmeyip reddedince akd-i mezbûr batıl olur mu?
el-Cevab: Olur.⁶⁸

Diğer mezheplerde küçüklerin evlendirilmesi konusıyla ilgili farklı görüşlere karşı Hanefiler, bu velâyetin yani velîlerin velâyetleri altında bulunan küçükleri evlendirmelerinin uygun olduğunu, evlenmede birtakım faydalar bulunduğunu ve bu faydanın da ancak birbirine denk olanlar arasında gerçekleşeceğini ve denkliğin her zaman ele geçmeyeceğini ifade ederek velîye, denk birini bulduğu zaman küçüğü evlendirme yetkisini vermişlerdir.⁶⁹

Evlenmede denklik meselesi, klasik fıkıh eserlerinde “el-kefâe” başlığı altında nikah kitabı içinde ayrı bir bölüm halinde ele alınmıştır. Baliğ olan kızın tek başına evlilik yapabilmesinde denkliğin büyük önemi vardır. Zira denklik noktasında eksiklik olursa velîsi, açık bir zararı önlemek için bu meseleyi kadıya götürerek tefrik kararı alınmasını talep edebilmektedir. Denklik konusunda neseb (soy), Müslüman olma, hür olma, dindar olma, malı konusunda (zenginlik)- mehir ve nafakasını karşılayabilmesini yeterli görenler

⁶⁶ Düздаğ, *Fetâvâ-yı Ebussu ‘ûd Efendi*, s. 57.

⁶⁷ Düздаğ, *Fetâvâ-yı Ebussu ‘ûd Efendi*, s. 57.

⁶⁸ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 34.

⁶⁹ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 39.

vardır-, sanat ve meslek konusunda ise Ebu Hanife'den bir rivayete göre denklik aranırken diğer bir rivayete göre buna itibar edilmez.⁷⁰

Aşağıdaki fetvâda mehr-i muaccel ve nafakaya iktidarı olmayan Zeyd'in zengin olan Hind'e denk olmadığı ifade edilmektedir:

Alim ve şerîf olmayıp mehr-i muaccel ve nafakaya iktidarı olmayan Zeyd
Hind-i ganiye-i şerîfeye küfüv olur mu?
El-Cevab: Olmaz.⁷¹

Velisi olmayan küçüğün kadı tarafından dengi olmayan biriyle evlendirilmesi durumunda akdin geçerli olmayacağı ifade edilen aşağıdaki fetvâda da küçüklerin evlendirilmesinde denkliğin önemi görülmektedir:

Kadıdan gayrı velisi olmayan Hind-i sağîreyi Zeyd-i kadı küfüvvü
olmayan Amr'a tezvîc eylese akd-i mezbûr sahih olur mu?
el-Cevab: Olmaz.⁷²

Aşağıda Yunus b. Bâkî'nin küçük olan kızını, Kurd b. Yunus ile nikahladığı, üç yıl boyunca kaynatası için hizmet edip tamamladıktan sonra düğünlerini yapacağı ancak hizmetinde kusur etmemesi ve habersiz kızını alıp bir yere götürmemesi şartı koşulduğunu içeren kayıt görülmektedir:

Oldur ki Tâ'ife-i kıbtîyândan Kurd b. Yunus nâm çingene mahfil-i kazâda bâ'isü's-sicil kaynatası olan Yunus b. Bâkî muvâcehesinde takrîr-i kelâm edip, mezkûr Yunus tahmînen yedi yaşında Şamdan nâm sagîre kızını velâyeti hasebiyle iki bin akçe mehr-i mü'eccel ile bana tezvîc edip ben dahi alıp kabûl edip ve târih-i sicilden üç yıl tamamına değin mezkûr Yunus'a hizmet etmeğe müte'ahhid olup hizmetim tamam olduğda ol dahi düğünün edip kızını bana teslim ede. Eğer mezkûr Yunus'un haberi ve rızâsı yok iken hizmetimde tekâsül edip ve kızı mezkûreyi alıp âhar yere gidersem benden boş ola deyû şart edip, mesfûr Yunus dahi vech-i meşrûh üzre olan takrîri bi'l-muvâcehe tasdik edip, mâ hüve'l-vâki' cânibeynin talebiyle kayd olundu. Tahrîren fî evâsıt-ı Zilka'de sene 991.⁷³

Aşağıda Hasan Ağa'nın küçük kızı Hanife'yi velâyeti hasebiyle Süleyman Efendi ile nikahladığı ancak daha sonra güzel bir geçimin mümkün olmadığını anladığından

⁷⁰ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 50-55; Hamza Aktan, "Kefâet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXV, 166-168.

⁷¹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 38.

⁷² Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 35.

⁷³ Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 56 Numaralı Sicil, H. 1201-1203, M. 1786-1787*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXX, 217.

velâyeten küçük kızını muhâlea ile boşadıklarını içeren kayıta küçüğün faydasına olmayacağı öngörülen evlilikten vazgeçildiği velâyeten muhâlea ile evliliğin sonlandırıldığı ve küçük olan kız bulûğa erdiğinde boşandığı eşinden mehrinin yarısını talep ve dava ettiğinde babası ve diğer hâzır olan kişilerin bu bedeli tazmin etmeye kefil oldukları görülmektedir:

Husûs-ı âti'l-beyânın mahâllinde ketb ü tahrîri için savb-ı şer'-i kavîmden irsâl olunan Mevlânâ es-Seyyid Feyzullah Efendi b. Abdülkerim Efendi mahmiye-i İstanbul'da Kabasakal Sinan Ağa mahallesinde fahrü'l-emâcid ve'l-akrân el-Hâc Mustafa Ağa [b.] İbrahim Ağa'nın sâkin oldukları sa'âdethânelerine varıp zeyl-i vesîkada muharrerü'l-esâmî Müslimîn huzûrlarında akd-i meclis-i şer'-i nebevî ettikde yine mahmiye-i mezbûrede <> Peykhâne-i şehr-i yârî kurbünde Uzun Şücâ' mahallesi ahâlîsinden Hasan Ağa b. Mehmed nâm kimesne meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda bâ'isü hâze'l-kitâb Süleyman Efendi b. Ali mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edip işbu sulbiye sagîre kızım Hanife'yi otuz bin akçe mehr-i müeccel tesmiyesiyle bundan akdem mûmâ-ileyh Süleyman Efendi'ye bi'l-velâye inkâh ve tezvîc eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer tezevvüc ve kabûl etmişidi. Lâkin mûmâ-ileyh Süleyman Efendi ile hüsn ü imtizâc mümkün olmamağla otuz bin akçe mehri ve nafaka-i iddet ve me'ûnet-i süknâsı üzerlerine mûmâ-ileyh Süleyman Efendi ile bi'l-velâye muhâla'a-i sahîha-i şer'îye ile muhâla'a eylediğimde ol dahi hul'-ı mezbûru ba'de'l-kabûl mezbûr Hasan Ağa ile dâmadı işbu hazır bi'l-meclis bacanağı Mehmed Ağa b. Ahmed nâm kimesnelerden her biri fimâ-ba'd sagîre-i mezbûre ba'de'l-bulûğ mezbûr Süleyman Efendi'den mehr-i mezkûra müte'allika nesne taleb ve da'vâ ve ahz u kabz ederse me'hûzuna her birimiz dâmin ve kefil olduk dedikde gıbbe't-tasdîkî's-şer'î vâki' hâli mevlânâ-yı mezbûr mahâllinde ketb ve tahrîr ve ma'an ba's olunan Mustafa Çelebi b. Mehmed ve Muhzır el-Hâc Halil b. Mehmed ile meclis-i şer'a gelip alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr etmeğin mâ-hüve bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâbi' aşer min-Şevvali'l-mükerrem li-sene selâse ve erba'în mie ve elf.⁷⁴

Aşağıdaki fetvâda küçük kızın babası tarafından mehri üzerine muhâlea akdi yapıp eğer baba mehri tazmin etmeye kefil değilse isterse bu mehri, boşandığı kocasından alabileceği ifade edilmektedir:

Hind-i sagîrenin babası Zeyd, sagîrenin zevci Amr ile sagîrenin mehri üzerine hul' olub lâkin bedel-i hul'a zâmin olmasa sagîre bâliğa oldukda medhûlün bihâ olmamağla nısfı mehrini Amr'dan almağa kâdire olur mu?

⁷⁴Abdullah Sivridağ ve Ali Coşkun, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 151 Numaralı Sicil, H. 1143-1144, M. 1731*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXVI, 121.

El-Cevâb: Olur.⁷⁵

Velisi olan annesi tarafından evlendirilen küçük olan Hatice'nin, eşi olan Aslıhan ile muhâlea yoluyla boşandığı ve bu sebeple mehri ve nafakasından feragat edildiğini içeren aşağıdaki kayıt, hem annenin velî olup evlendirme velâyetinin olduğuna hem de küçüklerin evliliğinde muhâlea yoluyla boşanmaya başvurulduğuna bir diğer örnek olarak gösterilebilir:

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Selver? bt. Abdullah şer'-i şerîf-i Nebvî meclisinde Aslıhan b. Kara Hacı ile hâzırân olup mezbûre Selver? takrîr-i merâm kılıp eyitdi ki müşârün-ileyh Aslıhan'a sagîre kızım Hatîce'yi nikâh eyledim idi hâliyâ mezbûr Aslıhan mezbûreye bi tarîki'l-hul' talâk verdi ve mehrinden ve nafakasından biz dahi ferâgat eyledik deyicek mezbûrenin ikrârını merkûm Aslıhan tasdîk edip mâ hüve'l-vâkî' tescîl olundu.⁷⁶

Yukarıdaki kadı siciline binaen annesi tarafından evlendirildikten sonra kocasıyla yapılan mehri üzerine muhâlea akdi ile boşanan küçük kız, bulûğa erdiğinde fiili evlilik olmadığı için kocasından mehrinin yarısını talep edebileceği, kocasının da küçüğün annesine rücu' edebileceği ifade edilmektedir:

Hind-i sagîre annesi Zeyneb, Hind'in zevci Zeyd ile Hind'in mehri üzerine hul' oldukda Zeyneb mehr-i mezbûre zâmine olub ba'ehû Hind bâliğa oldukda medhûlün bihâ olmamağla mehr-i mezbûrun nısfını Zeyd'den alsa Zeyd, Zeyneb'e tazmine kâdir olur mu?
El- Cevâb: Olur.⁷⁷

Ayrılmadan önce taraflardan biri ölürse onun mirası, bulûğa ersin yahut ermesin diğerine intikal eder.⁷⁸

Aşağıdaki fetvâda bu husus, aynı şekilde ifade edilmektedir:

Hind-i sagîreyi veli-yi akrebi anası Zeyneb mehr-i misliyle küfüvvü Zeyd'e şuhûd mahzarlarında tezvîc ettikten sonra Hind kable'l-buluğ fevt olsa Zeyd Hind'e varis olur mu?
el-Cevab: Olur.⁷⁹

⁷⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 156.

⁷⁶ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 9. Sicil*, s. 96.

⁷⁷ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 156.

⁷⁸ Halebî, *Mültekâ*, I, 245.

⁷⁹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 36.

Bir başka fetvâda ise en yakın velîsi varken ondan izinsiz daha uzak velî tarafından evlendirilen küçüğün eşi, yakın olan velî nikaha onay vermeden öldüğünde diğerinin mirastan hak sahibi olamayacağı ifade edilmektedir. Bu fetvâda küçüğün nikah akdinin kimin tarafından gerçekleştirildiğinin son derece önem arz ettiği görülmektedir:

Zeyd-i sagîrin velî-i akrebi ammi oğlu Amr hâzır iken Zeyd'in anası Hind, Amr'ın izinsiz Zeyneb'i şu kadar akçe mehir tesmiyesi ile Zeyd'e tezvîç idüp ba'dehû Amr mucîz olmadan Zeyd, kabl'l-bülûğ ve'd-duhul fevt olsa Zeyneb, tereke-i Zeyd'den mehir ve hisse nâmına nesne almağa kâdire olur mu?

El-Cevâb: Olmaz.⁸⁰

Küçük olan Ali ve Emetullah velîleri tarafından kırk bin akçe mehr-i müeccel ile nikahlanmış ancak daha sonra küçük olan Ali'nin ölmesi üzerine mirası, küçük olan eşinin de aralarında bulunduğu pay sahiplerine taksim edildiği ve bununla beraber küçük olan Emetullah'ın babası ve aynı zamanda vasîsi olan İbrahim Ağa, daha önce nikahta belirlenen kırk bin akçe mehrin de verilmesini talep etmek suretiyle diğer pay sahiplerinden davacı olarak mahkemeye başvurmuş, şahitlerin de şهادetleriyle mahkemede gereğince hüküm verilmiş olan aşağıdaki kayıt küçüklerin evliliğinde mirasın intikâline örnek gösterilebilir:

Medîne-i hazret-i Ebâ Eyyüb el-Ensârî -aleyhi rahmetü Rabbihi'l-Bârî-mahallâtından Kiremitçi mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Ali Ağa b. Hasan b. Halil nâm sagîrin verâseti zevce-i metrûkesi Emetullah bt. İbrahim Ağa nâm sagîre ile li-eb kız karındaşı Âişe Hatun ve vilâyet-i Rumeli'nde medîne-i Bosna'da sâkin usûbet-i nesebiyye cihetinden müteveffâ-yı mezbûr Ali Ağa'nın babası mezbûr Hasan Ağa'nın ammisi gâib ani'l-meclis Mehmed Ağa b. Ebubekir Abdullah'a münhasıra ve tashîh-i mes'elesi dört sehinden olup sihâm-ı mezbûreden bir sehmi zevcesi sagîre-i mezbûre Emetullah'a ve iki sehmi kız karındaşı mezbûre Âişe Hatun'a ve bir sehmi gâib-i mezbûr Mehmed Ağa'ya isâbeti tahkîkinden sonra müteveffâ-yı mezbûrun zevcesi sagîre-i mezbûre Emetullah'ın babası ve tesviye-i umûruna kıbel-i şer'den mansûb vasîsi olan mezbûr İbrahim Ağa b. Mehmed meclis-i şer'-i şerîf-i enverde müteveffâ-yı mezbûr Ali Ağa'nın terekesine bi'l-verâse vâzı'atu'l-yed olan kız karındaşı mezbûre Âişe Hatun mahzarında bi'l-velâye ve bi'l-vesâye üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip müteveffâ-yı mezbûr Ali Ağa'nın babası müteveffâ-yı evvel mezbûr Hasan Ağa târîh-i kitâb senesinin Rebî'ülâhiri'nin yirmi beşinci günü fevtinden iki [ay]

⁸⁰ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 69.

mukaddem kızım mezbûre Emetullah'ı oğlu mezbûr Ali Ağa'ya velâyete kırk bin akçe mehr-i müeccel tesmiyesiyle şuhûd mahzarında istinkâh ve tezevvüc ve kabûl ben dahi bi'l-velâye kızım sagîre-i mezbûreyi inkâh ve tezevvüc eylediğimden sonra mezbûr Ali Ağa fevt olmağla kızım sagîre-i mezbûre Emetullah'ın mehr-i müsemması olan meblağ-ı mezbûr kırk bin akçeyi tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdan [7b] kızım sagîre-i mezbûre için taleb ederim suâl olunsun dedikde gıbbe's-suâl ve akîbe'l-inkâr müdde'î-i mezbûr İbrahim Ağa'dan müdde'âsına mutâbık beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i Müslimînden olup medîne-i mezbûrede Câmi'-i Kebîr mahallesi sükkânından Hüseyin Çelebi b. Hasan ve İsmail Efendi b. el-Hâc Osman nâm kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup isre'l-istişâd ve fi'l-hakîka müteveffâ-yı mezbûr Ali nâm sagîrin babası müteveffâ-yı evvel mezbûr Hasan Ağa b. Halil târîh-i kitâb senesi şehr-i Rebî'ülâhiri'nin yirmi beşinci günü fevtinden iki ay mukaddem kendi hayatında oğlu müteveffâ-yı mezbûr Ali Ağa nâm sagîre işbu müdde'î-i mezbûr İbrahim Ağa'nın kızı sagîre-i mezbûre Emetullah'ı velâyeten kırk bin akçe mehr-i müeccel tesmiyesiyle istinkâh ve tezevvüc ve kabûl eyledikde mezbûr İbrahim dahi bizim huzûrumuzda inkâh ve tezvîc eyledi biz bu husûsa bu vecih üzere şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyu her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyeye eylediklerinde gıbbe't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri makbûle olmağın mücebiyle ba'de'l-hükm ve el-bette mâvaka'a bi't-taleb ketbolundu. Fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ısrîn min-Şevvâli'l-mükerrerem li-sene tis'a ve ısrîn ve mi'e ve elf.⁸¹

Vefat etmeden önce Süleyman Bey b. Sinan ile velîsi tarafından küçük olan Rabia'nın nikâhlandığının ve terekesine dahil olduğunun tespiti ile ihkāk-ı hak (hakkı usulü dairesinde yerine getirme, hak sahibine hakkını verme) talebi içeren ve şahitlerin beyanıyla gereğince hükme bağlanan kayıt bir diğer örnek olarak aşağıda görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Avcı Bey mahallesi sükkânından bâ'isü'l-kitâb Mehmed b. () nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfde mahalle-i mezbûre ahâlîsinden olup bundan akdem mahrûse-i Edirne'de vefât eden Süleyman Bey b. Sinan'ın sulbî sagîr oğlu Abdülkâdir'in vasîsi olmağla tereke-i vâfiye-i müteveffâ-yı mezbûra vâzı'ü'l-yed olan Mehmed Çelebi b. Sefer nâm kimesne mahzarında da'vâ ve takrîr-i kelâm edip müteveffâ-yı mezbûr târîh-i kitâbdan on dokuz ay mukaddem [123b] sagîr kızım hâzır bi'l-meclis Râbia'yı dört bin akçe mehr-i müeccel ile tezevvüce tarafından Mustafa b. Abdullah nâm kimesneyi vekîl edip ol dahi kabûl etmekle ben dahi velâyetim hasebiyle kızım sagîre-i mezbûreyi şuhûd mahzarında dört bin akçe mehr-i müeccel ile müteveffâ-yı mezbûra hayatında tezvîc ve inkâh edip vekîl-i mezbûr Mustafa dahi müvekkili için tezevvüc ve kabûl etmişidi suâl olunup *ihkāk-ı hak* olunmak matlûbumdur dedikde, gıbbe's-suâl ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûrdan müdde'âsını mübeyyine beyyine

⁸¹ Sinan Satar ve Salih Kahriman, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi: 138 Numaralı Sicil, H. 1129-1131, M. 1717-1718*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXI, 55.

taleb olundukda mahalle-i mezbûre sükkânından Ebûbekir b. Abdullah ve el-Hâc İlyas Bey mahallesi sükkânından Hüseyin b. Ali nâm kimesneler li ecli'ş-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup istişhâd olunduklarında fi'l-hakîka müteveffâ-yı mezbûr târih-i kitâbdan on dokuz ay mukaddem hayâtında müdde'î-i mezbûrun kızı işbu sagîre-i mezbûre Râbia'yı dört bin akçe mehr-i müeccel ile tezevvüce tarafımdan Mustafa b. Abdullah nâm kimesneyi vekîl ve menâbına nâib nasb ve ta'yîn edip ol dahi kabûl ettikten sonra müdde'î-i mezbûr Mehmed dahi velâyeten kızı sagîre-i mezbûre Râbia'yı şuhûd mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Süleyman'a hayâtında dört bin akçe mehr-i müeccel ile nikâh ve tezvîc edip vekîl-i mezbûr Mustafa dahi müvekkil-i müteveffâ-yı mezbûr için hayâtında tezevvüc ve kabûl etmişidi, biz bu husûsa bu vech üzre şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyû her biri edâ-i şehâdet-i şer'îyye ettiklerinde, şâhidân-ı mezbûrânın keyfiyyet-i hâlini suâl için küttâb-ı mahkemedan Sofu Mehmed Efendi b. Mustafa irsâl olunup ol dahi şâhidân-ı mezbûrânın mahallerine varıp ahâlîsinden İmâm Hasan Efendi b. Hüseyin ve el-Hâc Ali b. Ali ve el-Hâc Dilâver b. Abdullah ve İmâm Receb Efendi b. Ebûbekir ve müezzin el-Hâc Mustafa b. el-Hâc Musa ve Abdurrahman Efendi b. Receb nâm kimesnelerden şâhidân-ı mezbûrânın keyfiyyet-i hâlini suâl ettikde her biri mahallesinde sâkin olan şâhid-i mezbûr için adl velev aleynâ makbûlü'ş-şehâdedir deyû haber verdiklerini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehû ma'an irsâl olunan Hacı Veli b. Ali ile meclis-i şer'a gelip alâ vukû'ihî inhâ ve takrîr etmeleriyle alenen ve ba'dehû sırren ta'dîl ve tezkiyye olduklarından sonra şehâdetleri makbûle olmağın mücebince ba'de'l-hükm mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' aşer min Şevvâli'l-mükerrem li sene seb'a ve seb'în ve elf.⁸²

Baba küçük olan kızını mehr-i mislinden daha az bir mehirle veya küçük olan oğlunu eşinin mehr-i mislinden daha çok bir mehirle evlendirebilir. Ebu Hanife'ye göre bu, baba ve dede için câiz olup diğer velîler için câiz değildir. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre ise bu, isterse baba tarafından olsun mehr-i misli azaltmak veya artırmak insanların alışverişte aldatılmaları gibi câiz olmaz. Yani iki imama göre bu akit câiz değildir. Çünkü velâyet ancak çocuğun faydasının gözetilmesi şartı ile sabit olur. Mehr-i misilden azaltmakta ise hiçbir fayda bulunmamaktadır. Bunda da satım akdinde malın fiyatından az bir bedele satılmasında olduğu gibi nikah akdi de fâsıt olur. Ebu Hanife ise babanın küçüğe olan yakınlığından dolayı nikahın mehirden daha çok fayda barındırdığını düşündüğü için bu şekilde hüküm vermiştir. Ancak mevzu mâlî tasarruf olduğunda her zaman kazançlı bir tasarruf olması gerekmektedir.⁸³

⁸² Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H. 1077, M. 1666-1667*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XVII, 794.

⁸³ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 57; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 70-71.

Küçük olan oğlunu eşinin mehr-i mislinden daha çok bir mehirle evlendirebileceği hususu aşağıdaki fetvâda Ebu Hanife'nin görüşüne muvafık olarak ifade edilmiştir:

Zeyd, oğlu Amr-ı sağîre, Hind'i tezvîc itdikde mehr-i mislinden ziyâde-i fâhişe ile tezvîc eylese akd-i mezbur sahih olur mu?
El-Cevâb: Olur.⁸⁴

Aşağıdaki fetvâda ise küçüğü en yakın velîsi olan ana-baba bir amcası mehr-i mislinden daha az bir mehirle evlendirirse bu akdin sahih olmayacağı ifade edilmektedir:

Hind-i sağîrenin veli-yi akrebi, li-ebeveyn ammi Zeyd Hind'i mehr-i mislinden noksan-i fâhiş ile Amr'a tezvîc eylese akd-i mezbûr sahih olur mu?
El- Cevâb: Olmaz.⁸⁵

En yakın olan velîsi orada bulunmayıp uzak bir yerde olduğunda küçüğün dengi olan taliplisi cevabı beklemiyorsa o zaman daha uzak olan velinin evlendirme yetkisi vardır. İmam Züfer, bunun câiz olmadığını ifade etmektedir. Çünkü en yakın olan velînin velâyeti bulunmaktadır ve yakınlığından dolayı dengi olmayandan koruma hakkı sabittir. Uzak bir yere gitmesiyle onun velâyeti bâtil olmaz. Bunun için gittiği yerde iken küçüğü evlendirmesi câizdir. Yakın olan velînin velâyeti varken derecesi uzak olanın velâyeti olmaz. Derecesi uzak olan velîye yetki tanıyanlar şu şekilde açıklama getirmektedirler: velâyet maslahat içindir ve uzak yerde olan velînin en yakını olsa bile küçüğü evlendirmesinde bir maslahat yoktur. Bu sebeple derece olarak uzak olan velî, ona tercih edilir. Ayrıca uzak yerde olan velî, bulunduğu yerde küçüğü evlendirmek isterse de bundan men edilir. Sonuç olarak derecesi uzak olan velînin yakınlığı uzak olsa da tedbiri yakındır. Diğerisi ise bunun tam aksidir yani yakınlığı üst derecede olsa da tedbiri uzaktır. Bu bakımdan ikisi aynı derecede olan iki velî makamında olup, bunlardan hangisi küçüğü evlendirirse nikah geçerli olur. Bu yerle alakalı olarak bir sefer mesafesinin en azı diyenler olduğu gibi kervanların senede ancak bir kere gittiği yer diyenler de vardır. Bunların yanında bu öyle bir yerdir ki dengi olan taliplisinin görüşünü alıp dönünceye kadar elinden kaçırabilir diyenlerin görüşünün daha makul olduğu ifade edilmektedir.⁸⁶

⁸⁴ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 71.

⁸⁵ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 36.

⁸⁶ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 48-50; Halebî, *Mülteke*, I, 245; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, III, 218-222.

Aşağıdaki fetvâda yakın olan velîsi bir sefer mesafesi uzaklıkta başka bir yerde iken dedesi küçüğü evlendirirse babası geldiğinde akdi feshedemeyeceği ifade edilmektedir:

Hind-i sağirenin babası Amr müddet-i sefer baid âhar diyarda olmakla sağirenin babasının babası Bekir sağireyi küfüvv-i hâtıbı Beşire şuhûd mahzarlarında tezvîc eylese Amr geldikde mücerred "İznim bulunmadı" deyu akd-i mezbûru feshe kâdir olur mu?
el-Cevab: Olmaz.⁸⁷

Bir diğer fetvâda ise en yakın velîsi sefer müddetinden az olan uzaklıkta başka yerde iken uzak olan velî küçüğü izinsiz evlendirdiğinde akdin geçerli olmayacağı ifade edilmektedir:

Hind-i sağirenin velî-yi akrebi, anası Zeyneb mesafe-i seferden ekal olan âhar diyarda iken sağîrenin ceddeleri Hatice Zeyneb'in izninsiz Hind'i Zeyd'e tezvîc eylese akd-i mezbûr nâfiz olur mu?
el-Cevab: Olmaz.⁸⁸

Aşağıda Mustafa b. Hüseyin sefer müddetinden uzak olmayan yerde iken küçük olan kızı Havva'yı annesinin İvaz b. Hüseyin ile evlendirdiği ve daha sonra Mustafa b. Hüseyin'in izin verdiği dair kayıt görülmektedir:

Tecvîz-i nikâh Mahmiye-i İstanbul'da Emin Bey mahallesinde sâkin Mustafa b. Hüseyin meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde İvaz b. Hüseyin mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip ben müddet-i seferden dûn olan mevzi'de iken benim iznimsiz sağîre kızım Havva'yı vâlidesi iki bin akçe mehr-i mu'accel ve iki bin mehr-i müeccel üzerine mezbûr İvaz'a akd-i nikâh edip lâkin nikâh-ı mezbûr benim icâzetime mevkûf olmağın hâlâ ben dahi nikâh-ı mezbûru tecvîz eyledim dedikde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fî gurreti Zilhicce li sene 1073.⁸⁹

Uzak yerde olan velînin dönmesiyle, küçük evlendirilmiş olsa bile diğerinin velâyeti bâtil olmaz.⁹⁰ Aynı derecede yakınlığa sahip olan iki velî küçüğü evlendirirse

⁸⁷ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 36.

⁸⁸ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 37.

⁸⁹ Rasim Erol ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 12 Numaralı Sicil, H. 1073-1074, M. 1663-1664*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, XVI, 389.

⁹⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, III, 222.

geçerli olan birinci nikahtır. Eğer iki velî küçüğü aynı anda evlendirirse o zaman iki nikah da bâtlı olur.⁹¹

Aşağıda aynı derecede olan iki velînin evlendirmesine ilişkin yukarıdaki paragrafta ifade edildiği şekilde bir fetva örneği görülmektedir:

Hind-i sağîrenin velî-i akrebi li-ebeveyn a'mmesi (halası) Zeyneb, sağîreyi mehr-i misliyle küfvi Amr'a tezvîc eylese sağîrenin âhar li-ebeveyn a'mmesi Hadîce "iznim bulunmadı" deyu akdi feshe kâdir olur mu?

el-Cevâb: Olmaz.

Bu sûretde Hadîce "iznim bulunmadı" deyu sağîreyi Bekir'e dahi tezvîc eylese akd-i sâni sahih olur mu?

el-Cevâb: Olmaz.⁹²

1.5. Bulûğ Muhayyerliği

Küçük erkek ve kız çocuğunu babası veya dedesi evlendirdiği zaman bu küçükler bulûğa erdiklerinde nikahı devam ettirme veya feshetme konusunda tercih hakkı yoktur. Çünkü baba ve dede fikri olgunluğa sahip ve küçüklere karşı son derece şefkat göstermektedirler. Bu sebeple küçüklerin tıpkı bulûğdan sonra kendi rızalarıyla evliliği devam ettirmek istemeleri gibi evlilik akdini devam ettirmeleri gerekmektedir.⁹³

Aşağıdaki fetvâda babanın evlendirdiği küçüğün bulûğa erdiğinde fesih hakkı kullanamayacağı ifade edilmektedir:

Zeyd, sağîre kızı Hind'i amr'a tezvîc eylese Hind bâliğa oldukda akd-i mezbûri hıyâr-i bulûğ ile feshe kâdir olur mu?

El-Cevâb: Olmaz.⁹⁴

Küçükken babası tarafından rızası alınarak nikahlanan Afife bt. Derviş Ömer'in bulûğa erdiği ve o mecliste muhayyerlik hakkını kullandığına şahit göstererek nikâhı fesih talebini içeren aşağıdaki kayıt ise fetvâ ve fıkıh kitaplarındaki hükmün aksine uygulamada babanın evlendirmesinde de bulûğ muhayyerliği hakkının kullanıldığını göstermektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Sarı Nasuh Mahallesi'nde sâkine zâtı es-Seyyid Hasan Efendi b. Mehmed Efendi ve Mehmed Çelebi b. Ali ma'rifetleriyle

⁹¹ Halebî, *Mülteke*, I, 245.

⁹² Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 69.

⁹³ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 41; Apaydın, "Velâyet", s. 17-18.

⁹⁴ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 74.

mu‘arrefe olan Afife bt. Derviş Ömer meclis-i şer‘-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve tâ‘bir anî‘l-merâm edip bundan akdem rızâen pederim es-Seyyid Hasan Efendi beni gâib anî‘l-meclis Mehmed Çelebi b. Salih nâm kimesneye tezvîc ve inkâh eylemişidi hâlâ ben târih-i kitâb günü kuşluk vaktinde dem-i hayzımı irâet edip bâliğa olduğum hinde nefsimi ihtiyâr ve nikâhımı fesh murâd etmemle ol hinde bülûğumu ve nefsimi ihtiyâr eylediğim işbu hâzır bi‘l-meclis İbrahim Efendi b. Abdurrahman ve Mehmed Çelebi b. Mehmed nâm kimesneleri işhâd eyledim suâl olunup takrîrleri tahrîr ve yedime i‘tâ olunmak matlûbumdur dedikde gıbbe’s-suâl mezbûr İbrahim Efendi ve Mehmed Çelebi cevâblarında fi‘l-vâki‘ işbu mezbûre Afife târih-i kitâb günü kuşluk vaktinde sâkine olduğu menzilde dem-i hayzımı görüp nefsimi ihtiyâr eyledim zevcim gâib-i mezbûrdan fesh murâd ederim deyü ol hinde bizi işhâd eyledi biz bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyü her biri < alâ-tarîkı’ş-şehâde haber verip lâkin nikâh feshi zevci gâib-i mezbûr huzûruna tevkîf olunmağın mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu. Fî 27 şehri Rebî‘ülâhir sene 1121.⁹⁵

Aşağıdaki fetvâda dedesi tarafından evlendirilen küçük kızın bulûğa erdiğinde fesih hakkını kullanamayacağı aynı şekilde ifade edilmektedir:

Zeyd oğlu Amr-i müteveffanın sağîre kızı Hind’i küfüvvü Bekir’e şuhûd mahzarlarında tezvîc eylese Hind balığe oldukda hıyâr-i bulûğla akd-i mezbûru feshe kâdire olur mu?
El-Cevab: Olmaz.⁹⁶

Küçükleri baba ve dedesi dışında asabeden biri evlendirirse o zaman küçüklerden her birinin bulûğa erdikleri zaman isterse evliliği devam ettirme isterse o evlilik akdini feshetme hakkı vardır. İşte bu hakka “bulûğ muhayyerliği (hıyârü’l-bulûğ)” denmektedir. Bu görüş Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan’ın görüşüdür. Ebu Yusuf’a göre diğer velîler, baba ve dedeye kıyas edilerek küçüğün muhayyerlik hakkı yoktur. Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan, baba ve dede dışındaki velîlerin küçüğe yakınlıkları daha uzak olduğundan şefkatlerinin daha az olup onun iyiliğini tam manasıyla düşünemeyecekleri için ortaya çıkabilecek zafiyetin bulûğ muhayyerliği ile telâfi edilebileceği görüşündedir. Baba ve dede dışında dedikleri için bu, anne ve kadıyı da içine alır yani onların küçüğü evlendirmesi durumunda da bulûğ muhayyerliği vardır. Bunun sebebi anne hakkındaki

⁹⁵ Nedim Pakırdağ ve Abdullah Sivridağ, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 92 Numaralı Sicil, H. 1120-1121, M. 1709*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LX, 80.

⁹⁶ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 37.

fikri olgunluk açısından eksikliğinin olduğu görüşü ve kadı hakkındaki küçüğe yabancı olduğundan şefkatinin eksik olacağı düşüncesidir.⁹⁷

Aşağıdaki fetvâda baba ve dedesi dışında velîsi olan halası tarafından evlendirilen küçüğün bulûğa erdiğinde şahitlerinde huzurunda fesih tercihi yaparak mahkemede eşî hâzır iken akdi feshettirip daha sonra bir başkasıyla evlenebileceği ifade edilmektedir:

Hind-i sağîreyi velî-i akrebi a'mmesi (halası) Zeyneb Zeyd'e tezvîc itdikden sonra hind bâliğa olduğu anda nefsinî ihtiyar ve işhad idüb hıyâr-i bülûğla akd-i mezbûri Zeyd'in huzurunda hâkime feshitdiricek nefsinî âhare tezvîce kâir olur mu?
El-cevâb: Olur.⁹⁸

Aşağıdaki fetvâda görüldüğü üzere kadı tarafından dengi olan kişiyle evlendirilen küçük, bâliğ olduğunda nikahını feshettirebilir:

Kadıdan gayrı velisi olmayan Hind-i sağîreyi kadı mehr-i misliyle küfüvvü Zeyd'e tezvîc ettikten sonra Hind bâliğe olduğu anda nefsinî ihtiyâr ve işhâd edip hıyâr-i bulûğla akd-i mezbûru Zeyd'in huzurunda hakime fesh ettirmeğe kâdire olur mu?
el-Cevab: Olur.⁹⁹

Evliliğin feshedilmesi mahkemede kadının ayrılık hükmü vermesi şartı ile gerçekleşir. Çünkü fesih burada gizli bir zararı engellemek içindir ve bu diğerleri için bir zafiyete neden olabilir. Bu fesih hükmü kadını ve erkeği kapsadığından ve diğerleri için de bağlayıcı olduğundan dolayı mahkeme kararına ihtiyaç duyulur. Küçüklerin bulûğ muhayyerliği ile evliliği feshedip ayrılmaları talak yani boşanma değildir. Çünkü bu hak kadın tarafından da kullanılabilir halbuki kadınların tefvîzü't-talâk haricinde talak hakkı yoktur.¹⁰⁰

Aşağıdaki fetvâda kadı huzurunda mahkemede hüküm verilmeyip sadece küçük tarafından bulûğa erdiği (hayz olduğu) anda şahitler önünde seçim hakkının kullanılmasıyla bu feshin gerçekleşmeyeceği yani mahkemede kadı önünde fesih hükmünün verilmesi gerektiği ifade edilmektedir:

⁹⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, III, 211-214; Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 41-42.

⁹⁸ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 75.

⁹⁹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 35.

¹⁰⁰ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 42-45.

Hind-i sağîreyi veli-yi akrebi, anasının anası Zeyneb mehr-i misliyle küfüvvü Zeyd'e tezvîc ettikten sonra Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyâr ve işhâd edip lakin akd-i mezbûru kadîya fesh ettirmese mücerred işhâd etmekle Hind boş olur mu?
el-Cevab: Olmaz.¹⁰¹

Bir başka fetvâda ise küçükken evlendirilen Hind'in eşi başka yere gidip sonradan Hind'in bulûğa erdiği anda hıyâr-i bulûğ ile eşi mahkemede hâzır olmadan akdi feshettiremeyeceği ifade edilmektedir:

Hind-i sağîreyi veli-yi akrebi anası Zeyneb Zeyd'e tezvîc ettikten sonra Zeyd âhar diyara gidip ba'dehu Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyâr ve işhâd etmekle hıyâr-i bulûğla akd-i mezbûru fesh ettirmek murad eylese Zeyd hâzır olmadıkça Hind akd-i mezbûru hakime fesh ettirmeğe kâdire olur mu?
el-Cevab: Olmaz.¹⁰²

Küçükken Mehmed Emin b. Salih'e nikahlanan ve aralarında fiilen evlilik vuku bulmayan Fâtıma bt. Ahmed'in bulûğa ermesiyle kendi talebiyle Mehmed Emin'le olan nikahlarının ikisinin de hâzır bulunmalarıyla mahkemede feshedildiğini içeren kayıt aşağıda görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Ereğli mahallesi sâkinelerinden zâtı üvey babası Ali b. Hasan ve Berber Ahmed b. Mustafa ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Fâtıma bt. Ahmed nâm bîkr-i mürâhika meclis-i şer'-i enverde zevc-i nâkic-i [nâkih-i] gayr-ı dâhili es-Seyyid Mehmed Emin b. Salih muvâcehesinde târih-i i'lâmdan bir ay mukaddem hâl-i sıgârımda ananın babası cedd-i fâsidim mehr-i mu'accel-i ma'lûm ve otuz gurus mehr-i müeccel üzerine beni tezvîc edip hâlâ ben bu anda rü'yet-i dem-i hayzla bâliğa oldum ve hıyâr-ı bulûğum ile nefsimi mezbûr es-Seyyid Mehmed Emin'den tefrîk-ı ihtiyâr eyledim mezbûr es-Seyyid Mehmed Emin'den ba'de's-suâl kıbel-i şer'-i enverden tefrîkîma hükm dahi taleb ederim dedikde gıbbe's-suâl mezbûr Mehmed Emin cevâbında menkûhası müdde'îye-i mezbûre Fâtıma'yı cemî' kelimât-ı meşrûhasında bi'l-vicâhe tasdîk etmekle kıbel-i şer'-i enverden bi-hükmî hıyârî'l-bulûğ müdde'îye-i mezbûre <> Fâtıma'nın mezbûr es-Seyyid Mehmed Emin ile beynlerinde olan nikâhın feshiyle ba'de'l-hükm Mahkeme-i Bâb'dan huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.Fî 11 Şevval sene 1162.¹⁰³

¹⁰¹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 36.

¹⁰² Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 38.

¹⁰³ Nedim Pakırdağ ve Abdullah Sivridağ, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 197 Numaralı Sicil, H. 1162-1163, M. 1749-1750*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXIII, 328.

Baba ve dedesi dışında biri tarafından evlendirilen küçüklerin bulûğa erdiklerinde veya bulûğa erdikten sonra nikahtan haberdar olur olmaz evliliği devam ettirme veya feshetme düşüncelerini hemen o bulundukları mecliste açıklamaları gerekir. Ebu Hanife ve Muhammed b. Hasan’a göre küçük olan kız çocuğu bulûğa erdikten sonra nikahı öğrendiği halde susarsa bu, evliliğin devam etmesine rıza gösterdiği anlamına gelmektedir. Nikahı bilmediği için susuyorsa öğrenene kadar muhayyerlik hakkı devam eder. Küçük kızın nikahlandığını bilmesi şarttır. Çünkü bilgisi olmayan şey hakkında tasarrufta bulunamaz. Velisi onu evlendirirken kendi başına karar verdiği için kızın bilgisizliği mazur sayılır. Ancak muhayyerlik hakkı olduğunu bilmesi şart değildir. Çünkü İslam ülkesinde olduğu için şeriat hükümlerini öğrenmesi gerektiğinden bu konudaki bilgisizliği mazur görülmez ve hakkı başka bir meclise uzatılmaz.¹⁰⁴

Aşağıdaki fetvâda annesi tarafından evlendirilen küçük kızın bulûğa erdiğinde muhayyerlik hakkını hemen kullanmayıp bir ay geçtikten sonra kullanmak istediğinde akdi feshettiremeyeceği ifade edilmektedir:

Hind-i sağîreyi velî-i akrebi anası Zeyneb, küfvi Zeyd’e mehr-i misliyle tezvîc itdikten sonra Hind bâliğa olup akde â’lime oldukda sükût idüp nefsinin ihtiyar itmese Hind bir ay mürurunda akd-i mezbûri hıyâr-ı bulûğ ile feshitdirmeğe kâdire olur mu?
El-Cevâb: Olmaz.¹⁰⁵

Küçük erkek çocuğun bulûğa erip, nikahı öğrendikten sonra susması evliliğin devam etmesine rıza gösterdiği anlamına gelmez. Erkek çocuk, “ben razıyım” demedikçe veya açıkça razı olduğunu gösteren davranışlarda bulunmadıkça muhayyerlik hakkı devam eder. Küçük olan kız çocuğunun muhayyerlik hakkı başka meclise uzatılmazken erkek çocuğun ve dul olan küçük kızın hakkı, bulundukları yerden kalsalar bile devam eder.¹⁰⁶

1.6. Küçüğün Şahsı Üzerindeki Velâyetle İlgili Hukuki İhtilafa Konu Olan Meseleler
Küçüğün şahsı üzerindeki velâyetle ilgili olarak evlendirme velâyeti dışında kalan, hukuki ihtilafa konu olan meseleler aşağıda verilmektedir.

¹⁰⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 43-45.

¹⁰⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 74

¹⁰⁶ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 44-45.

Çocukların eğitimi mevzuu şahsı üzerindeki velâyet kapsamında olup aşağıdaki kayıt küçüklerin bazılarının hiç okula gönderilmediğini, gönderilenlerin de beş-altı yaşlarında alınıp meslek öğrenmeleri için çalıştırdıklarını ifade ederek cahil kaldıkları dolayısıyla başta çocuklar olmak üzere herkesin ilmihal bilgilerini öğrenmeleri konusundaki emri içermektedir:

Bâ-sah.

İstanbul kâdısı fazîletlü efendi.

Akâid-i dîniyye ve salât-ı mefrûzayı cemâ'atle edâ vesâir tenbîhât-ı şer'iyye emri.

Âmme-i ehl-i îmâna ma'lûm olduğu üzere dîn-i İslâmın esâs ve mebnâsı Kitâbullâh'ın ahkâm-ı celîlesine ve sünnet-i seniyye-i hazret-i peygamberîye kemâl-i mutâba'atla şer'-i şerîfin her bir emir ve nehyine inkıyâd ve mutâva'atdan ibâret ve ale'l-husûs kelime-i şehâdetden sonra savm ü salât husûsları akdem-i ferâiz-i dîniyyeden olarak belki ehl-i İslâmın selâmetine zâhîrde ancak bunlar alâmet iken ma'azallâhu te'âlâ bir vakitten beri ekser nâsa gaflet ve cehâlet istîlâ ve ba'zılarının bir takım erbâb-ı rafz ve ilhâd[ın] idlâl ve igvâ ederek sâir ferâiz-i vâcibât şöyle dursun imâd-ı dîn-i mübîn olan beş vakit namazı bile terk ve dürlü dürlü menâhî ve fuhşiyâtı bî-pervâ irtikâb ve i'tiyâd ile perde-i nâmûs-ı şerî'atı hark ve hetk etmekde ve hattâ ekser kurâ ve kasabâtta câmi' ve mescidler mesdûd ve mu'attal kalıp ve minârelerinde ezân-ı Muhammedî okunmayıp namazı kılanlar dahi cemâ'ati terk ile a'zam-ı şe'âir-i dîniyyeden olan şeyleri kayırmamakla ve ulemâdan bulunanlar ceheleden olanlara ta'lîm-i dîn-i mübîn ve diyânet eyledim demeyip erbâb-ı cehâlet dahi ticâret-i uhreviyyesine sebep-i müstakil olan ilmihâl ve diyânetini öğrenmeğe rağbet etmediklerinden mâ'adâ kendileri câhil kaldıkları misilli evlâdlarının câhil olmalarını dahi düşünmeyerek çocuklarını mektebe vermeyip verenler dahi beş altı yaşına geldikleri gibi alıp san'ata verdiklerinden sabîler dahi küçükden cehâletle <> büyüüp İslâm ve şerî'at ve dîn ü devlet ne demek olduğunu bilmeyerek nice nice şenâ'at ve menhiyyâta cüret eylemekde ve ba'zı yerlerde ne'üzübillâh fart-ı cehâletle tahlîl-i muharremât misilli küfrü müeddî olacak derecelerde sû'-i i'tikâd ve rafz ve ilhâda mübtelâ olmakda oldukları mesmû'-ı şâhâne buyrulup ehl-i İslâmın bu derece gaflet ve cehâlet ve bu mertebelerde sû'-i i'tikâd ve adem-i mübâderet ibtilâları kendilerine ukûbât-ı uhreviyyeyi müstelzim olacağından mâ'adâ dünyâda dahi terbiye-i İlâhiyye ve mücâzât-ı âcileye giriftâr olmalarına bâ'is olacağı âşikâr ve ez cümle ekser zamânda halkının kitâb ve sünnete muhâlif bu derece ahvâl reddiye ve a'mâl-i seyyiye inhimak ve ısrârlarından nâşî a'dâ-yı dîne cüret gelerek ümmet-i Muhammed hakkında her dürlü sû'-i kasd ve ihânet dâ'iyesine düşmelerine sebep olmakda idiği zâhîr ve nümûdâr ve hâlbuki hazret-i vâcibü'l-vücûd dîn-i Devlet-i aliyyeyi esâs-ı şer'-i mutahhar ile müesses ve müşeyyed ve ol vechile ilâ-kıdemi's-sâ'a muhalled ve müebbed buyurup zimmet-i hilâfet-meâb-ı cenâb-ı şehinşâhîyi dahi "innâ ce'alneke

halîfeten fi'l-arz" kerîmesince halîfe-i rû-yi zemîn < ve hâmi-i dîn-i mübîn ve imâm-ı Müslimîn buyurmuş olduğundan zir-i cenâb-ı âtîfet-i şâhânedede mustazıl olan kâffe-i tavâif-i İslâmiyeyi râdde-i müstakîme da'vet ve kitâb ve sünnete mugâyir menâhî ve me'âsiyeden men' ve zecr ile dünyâ ve ukbâda dûçâr-ı hîzy ve hüsrân olmakdan himâyet ve sıyânet eylemek zimmet-i himmet-i pâdişâhâneye lâzım ve muktezî ve taraf-ı eşref-i şâhânededen emr-i bi'l-ma'rûf ve "nehyi ani'l-münker" etmek lâzıme-i hâlden olduğu vâzih ve celî olmak cihetiyle bir kerre cümle memâlik ve bilâd ahâlîsine vazîfe-i İslâmiyet ve diyânetleri güzelce tenbîh ve ikâz olunup "atî'üllâhe ve atî'û'r-resûl ve uli'l-emri minküm" âyet-i celîlesi mantûk-ı münîfine imtisâl etmeyip de yine mütenebbih olmazlar ise bi't-tahkîk muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere îcâb eden tedîbâtı icrâ ettirmek derece-i vücûba varmış olduğu bâhir ve bedîdâr olarak Rumeli ve Anadolu'da vâki' bi'l-cümle bilâd-ı İslâmiye'de kâin hükkâm ve zâbitân ibtidâ kendileri hilye-i diyânet ve intimâ ile tecellî ve dâire ve tevâbi' ve müte'allikâtlarının salâh-ı hâlleri levâzımına ve evkât-ı hamseyi cemâ'atle tediyeye dikkat ve müdâvemet ederek sâniyen zir-i hükûmet ve idârelerinde olan bi'l-cümle kazâ ve kasabât ve kurâ ahâlîlerinin diyânet ve İslâmiyetlerine dikkat-birle içlerinden mesâil-i dîniyyeden [34a] gâfil olanlar kendilerine farz-ı ayn olan ilmihâllerini bilip öğrenmekle ve şe'âir-i İslâmiyeden olan hâlât-ı müstahsene ile amel etmeğe sa'y-i bî-hemâl eylemeleri kendilerine dünyâ ve âhiretde mûcib-i felâh ve sa'âdet ve ma'âzallâhu te'âlâ hilâfını irtikâb müstevcib-i hüsrân ve nedâmet ve müstelzim-i ikâb ve şiddet olacağını yegân yegân ifâde ve ifhâm ile fimâ ba'd terk-i salât ve irtikâb-ı fuhşiyât ve rafz ve ilhâd ve adem-i mübâderet ve sû'-i i'tikâda mübtelâ ve musır olanlara sagîr ve kebîr her kim olur ise olsun Kitâbullâh hükmünce taraflarında "emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker" farîzası üzere peşin tenbîh ve nasîhat ve dinlemeyen olur ise şer'-i şerîfe mürâca'atla şer'an müstahik oldukları ta'zîr ve tedîb ve ikâme-i hudûd ve terhîb sûretlerini bilâ-tehîr icrâyâ mübâderet ederek herkes şerâit-i İslâmiye ve akâid-i dîniyyesini bilip sagîr ve kebîr ve mükellef olduğumuz edâ-yı ferâiz-i İlâhiyye ve icrâ-yı sünnet-i seniyyeye muvâzabet ve i'tinâ ve be-tahsîs nusûs-ı kâtı'a-i Sübhâniyye ile < farziyyeti müsbet ve İslâmiyete alâmet olan evkât-ı mefrûziyyeyi cevâmî' ve mesâcidde cemâ'at ile edâ ve minârelerde beş vakitte ezân-ı Muhammedî kırâet ile akîb-i salât-ı mefrûzada mansûriyet-i dîn ve makhûriyet-i kefare-i müşrikîn için ez-dil ü cân hayr ile du'â ve kitâb ve sünnete muhâlif kâffe-i muharremât ve menhiyyâtdan kemâliye ictinâb ve ittikâ ve evlâdlarını mürâhik derecesine varmadıkca ve ilmihâl ve şerâit-i İslâmiyesini lâyıkıyla öğrenmedikçe mektebden alıp başka san'ata vermemekliğe ve'l-hâsıl genç ve ihtiyâr bi'l-cümle ümmet-i Muhammed câhillik dâreynde vehâmetini düşünüp ve bu bâbda birbirlerinden utanmayarak heman Hak'dan utanıp bilmedikleri mesâil-i dîniyelerini tahsîl ve amel etmekliğe sa'y-i evfâ eylemeleri esbâbı istihsâl < kılınması Memâlik-i mahrûsede kâffe-i me'mûrîne evâmîr-i aliyye neşr ve esbâbıyla tavsiye ve tenbîh olunmuş ve bu tarafda dahi lâzım gelenlere bâ-buyruldu etrâfiyla bildirilmiş olmağla siz dahi işbu tenbîhât meşrû'ayı < ahâlî-yi

mahallâta teblîğ ve ifâde etmek için eimmeyi celb ile her birilerinin gûş-ı hûşlarına gereği gibi tefhîm ve telkîn ve dinlemeyip irtikâb-ı menâhîde musır olanlar iki cihânda mazhar-ı muâheze ve ikâb olacakları keyfiyetini ifâde ve tebeyyün ederek bâlâda beyân olunduğu <<üzere>> vechile büyük ve küçük herkes tahsîl-i ilmihâl eyleyerek ve iki âlemde bâ'is-i felâh ve necât olan habl-i metîn-i şerî'at-ı mutahharaya temessük ederek icrâ-yı farîza-i hazret-i Bârî ve ihyâ-yı sünnet-i seniyye-i cenâb-ı risâlet-penâhiye kâlen ve kalben ihtimâm ve muvâzabet ve husûsuyla evkât-ı mefrûzanın cemâ'atle edâsına müdâvemet ve şe'âir-i İslâmiyeden olan her bir husûsa ihtimâm ve dikkat eylemeleri hâlâtının istikmâline tarafınızdan ale'd-devâm nezâret ve dikkat ve dinlemeyenler hakkında hâl ve kadrlerine göre şer'an lâzım gelen ta'zîr ve tedîblerini icrâyâ mübâderet ve îcâb eder ise Bâb-ı âlî'ye inhâyâ müsâra'at ve her hâlde mezîd sa'y ü gayret ile işbu tenbîhât-ı dîniyye ve şer'iiyenin hiçbir vakitte ardı boşlanmayarak bundan böyle Dersa'âdet'de taraf taraf hafî me'mûrlar ta'yîniyle taharrî ve tecessüs olunacağına binâen lâzım gelen ikdâmda kusûr olunduğu haber alınır ise ibtidâ me'mûrlar müdâhale ile hilâf-ı emr ve tenbîh hareketde ısrâr edenler haklarında lâzım gelen tedîbât-ı mukteziyye bilâ-imhâl icrâ kılınacağını ifâdeye mübâderet eyleyesin deyü. Fî gurreti Za sene 1241.¹⁰⁷

Mehmed isimli kocasından boşanan Fatıma Hatun'un, terbiye ve ahlakının güzelleştirilmesine (tehzîb-i ahlâk) ve bunun dışında çocuğa mahrem olmayan biriyle evlilik yapması sebebiyle on yaşında olan küçük oğlunu babasına teslim ettiğini içeren aşağıdaki kayıttan şahsı üzerindeki velâyetin kapsamında olan küçüğün terbiye edilmesi ve ahlakının güzelleştirilmesi için belli bir yaşta özellikle erkek çocuk ise babasına teslim edildiği görülmektedir:

Bâ'is-i i'lâm Mehmed nâm kimesne Bâb Mahkemesi'nde meclis-i şer'de sâbık zevcesi Fâtıma Hatun muvâcehesinde benim firâşımdan hâsıl ve mezbûre Fâtıma'dan mütevellid takrîben on yaşında olan işbu sagîr oğlum Ali terbiye ve tehzîb-i ahlâka muhtâc olduğundan mâ'adâ mezbûre Fâtıma nefsinî âhara tezvîc etmekle hıdâne kendüden sâkıta olmağın sagîr-i mezbûru taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-ikrâr mücebince sagîr-i mezbûru babası merkûm Mehmed'e teslim mezbûre Fâtıma'ya tenbîh olunmuşdur. Fî 22 min-şehri Rebî'ülâhir sene 1153.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Abdullah Sivridağ ve Mustafa Yılmaz, *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 154 Numaralı Sicil, H. 1237-1246, M. 1822- 1831*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXXVIII, 212.

¹⁰⁸ Sabri Atay ve Salih Kahriman, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 172 Numaralı Sicil, H. 1152-1153, M. 1740*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXIX 2019, 569.

Küçüğün sünnet ettirilmesi de şahsı üzerindeki velâyet kapsamında olup küçüğün velîsi bazen vasîsi tarafından sünnet ettirildiği, velîsi olan babası tarafından gelenek olarak bir malın hibe edildiği görülmektedir.

Aşağıdaki kayıтта Hüsam Reis b. Abdullah'ın oğlunu sünnet ettirdiği ve berber dükkanını oğlu Osman'a hibe ettiği görülmektedir:

Mahmiye-i Galata'ya tâbi' Sarı Lütî mahallesi sâkinlerinden Hüsam Reis b. Abdullah meclis-i şer'-i şerîfe hâzır olup oğlu Osman mahzarında ikrâr ve takrîr edip târih-i kitâbdan mukaddem işbu oğlum Osman sünnet olduğu zamânda kazâ-i merkûmede deryâ kenârında vâki' inde'l-ahâlî ma'lûmetü'l-hudûd, müstağnî ani't-tahdîd bir bâb berber dükkânımın hakk-ı tasarrufunu izn-i mütevellî ile mezkûr oğlum Osman'a şerî'at-i hibe[ye] ri'âyet olunup hibe ve temlîk etmiş idim. Lâkin velâyeten ve emâneten kendim zabt eder idim. Zikr olunan dükkân oğlum Osman'ındır. Min ba'd kimesne dahl ve ta'arruz etmeyeler dedikde mukırr-ı mezkûrun vech-i meşrûh üzre ikrâr ve takrîrin mukarrun lehü'l-mesfûr Osman bi'l-muvâcehe kabûl ve tasdik ettikde kayd olundu. Tahrîren fî evâsıtı şehri Zilka'deti'l-ûlâ li sene tis'a tis'în ve tis'a mi'e.¹⁰⁹

Ahmed Ağa b. el-Hâc Ömer'in Cihangir'deki evini sünnet olduğu zaman âdet üzere oğluna bağışladığı görülmektedir:

Mahmiye-i Galata hâricinde vâki' merhûm ve mağfûrun-leh Cihangir mahallesinde sâkin Dergâh-ı âlî müteferrikalarından Ahmed Ağa b. el-Hâc Ömer mahfil-i kazâda işbu sâhibü'l-kitâb sadrî oğlu Ömer Çelebi mahzarında takrîr-i kelâm edip mahalle-i mezbûrede vâki' hudûdunun Kible tarafı tarîk-i âm ve şark tarafı İbrahim Çelebi b. el-Hâc Sinan mülkü ve garb tarafı yine tarîk-i âm ve şimâl tarafı Seydi Bey mülkü ile mahdûd olup fevkânî ve tahtânî on bir bâb oda ve iki matbah ve iki bi'r ve bir hamam ve üç sofa ve kiler ve ıstabl ve bahçeyi müstemil mülk evimi cümle tevâbi' ve levâhıkı ile târih-i kitâbdan beş yıl mukaddem zeyl-i kitâbda mastûrû'l-esâmî olan kimesneler mahzarında oğlum mezbûr sünnet olduğu zamânda Resûl-i ekrem hürmetine zikr olunan hudûd ile mahdûd evlerimi min ba'd oğlum Ömer Çelebi'ye temlîk ve teslîm edip ol dahi kabûl ve kabz ve tesellüm edip müstakil zabt ve tasarruf etti. Zikr olunan evler oğlum merkûm Ömer'in mülk-i mevhûbesidir benim kat'â alâkam yoktur diye bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve i'tirâf eyledikde mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzre olan ikrârını mukarrun lehü'l-merkûm Ömer Çelebi bi'l-muvâcehe tasdik ve bi's-şifâhe tahkîk ettikde tarafeynin ikrâr ve

¹⁰⁹ Rıfat Günelan ve Talip Mert, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 15 Numaralı Sicil, H. 981 - 1000, M. 1573 -1591*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXIV, 284; Ayrıca bkz. *Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 15. Sicil*, s. 120.

tasdikleri gıbbe't-taleb ber sebeb-i temessük ketb olunup yedine def' olundu. Tahrîren fi 23 Cumâdelûlâ sene sitte aşere ve elf.¹¹⁰

Ahmed b. el-Hâc İsa b. Veli'nin ev ve ahır oğlu Ahmed b. İsa'ya sünnet ettirdiği zaman hibe ettiği ve küçük olduğu için kendisinin velâyeten teslim aldığı, oğlu Ahmed'in bulûğa erince babasından hibe ettiği malların kendisine verilmesini istediğinde babasının hibeyi inkar ettiği ve delil getirilmesi istendiğinde şahitlerin hibenin varlığı konusundaki şهادetleri sebebiyle gereğine hükmedilen kayıt aşağıda görülmektedir:

Sebeb-i tahrîr-i hurûf budur ki Kastamonu'da Cemal Ağa mahallesi sâkinlerinden Ahmed b. el-Hâc İsa nâm kimesne babası mezbûr el-Hâc İsa b. Veli nâm kimesneyi meclis-i şer'a ihzâr ve muvâcehesinde takrîr-i da'vâ edip babam müşârûniyleh el-Hâc İsa karındaşım Mustafa'yı everip ve beni sünnet ettirdiği zamânda ki altı yıl vardır Üsküdar'da vâki' Çavuş mahallesi demekle ma'rûf mahallede iki tarafı tarîk-i âm ve bir tarafı Serrâc hânı ve bir tarafı Pervâne mülkü ile mahdûd dört bâb odayı altında ahır ve cemî' tevâbi' ve levâhıkıyla ben sagîr iken bana hibe ve temlik edip ve yine benim için kabz etmişdir hâlâ bâliğ oldum evlerim taleb ederim deyicek gıbbe's-suâl mezbûr el-Hâc İsa zikr olunan odalar mülkümdür hibe eylemedim deyu cevâb verip müdde'î-i mezbûrdan da'vâsına muvâfık beyyine taleb olundukda udûl-i ricâlden el-Hâc Mehmed b. Ramazan ve el-Hâc Hüseyin b. Mehmed nâm kimesneler hâzırân olup fi'l-vâki' merkûm el-Hâc İsa, mezbûr Ahmed'e sagîr iken sünnet ettirdiği zamândaki altı yıl vardır zikr olunan odaları altında ahır ve cemî' tevâbi' ve levâhıkıyla hibe ve temlik edip yine mezbûr Ahmed için kabz eyledi deyu edâ-yı şehâdet-i şer'iyeye ettiklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri mu'teber görölüp mücebiyle ilzâm olunup gıbbe't-taleb bu vesîka-i şâriha ketb olunup yed-i tâlibe vaz' u def' olundu vakt-i hâcetde müzekkir-i mâ-cerâ ola. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâmin min şehri Ramazânî'l-mu'azzam sene [min] şuhûri sene tis'a ve tis'in ve tis'a-mi'e.¹¹¹

Durmuş Çelebi adlı çocuğun vasîsinin tasarruf ve harcamalarının yer aldığı kayıttan vasînin küçüğün sünnet ettirilmesi için harcadığı ücretin zikredilmesinden küçüğün vasîsi tarafından sünnet ettirildiği, hasta olduğunda harcanan tutarın zikredilmesinden küçüğün tedavi edildiği görülmektedir:

¹¹⁰ Mehmet Akman, Fethi Gedikli ve M. Macit Kenanoğlu, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 32 Numaralı Sicil, H. 1015- 1016, M. 1606- 1607*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXVI, 180.

¹¹¹ Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 84 Numaralı Sicil, H.999-1000, M.1590-1591*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, X, 307; Daha sonra *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 84. Sicil*, s. 308'de Ahmed'in bu mülkü sattığı görülmektedir.

Beşiktaş'da sâkin iken fevt olan merhûm Osman Çelebi'nin sulbî oğlu Durmuş Çelebi'ye vasî olan Hüseyin Bey'in tasarrufât ve îrâd ve masrafıdır ki nâzırı olan Haydar Bey ma'rifeti ile görölüp tahrîr olunmuştur ki zikr olunur ve şerh ve beyân kılınır. Asl-ı mâl-ı Durmuş Çelebi ve murâbaha ve icâre ve hemşîresi Fâtıma'dan intikâl edendir ki zikr olunur. Kıymeti Babasından intikâl eden akçe 95.000 Murâbahadan hâsıl olan akçe 46.436 Hemşîresi Fâtıma'dan intikâl eden 24.177 akçe İcâre-i hâne 1.500 Yekûn 167.113 Minhe'l-ihrâcât İhrâc vâki' olan hâne-i meremmet için sarf olunan 3.000 akçe Durmuş Çelebi hasta oldukda harc olunandır 1.200 Berâ-yı harc-ı sünnet meblağ 3.000 Berâ-yı harc-ı timar meblağ 22.000 Berâ-yı id-i güzeşte meblağ 2.000 Berâ-yı harc-ı id-i kebîr meblağ 240 Kesr gurus 7.000 Tekrâr hasta oldukda harc olan meblağ 1.000 Berâ-yı haps-i zimmî 1.040 Berâ-yı harc-ı hücec meblağ 160 Dellâliyye 280 Ücret-i kassâm ve mi'mâr-ı hâssa der nazar-kerden-i hâne-i zimmî meblağ 770 Ücret-i çavuş 750 Berâ-yı nafaka meblağ 23.400 Ücret-i muhızrân meblağ 100 Ücret-i kassâm 200 Berâ-yı hüccet-i vekâlet-i Murad Ağa meblağ 80 Ücret-i kassâm ve harc-ı defter ve kâtibiyye ve ihzâriyye meblağ 1.000 Ücret-i kadem-i muhızrân be hâne-i zimmî-i mezbûr meblağ 300 Cem'an ihrâcât 67.520 Sahhe'l-bâkî 99.593 Doksan dokuz beş yüz doksan üç Vaka'a't-tahrîr fî evâsıtı Zilka'deti's-şerîfe min şühûri sene sitte ve elf.¹¹²

Kurd'un oğlu Ali'nin, vasîsi olan İbrahim Ağa ile alacak-vereceklerini içeren aşağıdaki kayıta Ali ve kardeşi Mehmed'in vasîleri tarafından sünnet ettirilip giyim ve diğer ihtiyaçları için harcana ücretten bahsedilmektedir:

Oldur ki, havâss-ı Kostantıniyye muzâfâtından Hasköy mahallâtından Abdüsselam mahallesinden olup bundan akdem müteveffâ olan Kurd'un âkıl ve bâliğ sulbî oğlu olan Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i lâzımü't-tevkîrde bundan akdem mezbûr Ali'ye ve karındaşı Mehmed'in tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den vasî-i mansûb olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân İbrâhim Ağa b. Abdülmennan nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edüp (...) karındaşım Mehmed ile sagîr iken babamız müteveffâ-yı mezbûrdan irs-i şer'le bize âid (...) olan elli altı bin nakid ve sâir muhalledfâtımızı merkûm İbrâhim Ağa [22] vesâyeti hasebiyle kabz edüp meblağ-ı mezbûru istirbâh ve istiğlâl edüp zabtında iken karındaşım Mehmed dahi vefât edüp onun hissesi dahi bana intikâl edecek ben dahi vasî-i merkûm Ağa'nın makbûzât ve masrafını gördüğümde meblağ-ı mezbûr elli altı bin akçeden mukaddemâ bana otuz iki bin akçe, kimi nakd ve kimi zimem-i nâsda teslîm edüp ve karındaşım müteveffâ-yı mezbûr Mehmed'in muhalledfâtından bana âid ve râci' olandan otuz bir bin akçe dahi teslîm edüp onu dahi kabz etdim ve bundan akdem karındaşım

¹¹² Mehmet Akman ve Fethi Gedikli, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 20 Numaralı Sicil, H. 1005- 1007, M. 1596- 1599*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXV, 350.

Mehmed ile sünnet olduğumuzda vasî-i merkûm libâsımıza ve sâir harcımıza dört bin akçe sarf edüp bu takdîrce merkûm İbrâhim Ağa bana altmış yedi bin akçe teslimi olup on bir bin akçe ziyâde teslim edicek merkûm İbrâhim Ağa zimem-i nâsdan bana gösterdiği meblağdan sekiz bin akçenin tahsîli mümkün olmayup edâsı lâzım gelmeğin zimmetimde olan hakkından sekiz bini ref' edüp üç bin akçesi kalup ve vasî-i merkûm züyûf akçe zamanında on bin akçe zimem edüp züyûf akçe kâsid, ceyyid akçe cârî oldukda izn-i hâkim ile altı bin yüz seksen akçe kabz edüp üç bin sekiz yüz yirmi akçesi ref' olunup def' olup meblağ-ı mezbûr[u] mukaddemâ merkûm İbrâhim Ağa['dab] kabz etmişidim. El-hâletü-hâzihi merkûm İbrâhim Ağa'nın bende ba'de küll-i hesâb altı bin yüz yirmi akçesi olup babamız müteveffâ-yı mez[bû]rdan ve karındaşım müteveffâ-yı mezbûr Mehmed'den irs-i şer'le intikâl eden nakidden ve murâbahadan ve sâir muhallefâtдан cüz'î ve küllî her ne var ise bi't-tamam alıp kabz edüp merkûm İbrâhim Ağa'nın zimmetini ibrâ ve ıskât etdim dedikde mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzre cârî ve sâdır olan ikrârını merkûm İbrâhim Ağa vicâhen ve şifâhen tasdik etdikden sonra merkûm İbrâhim Ağa dahi mezkûr Ali'nin zimmetinde zuhûr eden altı bin yüz yirmi akçe talebinden fâriğ oldum. Min-ba'd da'vâ ve nizâ'ım yokdur. Eğer meblağ-ı mezbûra müte'allik da'vâ benden bi'z-zât veya bi'l-vekâle sâdır olursa inde's-şer' mesmû'a olmasın dedikde tarafeynden sâdır olan ikrârları birbirleri muvâcehelerinde tasdik etdiklerinden sonra bu hurûf gibbe't-taleb ketb ve tahrîr ve terkîm ü tersîm olunup tâlibi yedine vaz' u def' olundu. Tahrîren fi'l-yevmi't-tâsi' aşer min-şehr-i Recebi'l-mürecceb li-sene selâse ve işrîn ve elf.¹¹³

Küçükler, Müslüman olan ebeveynine tabi olarak Müslüman kabul edilirler. Dil ile inkar edip imandan dönmeye ise irtidâd (dinden dönme) denir. Küçükler aklı ermediği için dinden döndüğünü ikrar etse bile bu geçerli kabul edilmez. Ebu Hanife ve Muhammed b. Hasan'a göre mümeyyiz olan küçüğün irtidâdı geçerlidir ve bu kişi hapsedilir. Ebu Yusuf'a göre ise irtidâd küçüğün sırf zararına bir fiil olduğu için nasıl ki sırf zararına olan diğer işlemlerinde bulûğ şartı aranıyorsa irtidâdının geçerli olabilmesi için de bulûğ şartı aranır.¹¹⁴

Aşağıda Mühtedi Ömer'in mümeyyiz olan küçük oğlu Dimo'nun babasına tabi olarak İslam dinine girmesine hükmolunduğu halde bunu reddettiği için bulûğa erdikten sonra İslam'a girmesi için zorlanıp hapsedileceğine hükmolunduğuna dair kayıttan Ebu Hanife ve Muhammed b. Hasan'ın görüşünün uygulanıp küçüğün mümeyyiz olduğu için

¹¹³ Mustafa Kırış ve Salih Kahriman, *İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H. 1023-1081, M. 1615-1670*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LII, 68.

¹¹⁴ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi'*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1974, VII, 134.

irtidâdı geçerli sayıldığı ancak bulûğa erdikten sonra İslâm'a girmesi için zorlanıp hapsedileceği hükmünde ise Ebu Yusuf'un görüşünün uygulandığı görülmektedir:

Kıbtî tâ'ifesinden Mühtedî Ömer nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't tevkîrde sulbî oğlu Dîmo nâm sagîr hâzır olduğu hâlde ben ehl-i zimmetden iken târîh-i i'lâmdan iki sene mukaddem bi-inâyeti'llâh-i te'âlâ şeref-i İslâm ile müşerref olduğumda oğlum sagîr-i merkûm dokuz yaşında olup bana taba'iyet ile İslâmı'na şer'an hükm olunmağın merkûmu ta'allûm-ı dîn ve Kur'ân için terbiye murâd eylediğim bana itâ'atden imtinâ' eder deyü eylediği bi'l-cümle takrîr-i meşrûhunu oğlu sagîr-i mezbûr tasdîk ve hâlâ on bir yaşında olup mümeyyiz ve âkil olmağla İslâm ve irtidâdı sahîh olup lâkin İslâmı ikrârdan imtinâ' ile mürted olup ve İslâm babasına taba'iyet ile olmağla ba'de'l-bülûğ ancak habs ile İslâm'a cebr olunmak iktizâ etmeğın sagîr-i merkûm ba'de'l-bülûğ İslâm'a cebr ve habs olunmak üzere elhâletü hâzihî li-ecli'l-hıfz Kıbtîyân Cizyedârı Osman Ağa'ya teslim olunup firâr edecek olur ise habse izin verildiği İstanbul Mahkemesi'nden huzûr-ı âlîlerin i'lâm olundu. Fî 25 min Şevvâl sene 1202.¹¹⁵

¹¹⁵ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 56. Sicil, s. 191.*

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜĞÜN MALI ÜZERİNDEKİ VELÂYET

2.1. Küçüğün Malı Üzerindeki Velâyetin Kapsamı

Küçüğün malı üzerinde velâyet, koruma ve harcama yönüyle akitler yapma, tasarrufta bulunma gibi küçük olması sebebiyle kısıtlı olan kişinin malvarlığı üzerindeki şer‘î bir yetkiyi ifade etmektedir. Fiil ehliyeti olmayan gayr-ı mümeyyiz ve eksik fiil ehliyeti olan mümeyyiz küçüğün malı üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi veren bu çeşit velâyetin alt türü olan “vesâyet” de fıkıhta önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁶

2.2. Küçüğün Malı Üzerinde Velâyet Yetkisine Sahip Olanlar

Küçüğün malı üzerinde velâyet yetkisine sahip olanlar şu şekilde sıralanmıştır: Bu kişi ilk olarak babadır. Baba, şahıs üzerindeki velâyette olduğu gibi mal üzerinde velâyet yetkisine sahip olan asıl velîdir. İkincisi babanın seçtiği vasî yani vasiyy-i muhtârdır. Üçüncüsü vasiyy-i muhtârın vasîsidir. Dördüncüsü küçüğün babasının babası yani dedesidir. Beşincisi dedenin seçtiği vasîdir. Altıncısı dedenin seçtiği vasînin vasîsidir. Son olarak yedincisi ise kadı veya kadı tarafından atanan vasîdir yani vasiyy-i mansûbdur.¹¹⁷

Aşağıdaki kayıta küçük olan Musa’ya hibe edilen eşyaların babası tarafından velâyeti sebebiyle kabul edilip teslim alındığını içeren mahkeme kaydında küçüğün malı üzerinde velâyete babasının yetkili olduğu görülmektedir:

Medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî mahallâtından Evlice Baba mahallesi sâkinelerinden Nesli Hâtun bt. Abdullah mahfil-i şer‘-i hatîr-i lâzımü’t-tevkîrde zevci Ömer nâm kimesne mahzarında bi tav‘ihâ ikrâr ve takrîr-i kelâm edip silk-i mülk-i sahîhimde münselik olan emlâkimden bir yemeni yorgan ve bir yemeni yasdık ve bir beledî döşek ve bir beyaz çarşaf ve bir kırmızı kilim ve bir Yanbolu kebesi ve bir tencere ve bir sahan ve bir tavamı mezbûr Ömer’in âhar zevcesinden mütevellid olan Musa nâm sagîr oğluna hibe-i sahîha-i şer‘iyye ile hibe ve temlik edip babası ve velîsi mezbûr Ömer’e teslîm eyledim mezbûr Ömer dahi eşyâ-i mezbûreyi meclis-i hibede velâyeten ittihâb ve kabûl ve kabz ve tesellüm eyledi ba‘de’l-yevm sâlifü’z-zikr eşyâ-i mezbûr Musa’nın mülk-i mevhubu olmuştur dedikde gıbbe’t-tasdîki’ş-şer‘î mâ vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu.

¹¹⁶ Bardakoğlu, “Vesâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLIII, 66; Genç, “İslâm Hukukunda Velâyetin Mahiyeti”, s. 212.

¹¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, thk. Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdülmevcut, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1997, VI, 589.

Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' min Şa'bâni'l-mu'azzam li sene seb'a ve erba'in ve elf.¹¹⁸

Babası tarafından vasî tayin edilen küçüğün vasiyy-i muhtârı onun mallarını koruma altına almışken küçüğün babasının babası bu malları eline geçirip korumaya alsa o vasiyy-i muhtârın malları bu kişiden alabileceğine dair aşağıdaki fetvadan da vasiyy-i muhtârın küçüğün malı üzerinde velâyette babanın babasından önce geldiği görülmektedir:

Zeyd-i müteveffanın sağır oğlu Amr'ın şu kadar eşyasını sağırın vasî-i muhtârı Bekir hıfz üzere iken sağırın babasının babası Beşir eşya-i mezbûreyi tegallûben kabzeylese Bekir, eşya-i merkûmeyi Beşir'den alub sağır için hıfza kâdir olur mu?

El-Cevab: Olur.¹¹⁹

Babaları vefat edip vasîleri olmayan küçüklerin mallarını güvenilir olarak tanınan dedelerinin alıp koruyabileceği ifade edilen fetvâ aşağıda görülmektedir:

Zeyd-i müteveffanın evlad-i sıgârının mallarını üvey anaları Hind tegallûben kabzedip sıgârın vasîleri olmasa sıgârın babalarının babası olup mahmûdu'l-hal olan Amr ol malı Hind'den alıp sıgâr için hıfza kâdir olur mu?

El-Cevab: Olur.¹²⁰

Küçüğün malı üzerindeki velâyete yetkili olan şahısların kural olarak tam ehliyetli olmaları gerekmektedir. Yani hür, akıllı ve bâliğ olması gerekir. Çünkü kendi şahsı ve malı üzerinde tam ehliyet sahibi olmayan kişinin bir başkası üzerinde velâyete yetkili olması mantık dışıdır. Yine velâyete yetkili olacak kişinin küçüğün mallarını koruma konusunda güvenilir bir kişi olup, hıyânetinden korkulmayan biri olması ve mal üzerine velâyet edecek şahıs ile küçük arasında din birliğinin bulunması gerekmektedir. Zira gayr-i müslim bir babanın Müslüman olan çocuğu üzerinde velâyet hakkı yoktur.¹²¹

Kadı tarafından küçüklerin mallarını koruma ve babalarından intikal eden mirası korumak ve diğer işlerini yerine getirmek üzere vasî tayinini içeren ve bu kişinin “salâh ile mevsuf ve istikâmet ile ma'rûf olup vesâyete ehil olmağla” ibaresi ile nitelikleri

¹¹⁸ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 37. Sicil, s. 161.*

¹¹⁹ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 504.

¹²⁰ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 468.

¹²¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 584-585; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 447; Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 84-85.

belirtilen aşağıdaki kayıta mal üzerine velâyete yetkili olacak kişinin birtakım vasıfları taşıması gerektiği görülmektedir:

Hâssa bostancılar oturağı olup mahmiye-i İstanbul'da Ekserci Solak Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden merhûm Receb Bey b. Ahmed'in sulbî oğulları Ahmed ve Mehmed ve Mustafa nâm sagîrlerin emvâllerin hıfza ve babaları müteveffâ-i merkûmdan intikâl eden malların zabta vesâir tesviye-i umûrlarına bir vasî nasb olunmak lâzım ve mühim olmağın işbu râfî'ü'l-kitâb el-Hâc Mehmed Bey b. Osman salâh ile mevsûf ve istikâmet ile ma'rûf olup vesâyete ehil olmağla hâkim-i muvakkî' sadr-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsnü-meâb hazretleri mezbûr el-Hâc Mehmed Bey'i sığâr-ı mezbûrîne vasî nasbedip ol dahi vesâyet-i merkûmeyi kabûl ve merâsimini edâyâ müte'ahhid olmağın mâ-vaka'a gıbbe't-taleb ketb ü sebt olundu. Fi'l-yevmi's-sâdis min-Cemâziyelâhire li-sene erba'a ve sittin ve elf.¹²²

Aşağıdaki kayıta küçüğün babası tarafından tayin edilen vasînin görevinden kendi isteği ile azledilmesi akabinde kadı tarafından başka bir kimse vasî nasbedilmiş ancak bu kişinin küçüğün malını korumada ve işlerini görme hususunda tembellik ettiği ve ehemmiyet vermediği için elinde küçüğün malı zayi olduğu takdirde tazmin etmek için kendi malı da bulunmadığından küçüğün malı olduğu şekliyle mevcutken bu vasîyi azledip yerine varlıklı ve dindar birini vasî nasbetmek gerektiği yönünde hüküm verilerek bu özellikleri taşıdığı düşünülen ve vasiliğin gerektirdiği vazifeyi yapabileceği düşünülen başka bir kimsenin vasî atandığına dair kayıta da vasînin bir takım niteliklere sahip olması gerektiği görülmektedir:

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -dâme fî rıdvânî'l-Bârî-'de Evlice Baba mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden el-Hâc Yusuf'un sulbî sagîr oğlu İbrahim'e babası müteveffâ-yı mezbûrdan intikâl eden malı zabt ve sagîr-i mezbûrun her hâlini hıfz için kıbel-i şer'den mukaddemâ vasî nasb ve ta'yîn olunan el-Hâc Halil b. Maden nâm bezzâz ticâret için diyâr-ı âhara müteveccih olmağla kendi azlini ilhâh ve iltimâs etmeğın azl olunup sagîr-i mezbûr üzerine cânib-i şerî'at-ı mutahharadan Mehmed Çelebi b. Musli vasî nasb ve ta'yîn olunmuşdu, lâkin mezbûr Mehmed Çelebi dahi mâl-ı sagîri zabt ve her hâlini hıfzda tekâsül ve tehâvün üzre olduğundan mâ'adâ te'addîsiyle yedinde sagîr-i mezbûrun malı zâyî' ve telef olduğu takdirce tazmîn için ism-i mâl itlâk olunur bir nesnesi olmamağla sagîr-i mezbûrun malı aynıyla mevcûd iken mezbûr Mehmed Çelebi azl ve yerine bir mütemevvil ve dindâr kimesne vasî nasb

¹²² Sabri Atay ve Nedim Pakırdağ, *İstanbul Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil, H. 1063-1064, M. 1652-1653*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, XLIX, 244.

ve ta'yîn olunmak sagîre her vechile evlâ ve enfa' olmağın işbu sâhibü'l-kitâb Mustafa Çelebi b. Hüdâverdi her vechile mahal ve müstahik vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir ve mütemevvil ve perhîzkâr olup vesâyete ehil olmağla sagîr-i mezbûr üzerine hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsnü me'âb hazretleri dahi vasî nasb ve ta'yîn etmeğın ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve hıdemât-ı lâzımesini edâya müte'ahhid olmağın vâki'ü'l-hâli bi'l-ibtigâ sebt olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' aşer min Zilhicceti'l-harâm min şühûri sene isneteyn ve seb'in ve elf.¹²³

Müslüman olan babanın küçük olan çocuklarına Hristiyan olan annelerini vasiyy-i muhtâr olarak tayin ettikten sonra vefat etmesi üzerine kadı tarafından onun yerine Müslüman olan bir kişinin vasî olarak atanacağı aşağıdaki fetvâda ifade edilmektedir:

Zeyd-i müslim evlad-i sığârına zevcesi Hind-i nasraniyyeyi vasi nasbettikten sonra musırnan fevt olsa hakim üzerine Hind'in yerine müslim olan kimesneyi vasi nasbetmek lazım olur mu?
El-Cevab: Olur.¹²⁴

Aşağıdaki fetvâda mala velâyete asıl yetkili olan babanın telef edici, savurgan olması durumunda küçüğün malını zâyî etme ihtimali olduğundan kadı tarafından dedesinin vasî tayin edilebileceği ifade edilmektedir:

Zeyd-i sağırin babası Amr mütlif ve mübzir (telef edici, savurgan, müsrif) olup mâl-i sağıri izâat ihtimali ğâlib olmağla hâkim sağırin ceddi Bekir-i müstakimi vasî nasbidüb sağırin mâlini Bekir'e hıfzıtdirmeğe kâdir olur mu?
El-Cevab: Olur.¹²⁵

2.3. Küçüğün Malı Üzerindeki Velâyetin Süresi ve Sona Ermesi

Küçüğün malı üzerindeki velâyet küçük bulûğa erdikten sonra ve rüşdünü kazanınca sona erer. Çünkü küçük bulûğa ulaştığında artık tam fiil ehliyetine sahip bir yetişkin olarak kendi mallarını idare edebilecek konumdadır. Tezin giriş bölümünde rüşd hakkında geniş bilgi verilmiş ve orada belirtildiği üzere rüşd için on sekiz yaşın, yirmi iki yaşın yahut yirmi beş yaşın tamamlanması gerektiği görüşlerinin olduğu ifade edilirken rüşde sahip

¹²³ Hüseyin Kılıç ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 74 Numaralı Sicil, H. 1072 -1073, M. 1661 – 1662*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVIII, 398.

¹²⁴ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 467.

¹²⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 503.

olamayanların sefih olarak hacredileceği ve malının kendisine teslim edilmeyerek tasarruflarının kısıtlanacağı ifade edilmişti.¹²⁶

Aşağıdaki kayıta annesinin, Vahide ismindeki küçük olan çocuğun mallarını korumak üzere rüşd ve bulûğuna kadar vasî tayin edildiği görülmektedir:

Hâkim, Fâtıma bt. Murad nâm hâtunu, mahmiye-i Kostantıniyye mahallâtından Keçeci Pîrî mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Ali nâm zevci ile müşterek çocukları olan Vâhide nâm sagîreye zabt-ı ahvâli ve müteveffâ-yı mezbûr babasından irs-i şer‘le kendisine intikâl eden emvâlin hıfzı için ihtiyâcına binâen rüşd ve bulûğuna kadar vasî nasb etti. Merkûme Fâtıma da vesâyet-i mezkûreyi kabûl edip hizmet-i lâzımesini edâyı üzerine aldı. Cerâ zâlike ve hurrire fi’l-yevmi’s-sâlis min şehri Ramazânî’l-mübârek sene seb‘a ve seb‘în ve elf.¹²⁷

Vasînin küçüğe velâyetinde ise bu yetki, vesâyetin süreli olması durumunda sürenin dolmasıyla, belirlenmiş bir iş içinse bu işin ifa edilmesiyle ve velînin velâyetinde olduğu gibi küçük bulûğa ulaşıp rüşdünü kazanınca sona erer. Ayrıca vasî tayin eden kişi de istediği zaman onun görevini sonlandırabilmektedir.¹²⁸

Bazı durumlarda vasînin kendi isteği ile de yetkisinin sona erdiği görülmektedir. Aşağıda vasî nasbedilen el-Hâc Halil b. Maden’in başka memlekete kumaş ticareti için gideceğinden dolayı kendisinin vasilikten azledilmesini istediği ve kadı tarafından azledildiği kayıt altına alınmıştır:

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -dâme fî rıdvânî’l-Bârî-’de Evlice Baba mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden el-Hâc Yusuf’un sulbî sagîr oğlu İbrahim’e babası müteveffâ-yı mezbûrdan intikâl eden malı zabt ve sagîr-i mezbûrun her hâlini hıfz için kıbel-i şer‘den mukaddemâ vasî nasb ve ta’yîn olunan el-Hâc Halil b. Maden nâm bezzâz ticâret için diyâr-ı âhara müteveccih olmağla kendi azlini ilhâh ve iltimâs etmeğın azl olunup sagîr-i mezbûr üzerine cânib-i şerî‘at-ı mutahharadan Mehmed Çelebi b. Musli vasî nasb ve ta’yîn olunmuşdu, lâkin mezbûr Mehmed Çelebi dahi mâl-ı sagîri zabt ve her hâlini hıfzda tekâsül ve tehâvün üzre olduğundan mâ‘adâ te‘addîsiyle yedinde sagîr-i mezbûrun malı zâyî‘ ve telef olduğu takdîrce tazmîn için ism-i mâl itlâk olunur bir nesnesi olmamağla sagîr-i mezbûrun malı aynıyla mevcûd iken mezbûr Mehmed Çelebi azl ve yerine bir mütemevvil ve dindâr kimesne vasî nasb ve ta’yîn olunmak sagîre her vechile evlâ ve enfa‘ olmağın işbu sâhibü’l-kitâb Mustafa Çelebi b. Hüdâverdi her vechile mahal ve müstahık vesâyet

¹²⁶ Molla Hüsrev, *Dürrü’l-hükkâm*, II, 275; Apaydın, “Velâyet”, s. 17.

¹²⁷ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 588.

¹²⁸ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 69.

uhdesinden gelmeğe kâdir ve mütemevvil ve perhîzkâr olup vesâyete ehil olmağla sagîr-i mezbûr üzerine hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsnü me'âb hazretleri dahi vasî nasb ve ta'yîn etmeğın ol dahi vesâyeti-i mezbûreyi kabûl ve hıdemât-ı lâzımesini edâyâ müte'ahhid olmağın vâki'ü'l-hâli bi'l-ibtigâ sebt olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' aşer min Zilhicceti'l-harâm min şühûri sene isneteyn ve seb'in ve elf.¹²⁹

2.4. Vasî Tayini

Vasî tayini bir kimsenin hayatta iken veya vefat ettikten sonra kendi malında yahut çocuklarının işlerini görmesi ve onların mallarında tasarruf etmesi için başka birine yetki vermesidir.¹³⁰

Vasî, baba tarafından vefatından önce tayin edilir. Baba böyle bir tayin işlemi gerçekleştirmediyse dede vasî tayin edebilir.¹³¹ Eğer hiçbir tayin işlemi yapılmadıysa kadı tarafından vasî tayin edilir. Vasî, baba veya dede tarafından belirlendi ise “vasiyy-i muhtâr”, kadı tarafından tayin edildi ise “vasiyy-i mansûb” adını alır.¹³² Vasî tayin etmek için özel bir ibare kullanılması gerekli olmayıp vasî tayin etme niyetine delalet eden bir ibare yeterlidir. Kadı tarafından vasî tayin edilebilmesi için bu konuda ihtisas sahibi olması ya da menşurunda yetimler üzerinde tasarruf yetkisi olduğuna dair izni bulunması gereklidir.¹³³

Aşağıda Hamlacı Mehmed Ağa b. Mustafa'nın yeğeni İbrahim Çelebi'yi oğlu küçük olan Ahmed için vasî tayinini içeren kayıttı baba tarafından vasiyy-i muhtâr tayin edildiği ve onun da kabul ettiği görülmektedir:

İşbu sâhibü'l-kitâb İbrahim Çelebi b. Mehmed nâm kimesneye lâhikü'l-beyân vechi üzre ba'de'd-da'vai's-sahîhati's-şer'iyye istişhâdi's-şer'i sudûrundan sonra udûl-i ricâlden Ali Efendi b. el-Hâc Mehmed ve İmâm Ömer Efendi b. Ramazan ve Seyyid Hüseyin b. Mehmed el-Hallâk ve Arzuman Reis b. es-Seyyid Ali ve Mustafa Beşe b. Ali ve Hasan Beşe b. Abdurrahman nâm kimesneler li ecli's-şehâde makâm-ı kazâyâ hâzırân olup isre'l-istişhâd Havâss-ı Aliyye kazâsı a'mâlinden kasaba-i Hasköy'de Turşucuzâde Hüseyin Çelebi mahallesi sâkinlerinden fahrü'l-emâsil ve'l-akrân- Hamlacı Mehmed Ağa b. Mustafa nâm kimesne ile'l-ân marîz ve sâhib-i firâş olmağla hemşirezâdesi mezbûr İbrahim Çelebi b. Mehmed'i sulbî sagîr oğlu Ahmed Bey'in evân-ı rüşd ve hadd-i bülûğuna değin bi

¹²⁹ Hüseyin Kılıç ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 74 Numaralı Sicil, H. 1072 -1073, M. 1661 – 1662*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVIII, 398.

¹³⁰ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 427.

¹³¹ Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, II, 332.

¹³² Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 66.

¹³³ Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 84.

emrillâhi te‘âlâ ben kazâen dâr-ı bekâya intikâl eylediğimde bi‘l-irsi‘ş-şer‘î oğlum sagîr-i mezbûra intikâl eden emvâl-i mevrûsesini zabt ve ve her hâlini hıfz için bizim huzûrumuzda vasiyy-i muhtâr nasb ve ihtiyâr eyledi deyû her biri şehâdet-i sahîha-i şer‘iyye eylediklerinde merkûm İbrahim Çelebi dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzîmesini edâya ta‘ahhüd etmeğın mâ vaka‘a kayd şud. Fî 5 min Şevvâl seneti ihdâ ve semânîn ve elf.¹³⁴

Vefat eden Hatice bt. Abdullah’ın oğlu küçük olan Mehmed b. İbrahim’e malını korumak için kadı tarafından Ali Beşe b. Mustafa’nın vasî tayin edildiğine, amcası Mehmed b. Şaban’ın da nâzır tayin edildiğine hükmolunan hem vasiyy-i mansûb hem de nâzır tayini içeren aşağıdaki kayıta vasînin vesâyet işlerini yürütebilecek ehliyeteye sahip olduğuna dair onu tanıyanlardan bilgi alınarak tayin edildiği, bu kişinin vesâyeti kabul ederek vazifesinin gerektirdiği işleri eda edeceğini taahhüd ettiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul’da Sinan Paşa mahallesinde sâkine iken bundan akdem vefât eden Hatice bt. Abdullah nâm hâtunun sadrî oğlu Mehmed b. İbrahim nâm sagîrin vâlidesi müteveffât-ı mezbûreden intikâl eden emvâlini hıfz ve ahvâlini zabt için bir vasî nasb olunmak lâzım ve mühim olmağın sagîr-i mezbûrun üstâdı olup sarrâc tâifesinden olan işbu bâ‘isü’l-kitâb Ali Beşe b. Mustafa nâm kimesne umûr-ı vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir ve müstakîm olduğunu zeyl-i rakîmde isimleri terkîm olunan müslimîn ihbârları ile lede‘ş-şer‘î’l-mutahhar sâbit ve mukarrer olmağın mezbûr Ali Beşe sagîr-i mezbûra vasî nasb olundukda ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzîmesini edâya ta‘ahhüd eyledikten sonra vasiyy-i mezbûr Ali Beşe meclis-i mezbûrda tereke-i müteveffât-ı mezbûreye vâzı‘ü’l-yed olan sagîr-i mezbûrun üvey babası Ali b. Mehmed mahzarında ikrâr ve i‘tirâf edip tereke-i müteveffât-ı mezbûreden sagîr-i mezbûrun hisse-i irsiyye-i şer‘iyyesine isâbet eden bin yüz yirmi akçeyi mezbûr Ali yedinden vesâyetim hasebiyle alıp kabz eyledim dedikde gıbbe’t-tasdîki‘ş-şer‘î sagîr-i mezbûrun ammi Mehmed b. Şaban nâm kimesne vasiyy-i mezbûr üzerine hasbî nâzır nasb ve ta‘yîn olundukda ol dahi nezâret-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzîmesini edâya ta‘ahhüd etmeğın mâ vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu. Fi‘l-yevmi’s-sâbi‘ min Recebi’l-ferd li sene seb‘a ve seb‘în ve elf.¹³⁵

Vefat eden Kosta b. Yahşi’nin küçük olan çocuklarına Orto b. Yorgi’nin vasî tayin edilmesini içeren aşağıdaki kayıt, gayr-i müslimlere vasî tayin edilmesine örnek gösterilebilir:

¹³⁴ Talip Mert ve Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havâss-ı Refia): 82 Numaralı Sicil, H. 1081, M. 1670 -1671*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXIX, 93.

¹³⁵ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 336.

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Pendik'de fevt olan Kosta b. Yahşi fevt olup sagîr oğlancıkları kalıp kıbel-i şer' den zikr olan eytâm için karye-i mezbûreden Orto b. Yorgi kıbel-i şer' den vasî nasb olup li-ecli da'vâ sebt-i sicil olundu. Tahrîren fî evâsıtı Zilhicce sene 930.¹³⁶

Kimi zaman küçükler için annelerinin vasî olarak tayin edildiği de görülmektedir. Aşağıda küçük olan Narinşah bt. Resul'a annesi Ümmî'nin vasî tayin edilmesini içeren kayıt bunun bir örneğidir:

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Sagîre Narinşah bt. merkûm Resul b. Lütfullah'ın babasından müntakıl olan esbâbına vâlidesi Ümmî bt. İlyas kıbel-i şer' den vasî-i muhtâr [nasb] olunup sebt-i sicil olundu. Tahrîren fî evâsıtı Saferi'l-muzaffer sene ihdâ selâsîne ve tis'a mi'e.¹³⁷

Bazı davalarda vasî tayin edilmiş kişinin davalı tarafından vesâyetinin inkar edildiği ve buna delil getirmesi istenmekte, bu vesâyetin şahitler yoluyla ispat edildiği görülmektedir. Küçük olan Fâtıma bt. Osman'ın Haffâf Hacı Mehmed b. Maden'in emanetinde olan eşya ve paraları vasîsi vasıtasıyla teslim almasına hükmedilen aşağıdaki kayıt, vesâyetin şahitler yoluyla ispat edildiğinin bir örneğidir:

Vilâyet-i Rumeli'nde medîne-i Gelibolu kazâsına tâbi' Behram-ı Kebîr karye sükkânından olup bundan akdem vefât eden Bayrakdar Odabaşı demekle ma'rûf el-Hâc Osman Beşe b. Abdullah nâm müteveffânın verâseti sulbiye sagîre kızı Fâtıma'ya münhasıra olduğu şer'an müte'ayyin olduktan sonra sagîre-i mezbûreye bir vasî ehem ve lâzım olmağla târih-i kitâb Muharremü'l-harâmında medîne-i mezbûrede kassâm-ı askerî olan Derviş Mehmed Efendi b. () nasbı ile mansûb olan işbu sâhibü'l-kitâb Ali Çelebi b. el-Hâc Mehmed meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde mahmiye-i İstanbul'da Mehmed Ağa kurbunda Derviş Ali mahallesinde sâkin Haffâf el-Hâc Mehmed b. Maden mahzarında bi'l-vesâye üzerine takrîr-i da'vâ edip vasîsi olduğum sagîre-i mezbûre Fâtıma'nın babası müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında işbu hâzır bi'l-meclis üç Frengî yaldız altınını ve yirmi dokuz şerîfî altınını ve ma'mûl altınını ve elli kıt'a esedî kuruşunu ve altmış riyâlî kuruşunu ve bin dört yüz züyûf akçesini ve yüz yirmi sekiz paftalı bir sîm kuşağını ve on dirhem sebîke gümüşünü ve bir buçuk endâze kilâbdândan masnû' makrama şeridini ve elli aded hurda sırçasını ve altı aded seylânını ve elli sekiz aded hurda incisini ve bir değirmî yemenisini işbu Hacı Mehmed'e îdâ' ve teslîm edip ol dahi vech-i muharrer üzre ahz u kabz eyleyip hâlâ yedinde vedî'adır. Mezbûr el-Hâc

¹³⁶ Yasemin Dağdaş ve Zeynep Berktaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 5 Numaralı Sicil, H. 930-936, M. 1524-1530*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, III, 83.

¹³⁷ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 5. Sicil*, s. 98.

Osman vefât edip cemî' vedî'a-ı meşrûha vasîsi olduğum sagîre-i mezbûreye irs-i şer'î ile intikâl edip ben sagîre-i mezbûrenin cemî' tesviye-i umûruna medîne-i Gelibolu'da bin elli dokuz Muharremü'l-harâmında kassâm-ı askerî olan Mevlânâ Derviş Mehmed Efendi b. () nasbı ile mansûb vasîsi olduğum cihetden eşyâ-yı mezkûre ve nukûd-ı mezkûrede velâyet-i hıfz ve zabt benim olmağın suâl olunup eşyâ-yı mezbûre ve nukûd-ı merkûmenin bana teslim olunmasın taleb ederim deyû târih-i mezkûr ile müverraha olup mevlânâ-yı mûmâ-ileyh nasbı ve hat ve hatemini müştemile sıhhat-i şer'îyye ibrâz eyledikde gibbe's-suâl mezbûr Haffâf el-Hâc Mehmed eşyâ-yı mezkûre yedinde müteveffâ-yı mezbûrun îdâ' eylediği terekese olduğunu ikrâr ve müdde'î-i mezbûr vech-i muharrer üzre vesâyetini inkâr etmeğın müdde'î-i mezbûrdan da'vâ-yı meşrûhasını mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müslimînden olup, medîne-i Gelibolu kazâsına tâbî' Kilidü'l-bahr'da Mehmed Beşe b. İlyas ve Hasan Beşe b. Mehmed ve Hasan Beşe b. Mustafa nâm râciller meclis-i şer'a li ecli's-şehâde hâzırûn olup istişhâd olunduklarında her biri şehâdet edip fi'l-hakîka medîne-i Gelibolu kazâsına tâbî' Behram-ı Kebîr nâm karyede sâkin iken vefât eden el-Hâc Osman Beşe b. Abdullah'ın sulbiye sagîre kızı Fâtîma'ya vasî lâzım gelmeğın bin elli dokuz Muharreminde medîne-i mezbûrede kassâm-ı askerî olan Mevlânâ Derviş Mehmed Efendi b. () sagîre-i mezbûre Fâtîma'nın tesviye-i cemî'-i umûruna işbu Ali Çelebi'yi bizim huzûrumuzda vasî nasb ve ta'yîn eyledi. İşbu Ali Çelebi dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl edip vasî olmağla müteveffâ-yı mezbûrun terekkesinden olup işbu el-Hâc Mehmed yedinde vedî'a olan işbu hâzır bi'l-meclis eşyâyı işbu vasî Ali Çelebi'ye teslimi vâcibdir. Biz bu husûsa şahidleriz şehâdet dahi ederiz deyû her biri münkir-i mezkûr muvâcehesinde edâ-yı şehâdet-i şer'îyye eylediklerinde gibbe ri'âyeti şerâyeti'l-kabûl şehâdetleri makbûle oldukdan sonra şehâdet-i mezbûre mücebince mezkûr Ali Çelebi sıhhat ve vesâyet-i mezkûre hasebiyle eşyâ-yı mezkûreyi vasiyy-i merkûma teslimine mezbûr el-Hâc Mehmed mahzarında üzerine dahi şerâyet-i hükm-i [47a] şer'î müdde'îye olduğu hâlde hükm olundukdan sonra vasiyy-i mezbûr Ali Çelebi meclis-i hükm-i mezkûrda vedî'a olan nukûdu ve eşyâ-yı mezbûru bi'l-vesâye mezbûr el-Hâc Mehmed yedinde bi aynihâ tamâmen ahz u kabz edicek, mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Hurrire fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ışrîn min Rebî'ilevvel li sene tis'a ve hamsîn ve elf.¹³⁸

Bir kimse bir kişiyi vasî tayin ettiğinde vasî tayin ettiği kişi onun yüzüne karşı bunu kabul edip gıyabında reddederse o kişinin vesâyeti reddedilmez. Ancak o kişi yüzüne karşı reddederse işte o zaman vesâyeti reddedilir. Eğer o kişi bu vasîliği, vasî tayin eden kişi ölünceye kadar kabul ettiğini yahut reddettiğini beyan etmezse o zaman onun tercihi bırakılır. Eğer bu kişi ölenin terekkesinden bir şey satarsa o zaman vasîliği

¹³⁸ Fuat Recep ve Rasim Erol, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi: 80 Numaralı Sicil, H. 1057-1059, M. 1647-1649*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XV, 189.

reddetme hakkı kalmaz. Ölen kişi tarafından vasî tayin edildiğini bilmediği halde onun terekesinden bir şey satan kimse, vasîliği kabul etmiş olur. Vasî tayin eden kişi öldükten sonra vasîliği reddeden kişinin, onun reddine kadı tarafından onay verilmediği sürece vasîliği tekrar kabul etmesi sahihtir.¹³⁹

Bir kimsenin vasî tayin ettiği kişinin susarak fikrini beyan etmeyip öldükten sonra vasîliği kabul etmesi durumunda ölenin mirasçılarının onun vasîliğine itiraz edemeyeceklerine dair fetvâ aşağıda görülmektedir:

Zeyd, maraz-ı mevtinde vasâyâsını tenfize Amr'ı vasî nasbitdikde Amr sükût idüb ba'dehu Zeyd, fevtoldukda Amr vesâyeti kabul eylese Zeyd'in veresei Amr'a mücerred: "Zeyd'in hayatında sükût itmekle kabulün mu'teber olmaz!" diyüb Amr'ı vesâyetden men'e kâdir olurlar mı?
El-Cevab: Olmazlar.¹⁴⁰

Bir kimsenin iki kişiyi vasî tayin etmesi durumunda İmam Ebu Hanîfe'ye göre ancak ölenin techîz ve tekfini, borcunun ödenmesi, alacağının talep edilmesi, küçüğün ihtiyacının satın alınması ve ona verilen hibenin kabulü, muayyen olan emanetin verilmesi, muayyen olan vasiyetin yerine getirilmesi, muayyen köle âzâdı, gasbedilen veya fâsid alış verişle elde edilen şeyin iadesi, zayi olan malların toplanması, malların korunması, telef olmasından korkulan malların satılması konusunda her biri tek başına işlem yapabilirken İmam Ebu Yusuf'a göre mutlak olarak her biri tek başına tasarrufta bulunabilir. Bu iki vasîden birisi öldüğü zaman eğer yerine birini vasî tayin etmemişse onun yerine başka biri tayin edilir. İki vasî tayin eden kimsenin onlardan hayatta kalanın tek olarak vasî olmasını vasiyet etmesi caizdir ve o kişi tek başına tasarrufta bulunabilir. Vasînin vasîsi iki terekede de vasîdir. Vasînin iki terekeden birinde tasarruf etmek üzere bir kişiyi vasî tayin etmesi durumu da İmam Ebu Hanîfe'ye göre böyledir.¹⁴¹

Aşağıda iki kişinin vasî olarak atanması hakkında bir fetva görülmektedir:

Zeyd, karındaşı Amr'ı evlâd-ı sığârına vasî nasbidüb Amr dahi kabul itdikden sonra bir müddet mürurunda Zeyd, hasta oldukda Bekir'e: "Evlâd-ı sığârıma seni vasî nasbitdim!" diyüb lâkin Amr'ı ihrâca delâlet ider nesne sudûr itmeden Zeyd, fevtolsa Bekir, Amr'a mücerred: "Zeyd,

¹³⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IX, 305-309; Halebî, *Mülteka*, II, 330; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 447; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, X, 20-21.

¹⁴⁰ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 506.

¹⁴¹ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 448; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IX, 312-315; Halebî, *Mülteka*, II, 331; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, X, 27-29.

beni senden sonra vasî nasbitmekle yalnız ben vasî olmuş olurum!” deyu Amr’ı vesayetten men’e kâdir olur mu?
El-Cevab: Olmaz; ikisi de vasî olur.¹⁴²

Bir kişinin vasiyy-i muhtârının başka birini vasî olarak tayin etmesi ve ardından ölmesi durumunda vasiyy-i muhtârın baba ve dedesinden biri yoksa onun tayin ettiği vasînin iki terekeye de vasî olacağı aşağıdaki fetvâda ifade edilmektedir:

Zeyd-i müteveffanın vasi-yi muhtârı Amr, Bekir’i vasî nasb ve ihtiyâr edip fevt oldukda Amr’ın eb ve cedden biri olmasa Bekir tereke-i Zeyd ve Amr’a vasî olmuş olur mu?
El-Cevab: Olur.¹⁴³

Velâyet aslen karşılıksız yapılan bir iş niteliğindedir. Bu sebeple vasî de görevi karşılığında ücrete hak kazanamaz. Ancak vasîyi atayan kişinin onun için bir ücret belirlemesi, vasînin görevini ücret karşılığında yapacağını şart koşması, vasî fakir ise örfe uygun olarak bir ücret talep etmesi ve vasînin mesleği gereği ücretle hizmet edenlerden biri olması durumunda vasî, ücrete hak kazanır.¹⁴⁴

Vasiyy-i muhtârın kadıya ücret takdir ettirip almasının câiz olmayacağı aşağıdaki fetvâda ifade edilmektedir:

Zeyd’i sağîrin vasî-i muhtârı Amr, hidmet-i vesâyet mukâbelesinde hâkime ücret takdir itdürüb almağa kâdir olur mu?
El-Cevab: Olmaz.¹⁴⁵

Bir fetvâda küçüğün işlerini ücretsiz görecektir kimse olmadığı için kadı tarafından bir kimsenin ecr-i misli miktarınca bir ücretle vasî nasbedildikten sonra küçüğün bulûğa ulaşınca buna razı olmadığını beyan ederek bu ücreti vasîden alamayacağı ifade edilmektedir:

Zeyd-i sağîrin vesâyeti umurunu ücretsiz görür kimesne olmamağla kadı Amr’ı ecr-i misli mikdârı yevmî şu kadar akçe ücretle Zeyd’e vasî nasbidüb Amr dahi bir müddet umûr-i vesâyeti görüb Zeyd’in mâlinden ecr-i müsemâyı alsa Zeyd, bâliğ oldukda: “Râzi olmam!” deyu ücret-i merkûmeyi Amr’dan istirdâda kâdir olur mu?

¹⁴² Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 505.

¹⁴³ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 468.

¹⁴⁴ Mahmesânî, *el-Mebâdi’ü’s-şer’iyye*, s. 89.

¹⁴⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 509.

El-Cevab: Olmaz.¹⁴⁶

Küçük olan Mehmed b. Rıdvan Beşe'nin vasiyy-i muhtârı olan Ali Beşe b. Cafer'e mahkemede küçüğün malları için dava hizmeti mukabilinde ücret tayinine dair aşağıdaki kayıтта vasiyy-i muhtâra ücretin küçüğün işlerini dava etmesi için verildiği görülmektedir:

Mahmiye-i Galata mahallâtından Alaca Mescid mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Rıdvan Beşe b. Cafer nâm müteveffânın sulbî oğlu Mehmed nâm sagîre vasiyy-i muhtâr olan işbu râfî'ü'l-kitâb Ali Beşe b. Cafer nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde takrîr-i kelâm ve ta'bîr anî'l-merâm edip vasiyy-i muhtâr olduğumuz sagîr-i mezbûrun babası müteveffâ-yı mezbûrdan alâ tarîki'l-irsi's-şer'î intikâl eden ma'lûmü'n-nukûd akçesin sagîr-i mezbûra nef'-i mahz olan yerlerde tasarrufa ve zimem-i nâsda olan akçeyi cem' ve cümle bunlar mütevakkıf olduğu umûrun cümlesini da'vâ ve taleb için bi kaderi'z-zarûre hizmetim mukâbelesinde ecr-i mislim vazîfe ta'yîn olunması matlûbumdur dedikde kıbel-i şer'-i mutahhardan beher yevm sagîr-i mezbûrun mâlından altışar akçe vazîfe ta'yîn olundukda vasiyy-i merkûm vazîfe-i mu'ayyeneyi kabûl ve hizmet-i lâzîmesin edâya ta'ahhüd eylemeğin mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Cerâ zâlike ve hurrîre fî'l-yevmi'l-ışrîn min şehri Şevvâl li sene isneteyn ve hamsîn ve elf.¹⁴⁷

2.5. Vasînin Denetlenmesi: Nâzır

Vasî tayin edildikten sonra kimi zaman kadı tarafından bu vasînin işlemlerini denetlemek üzere bir kişinin nâzır olarak atandığı durumlar görülmektedir.¹⁴⁸

Küçüğün vasîsinin işlemlerinin bir nâzır tarafından denetlenmesi küçüğün faydasına olduğu zaman kadı tarafından küçüğün vasîsi üzerine nâzır tayin edilebileceği aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Zeyd-i sagîrin vasîsi üzerine sagîrin vâlidesi Hind, nâzire nasbolunmak sagîre nâfi' olmağla hâkim Hind'i nâzire nasbitmege kâdir olur mu?
El-Cevab: Olur.¹⁴⁹

Vasî üzerine nâzır tayin edilen kişinin vasî adil ise sadece nezâretle ilgilenmesi gerektiği, küçüğün malını alıp koruma vazifesinin olmadığı aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

¹⁴⁶ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 509.

¹⁴⁷ Sabri Atay, Rasim Erol, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 65 Numaralı Sicil, H. 1051–1053, M. 1641–1644*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXIX, 170.

¹⁴⁸ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 84.

¹⁴⁹ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 508.

Zeyd-i sağîrin vasi-yi muhtârı Amr adl u kâfi olup umûr-i vesâyeti görürken Amr'ın üzerine nâzıra nasb olunan Hind nezarete kanaat etmeyip “mal-i sağîre ben dahi vaz'-ı yed edip seninle mean hıfz ederim” demeğe kâdire olur mu?
El-Cevab: Olmaz.¹⁵⁰

Vasî üzerine tayin edilen nâzırın, işlemleri kontrol edilmeyen vasîyi kadıya ihbar etmesi ve kadı tarafından o vasînin işlemlerinin denetleneceği aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Zeyd-i sağîrin vasîsi Amr'ın bir sene mürur idüb muhâsebesi görülmese sağîrin nâzır Bekir, hâkime i'lâm itdükde hâkim Amr'ın muhâsebesini görmeğe kâdir olur mu?
El-Cevab: Olur.¹⁵¹

Hüseyin Bey'in vasîsi olduğu küçüğün malı üzerindeki tasarrufları ve masraflarının nâzırın bilgisiyle kadı tarafından muhasebe edilmesine dair kayıt aşağıda görülmektedir:

Beşiktaş'da sâkin iken fevt olan merhûm Osman Çelebi'nin sulbî oğlu Durmuş Çelebi'ye vasî olan Hüseyin Bey'in tasarrufât ve îrâd ve masrafıdır ki nâzır olan Haydar Bey ma'rifeti ile görölüp tahrîr olunmuştur ki zikr olunur ve şerh ve beyân kılınır. Asl-ı mâl-ı Durmuş Çelebi ve murâbaha ve icâre ve hemşîresi Fâtıma'dan intikâl edendir ki zikr olunur. Kıymeti Babasından intikâl eden akçe 95.000 Murâbahadan hâsıl olan akçe 46.436 Hemşîresi Fâtıma'dan intikâl eden 24.177 akçe İcâre-i hâne 1.500 Yekûn 167.113 Minhe'l-ihracât İhrâc vâki' olan hâneyi meremmet için sarf olunan 3.000 akçe Durmuş Çelebi hasta oldukda harc olunandır 1.200 Berâ-yı harc-ı sünnet meblağ 3.000 Berâ-yı harc-ı timar meblağ 22.000 Berâ-yı id-i güzeşte meblağ 2.000 Berâ-yı harc-ı id-i kebîr meblağ 240 Kesr gurus 7.000 Tekrâr hasta oldukda harc olan meblağ 1.000 Berâ-yı haps-i zimmî 1.040 Berâ-yı harc-ı hücec meblağ 160 Dellâliyye 280 Ücret-i kassâm ve mi'mâr-ı hâssa der nazar-kerden-i hâne-i zimmî meblağ 770 Ücret-i çavuş 750 Berâ-yı nafaka meblağ 23.400 Ücret-i muhzırân meblağ 100 Ücret-i kassâm 200 Berâ-yı hüccet-i vekâlet-i Murad Ağa meblağ 80 Ücret-i kassâm ve harc-ı defter ve kâtibiyye ve ihzâriyye meblağ 1.000 Ücret-i kadem-i muhzırân be hâne-i zimmî-i mezbûr meblağ 300 Cem'an ihrâcât 67.520 Sahhe'l-bâkî 99.593 Doksan dokuz beş yüz doksan üç Vaka'a't-tahrîr fî evâsıtı Zilka'deti's-şerîfe min şühûri sene sitte ve elf.¹⁵²

¹⁵⁰ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 468.

¹⁵¹ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 508.

¹⁵² *Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi*: 20. Sicil, s. 350.

Aşağıda vefât eden Selim Bey'in küçük olan çocuklarının vasîsi üzerine nâzır gerekli olduğu ifade edilip İbrahim Beşe b. Mustafa'nın nâzır tayin edildiği ve onun da bunu kabul ettiği kayıt altına alınmıştır:

Hadîka-i hâssa bostancılarının sabıkâ odabaşları hâlâ müteveffâ olan merhûm Selim Bey'in sulbî sagîr oğlu Mehmed ve sulbiye sagîre kızı Afife'nin emvâl ve ahvâlin hıfz u zabta hîn-i bülûga < ve zamân-ı rüşde değin kibel-i şer'-i şerîfden mansûb vasîleri olan Hasan Usta'nın üzerine nâzırdan lâ bûd olmağla işbu râfî'u'l-kitâb İbrahim Beşe b. Mustafa her vechile nezâret-i mezbûreye ehil olmağın hâkim-i muvakki'-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsnü-meâb mezbûr İbrahim Beşe'yi vasiyy-i mezbûr üzerine hasbî nâzır nasb ve ta'yîn edip mezbûr İbrahim Beşe dahi nezâret-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzimesini edâya müte'ahhid olmağın mâ-hüve'l-vâki' gıbbe't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâdî aşer min-Cumâdelûlâ li-sene erba'a ve sittin ve elf.¹⁵³

Bir kişinin isterse kendisinin de vasî üzerine nâzır tayin edebildiği eşi Hamide Hâtun'u vasiyy-i muhtâr ve kardeşi el-Hâc Hasan'ı nâzır tayin ettiği ve onların bunu kabul ettiği tescil edilmiş olan Bekir b. Mahmud'un vasiyetini içeren aşağıdaki kayıta görülmektedir:

Husûs-ı câ'i'z-zikrin mahallinde tahrîri iltimâs olunmağın, savb-ı şer'-i münîrden irsâl olunan Mevlânâ es-Seyyid Abdülhay Efendi mahmiye-i İstanbul'da Mimar Ayas mahallesinde sâkin el-Hâc Bekir b. Mahmud b. Derviş'in menziline varıp, zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi udûl-i müslimîn huzûrunda akd-i meclis-i şer'-i mübîn eyledikde, merkûm el-Hâc Bekir hasta olduğu hâlde meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda zevcesi olup zâtı es-Seyyid Hasan Çelebi b. Mustafa ve Halil Çelebi b. Bâli ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Hamide Hâtun bt. el-Hâc Hasan mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip, sülûs-i mâlımdan üç yüz guruşu ifrâz ve kardeşim işbu hâzır bi'l-meclis el-Hâc Hasan'a teslim etmişdim. Bi emrillâhi te'âlâ fevt olduğumda meblağ-ı mezbûrdan sünnet-i seniyye üzre techîz ve tekfîn ve iskât ve sâir levâzım ve tasaddukât ve it'âm-ı ta'âm mesârifî kemâ hüve hakkuhû görüldükden sonra bâkî kalanı vücûh-ı birre sarf oluna ve yine sülûs-i mâlımdan iki bin akçe işbu dâye Sâliha bt. Abdullah ve iki bin akçe mezbûre Hamide Hâtun'un mu'tekası Kalender bt. Abdurrahman'a verile deyu vasiyyet edip, bu vasiyyetimin tenfizine ve işbu sagîr oğlum Ahmed'in tesviye-i umûruna dahi zevcem mezbûre Hamide Hâtun'u vasiyy-i muhtâr nasb ve ihtiyâr edip ve işbu kardeşim mezbûr el-Hâc Hasan'ı dahi nâzır ta'yîn eyledim dedikde, mezbûrân Hamide Hâtun ve el-Hâc Hasan dahi vesâyet ve nezâret-i mezbûreyi kabûl ve merâsimini edâya

¹⁵³ *Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1. Sicil, s. 220.*

ta'ahhüd ve iltizâm etmeğın, vâkı' hâli mevlânâ-yı mezkûr mahallinde tahrîr, ba'dehû ma'an ba's olunan çukadâr el-Hâc Hasan Beşe ve İbrahim Çelebi b. Mehmed ile meclis-i şer'a gelip alâ vukû'ihî inhâ ve takrîr etmeğın, mâ vaka'a bi't-taleb ve'l-ibtigâ ketb olundu. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ısrîn min Cemâziyelevvel li sene isneteyn ve mi'e ve elf.¹⁵⁴

Aşağıda vasiyi denetlemek üzere nâzır tayin edilen Hasan b. Himmet tarafından Himmet b. Mustafa'nın vasîsi olduğu küçük olan Hasan'a borçlu olduğu konusunda mahkemeye başvurulduğu ve gereğinin yapılmasına hükmedilen kayıt, nâzır tayininin hukuki işlevini göstermektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Sarıgerz mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Mehmed b. Mehmed nâm müteveffânın sulbî sagîr oğlu Hasan'ın tesviye-i umûruna kibel-i şer'den mansûb vasîsi olan Himmet b. Mustafa üzerine nâzır nasb ve ta'yîn olunan Hasan b. Himmet nâm kimesne mahfil-i kazâda vasiyy-i mezbûr Himmet mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip sagîr-i mezbûrun babasından intikâl eden malından vasiyy-i mezbûr zimmetinde sagîr-i mezbûrun elli esedî gurus hakkı olup meblağ-ı mezbûru nezâretim hasebiyle talep ederim suâl olunup takrîri tahrîr olunmak murâdımdır dedikde gibbe's-suâl vasiyy-i mezbûr Himmet cevâbında fi'l-hakîka vasîsi olduğum Hasan'ın babasından intikâl eden malından elli esedî gurus sagîr-i mezbûr Hasan'a zimmetimde vâcibü'l-edâ ve lâzımü'l-kazâ deynim vardır deyû ikrâr ve i'tirâf etmeğın mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ısrîn min şehri Rebî'ilâhir li sene seb'a ve seb'în ve elf.¹⁵⁵

Kadı sicillerinde kimi zaman birden fazla kişinin nâzır tayin edildiği örneklere de rastlanmaktadır. Aşağıdaki kayıta küçüklerin vasîleri olan Muharrem Odabaşı üzerine Sâlih b. İbrahim ve Hüseyin b. Mustafa'nın nâzır tayin edildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Kiçi Hâtun mahallesinde sâkine iken bundan akdem Budin muhârebesinde esîr olduğu hâlde fevt olan Keştî Ahmed Ağa b. Ramazan b. Abdullah nâm kimesnenin evlâd-ı sıgâr-ı Mustafa ve Hatice ve Fâtıma'nın kibel-i şer'den mansûb vasîleri olan Muharrem Odabaşı üzerine nâzır nasb ve ta'yîn olmak lâzım ve mühim olmağla, işbu râfi'ü'l-vesîka Sâlih Efendi b. İbrahim ve Hüseyin Çelebi b. Mustafa nâm kimesneler her vechile nezâret der-uhdesinden gelmeğe kemâ-yenbağî kâdir oldukları zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi olan sikât-ı müslimîn ihbârıyla lede's-şer'i'l-enver zâhir ve mütekarrir olmağla, mezbûrân Sâlih

¹⁵⁴ Hüseyin Kılıç ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 54 Numaralı Sicil, H. 1102, M. 1691*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XX, 72.

¹⁵⁵ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil, s. 127.*

Efendi ve Hüseyin Çelebi kibel-i şer‘den nâzır nasb ve ta‘yîn olunduklarında dahi nezâret-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzımesini kemâ-yenbağî edâya ta‘ahhüd ve iltizâm etmeleriyle, işbu vesîka-i enîka mâ hüve‘l-vâki‘ bi‘t-taleb ketb olundu. Fî‘l-yevmi‘-s-sânî ve‘l-ışrîn min Cemâziyelevvel li sene isneteyn ve mi‘e ve elf.¹⁵⁶

Ermeni olan babaları vefat ettikten sonra küçükler üzerine daha önceden Ermeni annelerinin vasî tayin edildiği ve onun üzerine bir nâzır tayin etmenin önemli ve gerekli olduğu ifade edilerek bu işi gerektiği şekilde yerine getirebileceği düşünülen Yasef v. Abraham‘ın nâzır tayin olunmasına hükmedilen aşağıdaki kayıta isteyen gayr-ı müslimlerin şer‘i mahkemelere başvurduğu ve aralarındaki vasî ve nâzır tayini işlemlerinin Osmanlı kadıları tarafından yapıldığı görülmektedir:

Mahrûse-i Galata muzâfâtından Kasaba-i Beşiktaş‘a tâbi‘ Ortaköy nâm karyede sâkin iken bundan akdem hâlik olan Bedros v. Arhan nâm Ermeni‘nin sulbî oğulları Hırsto ve Agob nâm sagîrlerin tesviye-i umûrlarına kibel-i şer‘den mansûbe vasîleri olan vâlideleri Saltana nâm Ermeniyeye‘nin üzerine bir nâzır nasb olunmak ehem ve elzem ve işbu râfi‘ü‘-s-sifr Yasef v. Abraham nâm Ermeni umûr-ı nezâret uhdesinden gelmeğe kemâ-yenbağî kâdir olmağın merkûm Yasef vasiyy-i mezbûre üzerine kibel-i şer‘den nâzır nasb u ta‘yîn olundukda ol dahi nezâret-i mezbûreyi kabûl ve hizmet-i lâzımesini edâya ta‘ahhüd etmeğın mâ-hüve‘l-vâki‘ bi‘t-taleb ketb olundu. Fî 5 min-Ramazan Sene [10]81.¹⁵⁷

2.6. Vasînin Azledilmesi

Vasînin bu sorumluluk için gerekli şartları taşımaması veya daha sonraki zamanlarda taşınması gereken niteliklere aykırı bir durumun oluşması durumunda vasînin azledilerek görevinden uzaklaştırılması mevzuu ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁸

Bir kişi kendi kölesi olsa bile köleyi, kafiri yani gayr-i müslimi veya fâsık birini vasî tayin ederse kadı, o vasiyi azleder ve yerine başkasını vasî tayin eder. Eğer vârislerin tamamı küçükse bu tayin işlemi, İmam Ebu Hanîfe‘ye göre sahih iken İmam Muhammed b. Hasan ve İmam Ebu Yusuf‘a göre sahih değildir. Ancak vârislerin arasında yetişkin birinin bulunması durumunda bu tayin işlemi ittifakla bâtil olur.¹⁵⁹

¹⁵⁶ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 54. Sicil*, s. 69.

¹⁵⁷ Salih Kahriman ve Mümin Yıldıztaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 11 Numaralı Sicil*, H. 1081, M. 1670-1671, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LIII, 437.

¹⁵⁸ Mahmesânî, *el-Mebâdi‘ü‘ş-şer‘iyye*, s. 93.

¹⁵⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü‘r-raik*, IX, 309-311; Halebî, *Mülteka*, II, 330-331; Molla Hüsrev, *Düreru‘l-hükkâm*, II, 447-448; İbnü‘-s-Sââtî, *Şerhu Mecma‘i‘l-bahreyn*, X, 25.

Müslüman olup küçük olan çocuklarına Hristiyan olan annelerini vasiyy-i muhtâr olarak atayan kişi öldükten sonra kadı tarafından o kişinin yerine Müslüman olan birinin vasî tayin edileceği aşağıdaki fetvâda ifade edilmektedir:

Zeyd-i müslim evlad-i sığârına Hind-i nasraniyeyi vasî nasbettikten sonra musırın fevt olsa hakim üzerine Hind'in yerine müslim olan kimesneyi vasî naspetmek lazım olur mu?
El- Cevab: Olur.¹⁶⁰

Hristiyan olan Hind'in ölen küçük olan çocuklarına kadı tarafından Zeyd'in kölesi Hristiyan olan Amr'ın vasî nasbedilmesinin ve Amr'ın küçüğün mallarında tasarruf etmesinin sahih olmayacağı aşağıdaki fetvâlarda ifade edilmektedir:

Hind-i nasraniye fevt oldukda hakim Hind'in evladına Zeyd'in kulu Amr-i nasranîyi vasî nasbeylese sahih olur mu?
El-Cevab: Olmaz.
Bu surette Amr sığârın mallarında tasarruf etmiş olsa tasarrufu sahih olur mu?
El-Cevab: Olmaz.¹⁶¹

Aşağıdaki fetvâda küçüklerin malına hıyâneti (hainlik, emanete ve söze vefasızlık) sabit olan vasiyy-i muhtârlarının azledilip yerine dindar bir kimsenin vasî olarak tayin edileceği ifade edilmektedir:

Zeyd-i müteveffanın evlâd-ı sığârının vasî-i muhtârları Amr'ın mâl-i sığâra hıyâneti sâbit olsa hâkim Amr'ı a'zlile yerine bir mütedeyyin kimseyi vasî nasbitmege kâdir olur mu?
El-Cevab: Olur.¹⁶²

Küçük olan İbrahim'e kadı tarafından vasî olarak tayin edilen Mehmed Çelebi b. Musli'nin küçüğün malını ve her halini korumada tembellik ettiği, ehemmiyet vermediğinden haddi aşarak elinde küçüğün malının zayi ve telef olacağı ve tazmin için de malı olmadığı için küçüğün malı aynı şekilde mevcut iken bu vasînin azledilmesine ve yerine varlıklı ve dindar olan bir kimsenin vasî tayin edilmesinin küçüğe her yönden faydalı olacağından Mustafa Çelebi b. Hüdâverdi'nin vasî tayin edilmesine hükmedilen kayıt aşağıda görülmektedir:

¹⁶⁰ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 467.

¹⁶¹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 467-469.

¹⁶² Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, II, 506.

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -dâme fî rıdvânî'l-Bârî-'de Evlice Baba mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden el-Hâc Yusuf'un sulbî sagîr oğlu İbrahim'e babası müteveffâ-yı mezbûrdan intikâl eden malı zabt ve sagîr-i mezbûrun her hâlini hıfz için kıbel-i şer' den mukaddemâ vasî nasb ve ta'yîn olunan el-Hâc Halil b. Maden nâm bezzâz ticâret için diyâr-ı âhara müteveccih olmağla kendi azlını ilhâh ve iltimâs etmeğın azl olunup sagîr-i mezbûr üzerine cânib-i şer'at-ı mutahharadan Mehmed Çelebi b. Musli vasî nasb ve ta'yîn olunmuşdu, lâkin mezbûr Mehmed Çelebi dahi mâl-ı sagîri zabt ve her hâlini hıfzda tekâsül ve tehâvün üzre olduğundan mâ'adâ te'addîsiyle yedinde sagîr-i mezbûrun malı zâyî' ve telef olduğu takdîrce tazmîn için ism-i mâl ıtlâk olunur bir nesnesi olmamağla sagîr-i mezbûrun malı aynıyla mevcûd iken mezbûr Mehmed Çelebi azl ve yerine bir mütemevvil ve dindâr kimesne vasî nasb ve ta'yîn olunmak sagîre her vechile evlâ ve enfa' olmağın işbu sâhibü'l-kitâb Mustafa Çelebi b. Hüdâverdi her vechile mahal ve müstahik vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir ve mütemevvil ve perhîzkâr olup vesâyete ehil olmağla sagîr-i mezbûr üzerine hâkim-i muvakkî'-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsnü me'âb hazretleri dahi vasî nasb ve ta'yîn etmeğın ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve hıdemât-ı lâzimesini edâya müte'ahhid olmağın vâki'ü'l-hâli bi'l-ibtigâ sebt olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' aşer min Zilhicceti'l-harâm min şühûri sene isneteyn ve seb'in ve elf.¹⁶³

Vasînin hıyânetinden ve ihmalkarlığından dolayı azledilip yerine bir başkasının vasî tayin edildiğine dair bir diğerkayıt aşağıda görölmektedir:

Oldur ki Mahmiye-i Galata mahallâtında Câmi'-i Kebîr'de fevt olan merhûm Ahmed Reis b. Mustafa nâm kimesnenin eytâm-ı sığarından Mustafa ve Mehmed ve Kerime nâm yetimlere bundan akdem kıbel-i şer'de vasî nasb olunan Abdi Hoca b. Mustafa nâm kimesnenin umûr-ı vesâyetden küllî gadr ve tekâsül olmağın mesfûr Abdi Hoca azl olunup yerine işbu bâ'isetü'l-kitâb Kamer Hâtun bt. Abdullah eytâm-ı sığara ve sadriye Kerime bt. Ahmed nâm sagîreye vasiyye nasb olundu ve mezbûre hâtun vesâyet-i mezbûreyi kabûl ve mücebine rızâ göstermeğın mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olundu yed-i tâlibeye vaz' ve def' olundu. Tahrîren fî evâhiri şehri Şa'bânî'l-mu'azzam sene [998].¹⁶⁴

Vasînin vasîlik görevini yerine getirmekten aciz olması durumunda kadı, onun yanına başka bir kimseyi de vasî tayin eder. Eğer vasî görevini layıkıyla yerine getiren güvenilir bir kimse ise vârislerin hepsi veya bir kısmı bu vasîyi kadıya şikayet etseler bile

¹⁶³ *Kadı Sicilleri Eyûb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 74. Sicil, s. 398.*

¹⁶⁴ *Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 15. Sicil, s. 117.*

iharet etmediği sürece kadı, o vasiyi azledemez. Ancak vasînin hıyâneti görüldüğünde azledilir.¹⁶⁵

Vasîlik görevini yerine getirmekten aciz olan kimseye küçüğün işlerine yardım etmesi için bir vasî daha atayacağı aşağıdaki fetvâda görülmektedir:

Zeyd-i sağırin vasi-yi muhtârı Hind sağırin umurunu tesviyeye kâdire olmayıp acize olsa hakim Hind'e mesâlih-i sağıre muâvenet etmek için vasi-yi âhar zammına kâdir olur mu?

El-Cevab: Olur.¹⁶⁶

Ahmed Çelebi'nin küçük kızlarının vasîleri olan Rasûl Efendi'nin hasta olması sebebiyle küçüğün işlerini görmek için gücü yetmediğinden kendi isteğiyle görevden el çektiği için kadı, onun azline hükmederek yerine küçüklerin anneannesi Fatıma'yı vasî tayin etmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Güngörmez mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Ahmed Çelebi b. Receb Efendi'nin sağıre kızları Emine ve Fâtıma'nın tesviye-i emrlerine vasiyy-i şer'îleri umdetü erbâbi't-tahrîr ve'l-kalem Rasûl Efendi b. Ahmed meclis-i şer' de takrîr-i kelâm edip ben hasta ve alîl olup umûr-ı vesâyete kudretim yokdur deyü hüsn-i ihtiyârı ile ızhâr-ı acz ve kasr-ı yed etmekle hâkim-i muvakkı'-ı sadr-ı kitâb hazretleri vasiyy-i mezbûr Rasûl Efendi'yi azl ve yerine zikr olunan sağırlerin cedde-i sahîhaları işbu Hadîce Hatun bt. Abdullah'ı vasî nasb şüd. Fî gurreti Cumâdelûlâ sene 1110.¹⁶⁷

2.7. Velî Ve Vasînin Küçüğün Malı Üzerindeki Tasarrufları

Bu konu küçüklerin malı üzerinde yetkili olan velî veya vasînin akitlerle ilgili olan kavli tasarruflarıyla alakalıdır. Bu tasarruflar üç kısma ayrılır: 1) Küçüğün sırf yararına olan tasarrufları. Bunları mümeyyiz küçüğün yapması câiz olduğu gibi tüm velîler ve vasîler de gerçekleştirebilir. 2) Küçüğün sırf zararına olan tasarrufları. Bunların mümeyyiz bile olsa küçük tarafından veya velîler ve vasîlerden biri tarafından gerçekleştirilmesi câiz değildir. 3) Küçüğün faydasına ve zararına olması ihtimali bulunan tasarruflar. Bunlar

¹⁶⁵ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IX, 311-312; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 448; Halebî, *Mülteka*, II, 331.

¹⁶⁶ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fevziye*, s. 467.

¹⁶⁷ Rasim Erol, Sabri Atay ve Nedim Pakırdağ, *İstanbul Kadı Sicilleri Kısmet-i Askeriye Mahkemesi: 19 Numaralı Sicil, H. 1109-1110, M. 1698-1699*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LVIII, 691.

gabn-i fâhiş içerdği zaman o işlem batıl olurken alım-satım ve rehin hususunda velîler ve vasîler için gerekli şartlara uyularak gabin olmaması durumunda işlem câizdir.¹⁶⁸

Yasak olan tasarruflar yani velîler ve vasîlerden hiçbirinin gerçekleştirmesi câiz olmayan tasarruflardır. Bunların ilki küçüğün sırf zararına olan tasarruflardır. Küçüğün malının hibe edilmesi, malından borç verilmesi, ödünç verilmesi, vasiyet edilmesi, vakıf kurulması, aleyhinde ikrar edilmesi, birinden alacağı borcun düşürülmesi gibi. Küçüğün malının babası dışında birine ödünç verilmesi malın telef olacağından korkulduğu için câiz değildir. Ancak kadı küçüğün malından borç verebilir. Küçüğün kölelerinin azat edilmesi de bu kapsamdadır.¹⁶⁹

Meryem Hanım'ın küçük oğlu Hüseyin'in hastalanması sebebiyle daha önce darp edildiği sebebiyle açmış olduğu davadan darp eden küçüğü ve velîsinin zimmetini velâyeten ibrâ edildiğini içeren kayıta velîsi tarafından küçüğün malvarlığı açısından zararına olacak bir hukuki işlemin gerçekleştirildiği görülmektedir:

Medîne-i Üsküdar'da Solaksinan mahallesinde sâkin Hüseyin b. Mehmed nâm sagîrin vâlidisi mu'arrefetü'z-zât Meryem bt. Mehmed nâm hatun medîne-i mezbûrede mahfil-i bâbda meclis-i şer'-i hatîrde İsmail b. Osman nâm kimesne muvâcehesinde mezbûr İsmail'in oğlu gâib ani'l-meclis Mehmed nâm sagîr târih-i i'lâmdan yirmi gün mukaddem medîne-i Üsküdar'da vâki' Karaahmed Zâviyesi önünde bi-gayrı hakkın eliyle oğlum mezbûr Hüseyin'in başına darb eylediği mesmû'um olup lâkin oğlum mezbûr bir gün mürûrunda illet-i vebâdan hasta olmağla mûcib-i şer'isini babası mezbûr İsmail'den bi'l-velâye taleb ederim deyü eylediği da'vâsından bâ-tavassut-ı muslihîn meccânen fârîğa olup zikr olunan darba ve mâ-yuhdesü minhe müte'allika âmme-i de'âvîden sagîr-i mezbûr Mehmed ile babası mezbûr İsmail'in zimmetlerini ibrâ ve ıskât eylediğinde ol dahi ber-vech-i muharrer asâleten ve velâyeten ibrâsını kabûl edip bu vechile kat'-ı münâza'a eyledikleri bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 5 min-R sene 1206.¹⁷⁰

Aşağıdaki fetvâda vasînin küçüklerin kölesini azat edemeyeceği ifade edilmektedir:

Zeyd vasîsi olduğu sığârın cariyelerini i'tak eylese sahih olur mu?

¹⁶⁸ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 273; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 96-97.

¹⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 585-586; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 450.

¹⁷⁰ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531. Sicil*, s. 625.

El-Cevab: Olmaz.¹⁷¹

Yasak olan tasarrufların ikincisi gabn-i fâhiş içerdiği zaman küçüğün faydasına ve zararına ihtimali bulunan tasarruflardır. Bunlar satım, kira gibi tüm ivazlı akitleri kapsar. Gabn-i fâhiş yani insanların o şeyde adete göre aldatılamayacağı miktarda olduğu zaman hibe menziline olduğu için bu akitler batıl olur.¹⁷²

Aşağıdaki fetvâda küçüklerin velîsi olan babaları tarafından gayr-i menkullerinin rayiç bedelinden çok düşük bir ücretle satılması durumunda küçüklerin bulûğa erdikten sonra satışı fesh ile mülklerini geri alabilecekleri ifade edilmektedir:

Zeyd, sağîre kızları Hind ve Zeyneb'in a'le'l-iştirâk mülkleri olan menzili semen-i mislinden noksan-ı fâhiş ile Amr'a bey' ve teslim eylese Hind ve Zeyneb bâliğa olduklarında menzili Amr'dan almağa kâdir olurlar mı?
El-Cevab: Olurlar.¹⁷³

Yapılması câiz olan tasarruflar velîler ve vasîlerin tümü tarafından gerçekleştirilebilir. Bunların ilki hibenin kabulü, vasiyetin kabulü, ödünç kabulü ve borçtan ibra gibi küçüğün sırf yararına olan işlemlerdir.¹⁷⁴

Aşağıdaki fetvâda babasının küçüğe hibe ettiği şeyden pişman olup rucû' edemeyeceği ifade edilmektedir:

Zeyd kulu Amr'ı sağîr oğlu Bekir'e hibe ve i'lâm ve işhâd ettikten sonra Zeyd nâdim olup hibesinden rucûa kâdir olur mu?
El-Cevab: Olmaz.¹⁷⁵

Aşağıda el-Hâc Ali b. Mehmed'in evini ve kölesini küçük olan kızı Âmine'ye hibe ettiği ve küçük için hibe ettiği bu malı velâyeti sebebiyle alıp kabzettği ifade edilen kayıt görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Kabakulak mahallesi ahâlîsinden el-Hâc Ali b. Mehmed nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihü'l-imâd ve mahfil-i dîn-i münîf-i râsihü'l-evtâdda ikrâr ve takrîr-i kelâm edip akd-i âtî sudûruna değin yedimde mülküm ve hakkım olup mahalle-i mezbûrda vâki' bir taraftan zevcem İsmihan bt. Mehmed nâm hâtuna mukaddemâ

¹⁷¹ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, haz. Süleyman Kaya ve diğer, İstanbul: Klasik Yayınları, 2011, s. 640.

¹⁷² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, VI, 586-587; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 97-98.

¹⁷³ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 480.

¹⁷⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IX, 312-315; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 99.

¹⁷⁵ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 641.

semen-i ma'lûma bey' ve teslîm ettiğim menzil ve bir taraftan tarîk-i âm ve bir taraftan Hoca Fâtîma nâm hâtunun mahalle-i mezbûrda avârıza vakf olan menzil ve bir taraftan sulbiye kebîre kızım Âîşe nâm hâtuna mukaddemâ semen-i ma'lûma bey' ve teslîm eylediğim menzil ile mahdûd bir bâb fevkânî oda ve bir sofa ve bir bâb tahtânî oda ve bir dehlizi müştemil menzili fâriğan anî's-şevâgil ve ma'lûmü'l-evsâf Rûsiyyü'l-asl Hasan b. Abdullah nâm abd-i memlûkümü sulbiye sagîre kızım bâ'isetü'l-kitâb Âmine'ye şurût-ı müfsideden âriye hibe-i sahîha-i şer'îyye ile hibe edip yine sagîre-i mezbûre için velâyeten kabz eyledim min ba'd menzil-i mahdûd-ı mezbûr ile mevsûf-ı mezbûr Hasan sagîre-i merkûme Âmine'nin mülk-i mevhûbudur benim kat'â alâka ve medhalim yokdur dedikde mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn min Recebi'l-ferd li sene seb'a ve seb'în ve elf.¹⁷⁶

Aşağıdaki kayıta Mustafa Çavuş b. Abdurrahman'ın evini küçük olan oğlu Ahmed'e hibe ettiği ve onun adına velâyeten teslim aldığı görülmektedir:

Fahrü'l-emâsil ve'l-akrân zahrü'l-ekâbir ve'l-a'yân Mustafa Çavuş b. Abdurrahman nâm kimesne, mahrûse-i Siroz mahallâtından Câmi'-i atîk mahallesinde kâin, fevkânî ve tahtânî dört beyti, hamamı, mutfâğı, fırını, bahçeyi, helâyı, üstünde dört oda bulunan ahır müştemil, bir taraftan Mustafa Çelebi b. Ali mülkü, diğer taraftan Abdi Bey b. Abdullah mülkü, öteki taraftan Mustafa Çelebi b. Ali ve Abdi Bey b. Abdullah mülkleri ve diğer taraftan da tarîk-i âm ile mahdûd mülk menzili cümle hudûdu ve kâffe-i hukûku ile Ahmed nâm sulbî sagîr oğluna hibe ettiğini ikrâr etti. Sonra velâyeti altındaki sagîr-i mezbûr nâmına menzil-i merkûmu velâyeten teslîm aldı. Cerâ zâlike ve hurrîre fî evâhiri Rebî'ilâhir sene 970.¹⁷⁷

Aşağıdaki kayıta vefat eden el-Hâc Pervane b. Abdullah'ın câriyesini küçük olan kızı Kâtibe'ye hibe ettiği ve vasîsi olan annesinin bunu inkar etmesi üzerine şahitlerin beyanıyla hibenin kabul edilip teslim alındığı görülmektedir:

İskender Bey b. Abdullah ve Yahya Bey b. Abdullah ve imâm Hasan Halîfe b. Ramazan ve imâm Mehmed Çelebi b. Behrâm ve Ali b. Mustafa nâm kimesneler, mahmiye-i Galata hâricinde vâki' Müeyyedzâde mahallesinde vefât eden merhûm el-Hâc Pervâne b. Abdullah'ın zevcesi ve vârisi ve ayrıca merhûm-ı mezbûrdan olma Fâtîma nâm sagîre kızının kıbel-i şer'den mansûb vasîsi olan ve âti'l-beyân hibeyi kendi nefsinden asâleten ve sagîre-i mezbûre Fâtîma kıbelinden vesâyeten inkâr eden

¹⁷⁶ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 423. Bir diğer kayıt için bkz. *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 37. Sicil*, s. 161.

¹⁷⁷ Mehmet Akman ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Balat Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil, H. 970 – 971, M. 1563*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XI, 59.

Nefise bt. Abdullah nâm hâtunun mahzarında, merhûm-ı mezbûrun sulbiye kızı hâmiletü hâze'l-kitâb Kâtibe'den sâdır olan da'vâ-yı sahîha-i şer'îyyede gıbbe'l-istişhâd şöyle şehâdet ettiler ki, merhûm-ı mezbûr hâl-i hayâtı ve kemâl-i akl ve sıhhatinde mavi gözlü, sarışın, açık kaşlı, kısa boylu, Rûsiyyetü'l-asl Ceyhun bt. Abdullah nâm câriye-i memlûkesini târih-i kitâbdan iki sene mukaddem sulbiye sagîre kızı Kâtibe'ye hibe etmiştir. Meclis-i hibede de velâyet hakkına istinâden onun adına hibeyi kabûl edip teslîm almıştır. Şehâdetleri ba'de şerâiti'l-kabûl inde's-şer' mu'teber ve makbûl olmağın 1016 senesinde mücebince hükm edildi.¹⁷⁸

Aşağıda Merhum Şaban Çelebi'nin küçük olan torunları için vasiyet ettiği paranın terekesinden alınarak vasîye teslim edilmesine hükmedilen kayıtta küçük için yapılan vasiyetin kabulü görülmektedir:

Mahmiye-i Galata muzâfâtından kasaba-i Fındıklı'da Yahya Çelebi mahallesinde sâkin olup işbu sene-i mübârekede tarîk-i hâcc-ı şerîfde vefât eden el-Hâc Şa'bân Çelebi b. Mehmed'in verâseti zevce-i metrûkesi Sayme bt. Abdullah ve sulbî kebîr oğulları Mehmed Çelebi ve Abdurrahim Çelebi'ye ve sulbî sagîr oğlu Osman'a münhasıra olduğu şer'an [şer'an] zâhir ve müte'ayyin olduktan sonra işbu râfi'ü'r-rakîm merkûm Mehmed Çelebi sulbî kebîr oğlu Mustafa Çelebi'nin vasîsi olan Mustafa Çelebi b. Ali mahzarında vekâleten velâyet üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip babam müteveffâ-yı mezbûr hâcc-ı şerîfe gider oldukda huzûr-ı Müslimîn'de bi-emrillâhi te'âlâ işbu sene tarîk-i hâcc-ı şerîfde vefât edersem mecmû' terekemden otuz esedî gurus oğlum oğlu mezbûr Mustafa'ya ve yirmi gurus kezâlik oğlum oğlu sagîr-i mezbûr İbrahim'e verile deyü vasiyet ve ikrâr ve Müslimîn'i işhâd edip ve musırratan alâ-ikrârihî vefât etmekle hâlâ mezbûrun vasiyyeti mezbûr Mustafa Çelebi'den vekâleten ve velâyeten taleb ederim suâl olunsun dedikde gıbbe's-suâl ve'l-inkâr ve ba'de talebi'l-beyyine udûl-ı Müslimîn'den olup mahalle-i mezbûre sükkânından Mehmed Çelebi b. Ali ve Ali Çelebi b. Mehmed li-eclî's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup istişhâd olundukda fi'l-vâki' müteveffâ-yı mezbûr Şa'bân Çelebi işbu hâcc-ı şerîfe teveccüh ettikde bizim huzûrumuzda bi-emrillâhi te'âlâ vefât edersem mecmû' terekemden oğlum işbu Mehmed Çelebi'nin oğulları mezbûr Mustafa'ya otuz gurus ve İbrahim'e yirmi gurus verile deyü vasiyyet ve ikrâr ve musırratan alâ ikrârihî vefât etmekle hâlâ müntakillân-ı mezbûrini mezbûr Mehmed Çelebi için hak ve taleb vardır biz bu husûsa bu vech üzere şahidleriz şehâdet dahi ederiz deyü her biri edâ-i şehâdet-i şer'îye eylediklerinde ba'de ri'âyet-i şerâ'iti'l-kabûl şehâdetleri makbûle olduktan sonra mücebiyle ba'de'l-hükm mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

¹⁷⁸ *Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 32. Sicil, s. 148.*

Fi'l-yevmi's-sâdis-i aşer min-Cumâdelâhire li-sene hamse ve semânîn ve elf.¹⁷⁹

Küçük olan Fâtıma bt. Osman'ın vasîsi vasıtasıyla, Haffâf Hacı Mehmed b. Maden'in emanetinde olan eşya ve paraları teslim aldığı aşağıdaki kayıtta görülmektedir:

Vilâyet-i Rumeli'nde medîne-i Gelibolu kazâsına tâbi' Behram-ı Kebîr karye sükkânından olup bundan akdem vefât eden Bayrakdar Odabaşı demekle ma'rûf el-Hâc Osman Beşe b. Abdullah nâm müteveffânın verâseti sulbiye sagîre kızı Fâtıma'ya münhasıra olduğu şer'an müte'ayyin olduğundan sonra sagîre-i mezbûreye bir vasî ehem ve lâzım olmağla târih-i kitâb Muharremü'l-harâmında medîne-i mezbûrede kassâm-ı askerî olan Derviş Mehmed Efendi b. () nasbı ile mansûb olan işbu sâhibü'l-kitâb Ali Çelebi b. el-Hâc Mehmed meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde mahmiye-i İstanbul'da Mehmed Ağa kurbunda Derviş Ali mahallesinde sâkin Haffâf el-Hâc Mehmed b. Maden mahzarında bi'l-vesâye üzerine takrîr-i da'vâ edip vasîsi olduğum sagîre-i mezbûre Fâtıma'nın babası müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında işbu hâzır bi'l-meclis üç Frengî yaldız altınını ve yirmi dokuz şerîfi altınını ve ma'mûl altınını ve elli kıt'a esedî kuruşunu ve altmış riyâlî kuruşunu ve bin dört yüz züyûf akçesini ve yüz yirmi sekiz paftalı bir sîm kuşağını ve on dirhem sebîke gümüşünü ve bir buçuk endâze kilâbdândan masnû' makrama şeridini ve elli aded hurda sırçasını ve altı aded seylânını ve elli sekiz aded hurda incisini ve bir değirmî yemenisini işbu Hacı Mehmed'e îdâ' ve teslîm edip ol dahi vech-i muharrer üzre ahz u kabz eyleyip hâlâ yedinde vedî'adır. Mezbûr el-Hâc Osman vefât edip cemî' vedî'a-ı meşrûha vasîsi olduğum sagîre-i mezbûreye irs-i şer'î ile intikâl edip ben sagîre-i mezbûrenin cemî' tesviye-i umûruna medîne-i Gelibolu'da bin elli dokuz Muharremü'l-harâmında kassâm-ı askerî olan Mevlânâ Derviş Mehmed Efendi b. () nasbı ile mansûb vasîsi olduğum cihetden eşyâ-yı mezkûre ve nukûd-ı mezkûrede velâyet-i hıfz ve zabt benim olmağın suâl olunup eşyâ-yı mezbûre ve nukûd-ı merkûmenin bana teslîm olunmasın taleb ederim deyû târih-i mezkûr ile müverraha olup mevlânâ-yı mûmâ-ileyh nasbı ve hat ve hatemini müştemile sıhhat-i şer'îye îbrâz eyledikde gıbbe's-suâl mezbûr Haffâf el-Hâc Mehmed eşyâ-yı mezkûre yedinde müteveffâ-yı mezbûrun îdâ' eylediği terekisi olduğunu ikrâr ve müdde'î-i mezbûr vech-i muharrer üzre vesâyetini inkâr etmeğın müdde'î-i mezbûrdan da'vâ-yı meşrûhasını mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müslimînden olup, medîne-i Gelibolu kazâsına tâbi' Kilidü'l-bahr'da Mehmed Beşe b. İlyas ve Hasan Beşe b. Mehmed ve Hasan Beşe b. Mustafa nâm râciller meclis-i şer'a li ecli's-şehâde hâzırûn olup istişhâd olunduklarında her biri şehâdet edip fi'l-hakîka medîne-i Gelibolu kazâsına tâbi' Behram-ı Kebîr nâm karyede sâkin iken vefât eden el-Hâc Osman Beşe b. Abdullah'ın sulbiye sagîre kızı Fâtıma'ya vasî lâzım gelmeğın bin elli dokuz Muharreminde

¹⁷⁹ Rıfat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 114 Numaralı Sicil, H. 1083-1085, M. 1672-1674*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LIV, 837.

medîne-i mezbûrede kassâm-ı askerî olan Mevlânâ Dervîş Mehmed Efendi b. () sagîre-i mezbûre Fâtîma'nın tesviye-i cemî'-i umûruna işbu Ali Çelebi'yi bizim huzûrumuzda vasî nasb ve ta'yîn eyledi. İşbu Ali Çelebi dahi vesâyet-i mezbûreyi kabûl edip vasî olmağla müteveffâ-yı mezbûrun terekkesinden olup işbu el-Hâc Mehmed yedinde vedî'a olan işbu hâzır bi'l-meclis eşyâyı işbu vasî Ali Çelebi'ye teslîmi vâcibdir. Biz bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyû her biri münkir-i mezkûr muvâcehesinde edâ-yı şehâdet-i şer'îyye eylediklerinde gıbbe ri'âyeti şerâyiti'l-kabûl şehâdetleri makbûle oldukdan sonra şehâdet-i mezbûre mücebince mezkûr Ali Çelebi sıhhat ve vesâyet-i mezkûre hasebiyle eşyâyı mezkûreyi vasiyy-i merkûma teslîmine mezbûr el-Hâc Mehmed mahzarında üzerine dahi şerâyit-i hükm-i [47a] şer'î müdde'îye olduğu hâlde hükm olundukdan sonra vasiyy-i mezbûr Ali Çelebi meclis-i hükm-i mezkûrda vedî'a olan nukûdu ve eşyâyı mezbûru bi'l-vesâye mezbûr el-Hâc Mehmed yedinde bi aynihâ tamâmen ahz u kabz edicek, mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Hurre fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ışrîn min Rebî'ilevvel li sene tis'a ve hamsîn ve elf.¹⁸⁰

Fazlullah Beşe b. İbrahim'in vefât eden el-Hâc Mehmed'e olan borcu, vârisi oğlu küçük olan İbrahim'e intikal ettiği ve vasiyy-i muhtâr tarafından küçük için alındığını içeren kayıt aşağıda görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Samanveren Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden merhûm Keresteci el-Hâc Mehmed b. Abdurrahman'ın sulbî oğlu İbrahim nâm sagîrin tesviye-i umûruna vasiyy-i muhtâr olan el-Hâc Hasan b. Hüseyin mahfil-i kazâda yine keresteci tâifesinden işbu bâ'isü'l-kitâb Fazlullah Beşe b. İbrahim mahzarında bi'l-vesâye ikrâr ve takrîr-i kelâm edip müteveffâ-i merkûm el-Hâc Mehmed hâl-i sıhhatinde mezbûr Fazlullah Beşe ile kerestecilik san'atında şerîkler olmağla mâl-ı şirketden yüz elli beş bin ve Dilaver nâm gulâm bahâsından yedi bin akçe ki cem'an müteveffâ-i mezbûrun yüz altmış iki bin akçe hakkı mezbûr Fazlullah Beşe yedinde bâkî kalmış idi, meblağ-ı mezbûr irsen sagîr-i merkûma intikâl etmekle zikrolunan yüz altmış iki bin akçeyi merkûm Fazlullah Beşe yedinden vesâyetim hasebiyle sagîr-i mezbûr için bi't-tamam ve'l-kemâl ahz u kabz eyledim, mezbûr Fazlullah Beşe yedinde mârru'z--zıkr yüz altmış iki bin akçeden bir akçe ve bir habbe bâkî kalmadı dedikde gıbbe't-tasdîk ve't-taleb mâ-vaka'a ketb ü sebt olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis min-Saferi'l-hayr li-sene erba'a ve sittin ve elf.¹⁸¹

Yapılması câiz olan tasarrufların ikincisi içinde gabin bulunmayan, küçüğün yararına ve zararına olma ihtimali bulunan tasarruflardır.¹⁸² Bunlar:

¹⁸⁰ *Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi: 80. Sicil, s. 189.*

¹⁸¹ *Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1. Sicil, s. 164.*

¹⁸² Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'îyye*, s. 99.

a) Küçüğün mallarının korunması, yatırım yapılması, çoğaltılması ve onunla kendisi ve mudârebe yoluyla ticaret yapılması gibi malların idaresine yönelik akitlerin yapılmasıdır. Kiralama olursa ve bu kiralama süresi küçüğün bulûğa ermesine kadar uzarsa küçüğün bu işlemi bozma için seçim hakkı vardır. Arazilerde üç seneyi aşan kiralamalar câiz değildir.¹⁸³

Aşağıdaki fetvâda vasînin küçüğün malıyla küçük adına mudârebe yoluyla ticaret yapabileceği iade edilmektedir:

Zeyd vasîsi olduğu sağîrin malıyla sağîr için mudârebe tarikiyle ticaret etmek caiz olur mu?
El-Cevab: Olur.¹⁸⁴

Aşağıda küçüğün malının kiralanmasına ilişkin olarak vefât eden babasından küçük olan Sâliha'ya kalan dükkânı vasîsi vasıtasıyla kiralayan Yani adındaki zimmînin beş aydır ortada olmayıp kira ücreti verecek vekili de olmadığından kilitli olan dükkânın açılarak eşyaların boşaltılması için mahkemeye başvurulması üzerine yetkililerin intikaliyle içerde hiçbir eşya olmadığı görülerek bu hal ve durumun kayıt altına alındığı görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Nallımescid Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden merhûm Abdullah Ağa b. Rıdvan Ağa'nın li-ebeveyn karındaşı ve sulbiye sagîre kızı Sâliha'nın tesviye-i umûruna kibel-i şer'den mansûb vasîsi olan işbu râfi'ü'l-kitâb Abdurrahman Ağa -zîde kadruhu- tarafından Mehmed Beşe b. Abdullah mahfil-i kazâyâ gelip takrîr-i kelâm ve tavzîh murâd edip Ayasofya-i kebîr Evkâfî'ndan icâre-i mu'accele ve müeccele ile sagîre-i mezbûrenin tasarrufunda olan Sipâhî çarşısında Yolgeçen odaları kurbünde vâki' terzi dükkânını vasîsi mezbûr Abdurrahman Ağa Yani nâm zimmîye ayda yüz akçe ücret-i müeccele ile icâr ve teslîm ol dahi isticâr ve tesellüm eylemiş idi. Hâlâ mezbûr Yani beş aydan berü gâib olup ve zikrolunan dükkânın icâresin vermeğe tarafından bir vekîli dahi olmayıp ile'l-ân kilidi altında olmağla sagîre-i mezbûre ve cânib-i vakfa gadr olmağın cânib-i şer'den varılıp, açılıp gâib-i mezbûrun içinde olan eşyâsı tahrîr ve bir emîn kimesneye emânet vaz' olunmak iltimâs eder dedikde cânib-i şer'den mevlânâ Kadri Efendi irsâl olunup ol dahi zeyl-i kitâbda mastûrû'l-esâmî olan Müslimîn ile varıp ol dükkânı açdıklarında mezbûr Yani'nin bir çakmaklı tüfenk gılâfindan gayrı içinde ism-i mâl itlâk olunur bir şey olmamağla vâki' hâli mevlânâ-yı mezbûr

¹⁸³ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 450; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 586-587; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 99-100.

¹⁸⁴ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 640.

mahallinde tahrîr ba‘dehû gelip meclis-i şer‘de inhâ ve takrîr etmeğin mâ-vaka‘a gıbbe‘t-taleb ketb ü sebt olundu. Fî-gurreti Cemâziyelâhire li-sene erba‘a ve sittin ve elf.¹⁸⁵

b) Gabin içermediği sürece velî veya vasînin payları taksim etmesidir.¹⁸⁶

Vasînin terekeyi vârisler olmadan vasiyet edilen kişiyle birlikte taksim etmesi sahihtir. Ancak vârislerin vasînin elindeki payları zayi olursa vasiyet edilen kişiye rücu‘ edemezler. Vârislerle beraber vasiyet edilen kişi olmadan vasînin terekeyi taksim etmesi sahih değildir ve vasînin elindeki payı zayi olduğu zaman vasiyet edilen kişi kalan malın üçte biri için vârislere rücu‘ eder. Kadının, varislerle beraber vasiyet edilen kişi olmadan terekeyi taksim etmesi sahihtir ve kadı onun hissesini alabilir.¹⁸⁷

Vasî terekeyi taksim ettiğinde küçük olan vârisin hissesine düşeni alıp satsa ve parasını teslim alsa sonra o para vasînin elinde zayi olsa, daha sonra küçük olan vârisin adına satmış olduğu hisseye bir hak sahibi çıkıp hisseyi aldığı anda, vasî satmış olduğu hissenin parası için küçüğün malına rücu‘ eder, küçük de kendi hissesi ölçüsünde diğer vârislerin elinde kalana rücu‘ eder.¹⁸⁸

Küçük olan Hatice’nin vefat eden kardeşinden intikal eden mirastan hissesine düşüp kardeşleri Ali ve İsmail ile anneleri Rabia’nın ellerinde bulunan payının tamamını velîsi olan babası vasıtasıyla teslim aldığı mahkemede tasdik edildiğine dair kayıt aşağıdadır:

Husûs-ı âtî’l-beyânın mahallinde tahrîri için bi’l-iltimâs kıbel-i şerî‘at-i mergûbeden irsâl olunan Mevlana Şeyhzâde Mustafa Efendi mahmiye-i İstanbul’da Debbâğ Yunus mahallesinde Râbia Hâtun bt. el-Hâc Ali’nin sâkine olduğu menzile varıp zeyl-i sahîfede isimleri mastûr Müslimîn huzûrlarında akd-i meclis-i şerîf eyledikde mahalle-i mezbûrede sâkin iken fevt olan Ahmed Bey b. Süleyman’ın verâseti zevce-i metrûkesi mezbûre Rabia’ya ve sulbî oğulları Ali ve Kadri ve İsmail mahzarında olup kable’l-kısme mezbûr Kadri dahi fevt olup verâseti vâlidesi merkûme Râbia’ya ve li-ebeveyn er karındaşı mezbûrân Ali ve İsmail’e ve li-üm sagîre kız karındaşı Hadice bt. Yusuf Ağa’ya münhasıra olduğu şer‘an mütehakkık oldukdan sonra sagîre-i merkûme Hadice’nin babası ve velisi olan mezbûr Yusuf Ağa b. Abdullah meclis-i ma‘kûd-ı mezkûrda tereke-i müteveffâ-yı mezbûre vâzı‘ü’l-yed olan mezbûrûn Ali ve İsmail ve Râbia mahzarlarında bi’l-vekâle ikrâr ve i’tirâf edip müteveffâ-yı mezbûrun akâr ve menkûl ve

¹⁸⁵ *Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: I. Sicil*, s. 239.

¹⁸⁶ Molla Hüsrev, *Düreru’l-hükkâm*, II, 449; Mahmesânî, *el-Mebâdi’ü’ş-şer’iyye*, s. 100.

¹⁸⁷ Halebî, *Mülteka*, II, 331; Molla Hüsrev, *Düreru’l-hükkâm*, II, 449.

¹⁸⁸ Halebî, *Mülteka*, II, 331-332; Molla Hüsrev, *Düreru’l-hükkâm*, II, 449.

nukûd ve evânî-i sîm ve esâs-ı beyt ve evânî-i nuhâsiyye ve gayr-ı nuhâsiyye ve bi'l-cümle ism-i mâl itlâk olunur cemî' terekesinden bi-hükmi'l-münâsahati's-şer'iyye kızım sagîre-i mezbûre Hadice'ye isâbet eden hisse-i şer'iyyesini tamâmen yedlerinden velâyet-i mahkiyem hasebiyle ahz u kabz eyledim min ba'd tereke-i müteveffâ-yı mezbûrda vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb sagîre-i mezbûre Hadice'nin bir akçe ve bir habbe hakkı bâkî kalmadı dedikde gıbbe't-tasdîk vâki' hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehû meclis-i şer'a gelip ma'an ba's olan Ahmed Çelebi ile alâ vukû'ihî inhâ etmeğin mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fî evâsıtı Zilka'deti's-şerîfe li-sene seb'a ve sittîn ve elf.¹⁸⁹

Aşağıdaki kayıta Vefat eden Halil b. Mirza'nın mirası pay sahiplerine paylaştırılmış, daha sonra aralarında küçük olan kızı Fatıma'ya pay sahiplerinden dedesi velâyeten, diğerleri asâleten vefat eden Halil b. Mirza'nın vasiyy-i muhtârını terekeden elinde mal bulunup bu malın kendilerine teslim edilmesi talebi ile dava etmişlerdir. Ancak vasî bunu inkar etmiştir. Bunun üzerine varislerin iddialarına delil getirmesi istenmiş ancak varisler delil getirmekten aciz kalmışlardır. Vasînin yemin etmesi istenmiş ve bunun üzerine varislerinin alacak davasının reddine karar verilmiştir:

Medîne-i Sofya'da bundan akdem fevt olan Halil b. Mirza b. Halil nâm kimesnenin verâseti, zevce-i metrûkesi Râbia bt. Abdullah nâm hâtun ile babası mezbûr Mirza'ya ve sulbiye sagîre kızı Fâtıma'ya münhasıra olduğu şer'an zâhir ve müte'ayyin olduğdan sonra mezbûr Mirza kendi tarafından asâleten ve sagîre-i mezbûrenin cedd-i sahîhi olmağla velâyeten ve mezbûre Râbia dahi asâleten meclis-i şer'-i şerîf-i enverde, müteveffâ-yı mezbûrun vasiyy-i muhtârı olan [15a] işbu râfi'ü'l-kitâb Mustafa Beşe b. Durmuş mahzarında üzerine her biri da'vâ ve takrîr-i kelâm edip, mezbûr Mustafa Beşe mûrisimiz müteveffâ-yı mezbûrun yanında mevcûd terekesinden on guruş ve zimem-i nâsda olan hukûkundan el-Hâc İbrahim zevcesi Fâtıma Hâtun zimmetinde olan doksan üç guruşu bi'l-vesâye ahz u kabz edip, meblağeyn-i mezbûreyn cem'an yüz üç guruşun otuz guruşunu getirip bize teslîm, biz dahi ahz u kabz edip, mâ'adâsı olan yetmiş üç guruşu yedinde kalmağın, hâlâ suâl olunup meblağ-ı mezbûr yetmiş üç guruşun alıverilmesi matlûbumuzdur dedikde, gıbbe's-suâl mezbûr Mustafa Beşe cevâbında, müteveffâ-yı mezbûrun yanında mevcûd terekesinden on guruş ve mezbûre Fâtıma'dan ancak yirmi guruş ki, cem'an otuz guruş bi'l-vesâye ahz u kabz ve getirip kendilere teslîm etmişimdir deyu ziyâde kabzını bi'l-küllîye inkâr edicek, müdde'iyân-ı mezbûrândan müdde'âlarına beyyine talep olundukda, ityân-ı beyyineden

¹⁸⁹ Yılmaz Karaca ve Mustafa Yılmaz, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi: 106 Numaralı Sicil, H. 1067-1069, M. 1656-1658*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, L, 488. Bir diğer kayıt için bkz. *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 37. Sicil, s. 358*.

izhâr-ı acz ile istihlâf etmeğin, fi'l-hakîka meblağeyn-i mezbûreyn otuz guruşdan mâ'adâ müteveffâ-yı mezbûrun hukûkundan mezbûre Fâtîma'dan yetmiş üç guruş dahi bi'l-vesâye ahz u kabz etmeyip, ol vechile meblağ-ı mezbûrun red ve teslîmi üzerine lâzım gelmediğine mezbûr Mustafa Beşe'ye yemîn teklîf olundukda, ol dahi hasbe'l-mes'ûl yemîn billâhi te'âlâ etmeğin, mücebince müdde'iyân-ı mezbûrâna bilâ-beyyine bî-vech mu'ârazadan men' birle, mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' ve'l-ısrîn min Cemâziyelevvel li sene isneteyn ve mi'e ve elf.¹⁹⁰

c) Velî veya vasî küçüğün borcu için gabin olmaması şartı ile havale kabulü yapabilir. Vasînin zengine yapılan havaleyi kabul etmesi câiz iken fakir olana yapılan havaleyi kabulü câiz değildir. Vasînin küçüğün malını birine borç vermesi de kendisi için küçüğün malından borç alması da câiz değildir.¹⁹¹

d) Velî veya vasî gabin yani açık bir zarar bulunmadığı sürece küçük için sulh anlaşması yapabilir.¹⁹²

Aşağıda Ali Ağa'nın oğlu küçük olan İbrahim Edhem'in gözüne, ucu iğneli ok atıp yaralayan küçük olan diğer İbrahim Edhem'in babası Mehmet Salih Ağa'nın malından sekiz yüz kuruş ödediğine dair mahkeme kaydında sulh olarak zimmetlerinin ibra edildiği görülmektedir:

Medîne-i Üsküdar'da Kazasker mahallesinde sâkin takrîben on üç yaşında İbrahim Edhem nâm mürâhıkın babası ve velîsi Asâkir-i muntazama-i Şâhâne yüzbaşılardan sâhib-i arzuhâl Ali Ağa b. Hasan nâm kimesne Bâb-ı hazret-i fetvâ-penâhîde Anadolu mutasarrıfları dâ'îlerine tahsîs buyurulan dâirede ma'kûd meclis-i şer'-i münîrde yine mahalle-i mezbûre sâkinlerinden derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism takrîben on bir yaşında diğer İbrahim Edhem nâm sagîrin babası ve velîsi Mehmed Salih Ağa b. el-Hâc Mustafa muvâcehesinde mezbûr Mehmed Salih Ağa'nın velîsi olduğu işbu hâzır bi'l-meclis sagîr-i mezbûr diğer İbrahim Edhem velîsi olduğum kezâlik işbu hâzır bi'l-meclis merkûm İbrahim Edhem'i mezbûr Mehmed Salih Ağa'nın mahalle-i mezbûrede vâki' menziline götürüp menzil-i mezkûr havlusunda oğlum hâzır-ı mürâhık-ı mezbûrun sol gözüne ucu iğneli ok atıp cerh etmekle mûcib-i şer'isini bi'l-velâye taleb ederim deyü da'vâya tasaddî etmiş idim. El-hâletü hâzihî mezbûr Mehmed Salih Ağa oğlum mürâhık-ı mezbûr için bana malından sekiz yüz guruş def' ü teslîm ve oğlum mürâhık-ı mezbûrun umûruna sarfla istihlâka emreylediğinde ben dahi bi'l-velâye ahz u kabz ve oğlum sagîr-i mezbûrun

¹⁹⁰ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 54. Sicil, s. 114.*

¹⁹¹ Halebî, *Mülteka*, II, 332; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 450; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 100.

¹⁹² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, VI, 588; Mahmesânî, *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye*, s. 100.

bi'l-velâye umûruna sarfla istihlâk etmemle bi'l-cümle hukûk-ı şer'iiyyeye müte'allika da'vâdan bi'l-asâle mezbûr Mehmed Salih Ağa ile oğlu sagîr-i hâzır-ı mezbûrun zimmetlerini, onlar dahi meblağ-ı müstehlek-i merkûmun istirdâdına müte'allika da'vâdan benimle oğlum mürâhık-ı hâzır-ı merkûmun zimmetlerini ibrâ ve iskât ve her birimiz ber-vech-i muharrer âharın asâleten ve velâyeten ibrâsını kabûl edip bu vechile kat'-ı nizâ' eyledik deyü ikrâr ve tasdikleri huzûr-ı [âlîlerine i'lâm olundu]. Fî 27 M sene [12]57.¹⁹³

Ayrıca küçüğün malını koruması ve arttırması için gereken davaları açması, açılan davalara taraf olması vasînin yetki ve sorumluluğu kapsamına girmektedir.¹⁹⁴

Vefat eden anneleri Rahime bt. Abdurrahman'dan kalan evin tasarrufu küçük olan kızları Hatice ve Rahime'ye kalmış iken küçük olan Hatice'nin halası ve vasiyy-i mansûbu olan İsmihan bt. Abdurrahman tarafından dava edilerek Rahime'nin babası ve velîsi olan Yusuf tarafından müstakil olarak tasarrufun engellenip gayr-i menkulün yarım hissesinden el çekip vasîye teslim edilmesine hükmolunduğuna dair kayıt aşağıda görülmektedir:

Kasaba-i Mudanya'da Hasan Bey mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan Rahime bt. Abdurrahman nâm hâtun verâseti zevc-i metrûkü Yusuf b. Abdullah ile sadriye sagîre kızları Hadice ve Rahime'ye münhasıra olduktan sonra sagîre-i mezbûre Hadice'nin halası ve vasiyye-i mansûbe-si bâ'iset-i hâze'l-kitâb İsmihân Hâtun bt. Abdurrahman meclis-i şer'-i şerîf-i enverde sagîre-i mezbûre Rahime'nin babası ve velîsi mezbûr Yusuf mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip müteveffât-ı mezbûrenin terekesinden olup kasaba-i mezbûrede mahalle-i merkûmede vâki' bir taraftan Devriş? Beşe mülkü ve bir taraf-dan Cincim Mehmed Ali mülkü ve bir taraftan Kasımoğlu mülkü ve bir taraftan tarîk-i âm ile mahdûd arsasının merhûm Gâzi Hudâvendigâr vakfına senede mukâta'a-i ma'lûmesi olup bir tahtânî oda ve bir mikdâr havlu ve bahçeyi müştemil menzil sagîretân-ı mezbûretânın hisselerine ta'yîn ve tahsîs olunmuş iken mezbûr Yusuf li irs sagîre-i mezbûre Rahime için müstakillen tasarruf eder suâl olunup nısf-ı şâyi'inden kasr-ı yed ve bana teslîme mezbûr Yusuf'a tenbîh olunmak mat-lûbumdur dedikde gibbe's-suâl mezbûr Yusuf cevâbında fi'l-hakîka menzil-i mahdûd-ı mezkûr sagîretân-ı mezbûretânın hisselerine ta'yîn ve tahsîs olup müstakillen sagîre-i mezbûre Rahime tarafından velâyet-i tasarrufunu ikrâr etmeğın mücebiyle menzil-i mezbûrun nısf-ı şâyi'inden kasr-ı yedine ve vasiyye-i mezbûre İsmihân'a mahallinde teslîme mezbûr Yusuf'a tenbîh olup mâ-hüve'l-vâkı' bi't-

¹⁹³ Salih Kahriman ve Mümin Yıldıztaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Anadolu Sadâreti Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil, H. 1251-1257, M. 1835-1841*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, XCIV, 216.

¹⁹⁴ Bardakoğlu, "Vesâyet", s. 68.

taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn min-Saferi'l-hayr li-sene mi'e ve elf.¹⁹⁵

Babası ve velisi olan Terzi Ali'nin mahkemeye başvurarak küçük olan Rahime'ye dayısından kalan mülklerin sancakbeyi tarafından başkalarına satıldığını iddia etmesi üzerine bu meselenin araştırılıp on beş yıl geçmemişse ve mesele iddia edildiği gibiye şer'-i şerîfe yani hukuka göre amel edilmesine ve mülklerin sahibine teslim edilmesine hükmedildiği kayıt aşağıdadır:

Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazli ve'l-keîâm Mevlânâ Karamürsel kadısı -zîde fazluhû- tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki dârende-i fermân-ı hümayûn Terzi Ali nâm kimesne Südde-i sa'âdetime arzihâl edip mukaddemâ Hatib oğlu Mehmed nâm kaynım gâ'ib oldukda mülk-i meşrû'ı olan ev ve bağı mezkûrûn hârununa ve karındaşı Yusuf ve hemşîresi Râziye'ye intikâl etmişken mâ-beynlerinde kismet-i âdile oldukdan sonra mezbûrlar cemî'an fevt olmak ile verâseti mezkûr Mehmed'in hemşîresi olup bi'l-fi'l menkûhem olandan hâsıl olan Rahime nâm sagîre kızına intikâl etmişken sâbıkan sancağımız beyi olan kimesne fuzûlen hilâf-ı şer'-i şerîf âhara bey' edip gadr ve hayf eyledi şer'-i şerîf ve fetvâ-yı münîf mücebince velâyete zi'l-yed olandan aliverilmek taleb ederim deyu bildirdi buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda husemâyı berâber edip bir def'a şer'le fasl olunmayıp ve bilâ özr-i şer'î on beş yıl mürûr etmiş değil ise ber müceb-i şer'-i şerîf teftîş ve tefahhus edip ve fetvâsına nazar edip göresiz kazıyye i'lâm olunan gibi ise ol bâbda emri şer'-i kavîm ile amel edip ba'de's-sübût müteveccih olan ev ve bağı zi'l-yed olandan fetvâsı mücebince hükm edip aliveresiz dahi şer'-i şerîf ve fetvâ-yı münîfe muhâlif te'allül ve nizâ' ettirmeyip bu husûs için bir dahi kapıma şikâyet ettirmeyesiz hak üzre olup tezvîr ve telbîsden ve şuhûd-ı zûrdan hazer edip ve medhali olmayanı dahl ettirmeyesiz mütemerridi sekidib inâd ve muhâlefet edenleri isimleri ile yazıp bildireriz şöyle bilesiz deyu hükm-i şerîfim yedinde ibkâ edip alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâhiri şehri Rebî'ilâhir li sene elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye. Be-makâm-ı Kostantiniyye.¹⁹⁶

Alım-satım ile ilgili velî ve vasînin tasarrufları:

Küçüğün velisi olan babasının küçüğün malıyla rayiç bedeli ile gabn-i yesir olarak bir şey satın alması ve onun malını satması caizdir. Ayrıca velî küçüğün malını kendisi için de satın alabilir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Abdullah Sivridağ ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 20 Numaralı Sicil, H. 1099-1100, M. 1688-1689*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LVI, 267.

¹⁹⁶ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 84. Sicil*, s. 140.

¹⁹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 586-587.

Aşağıdaki fetvâda mahmûdu'l-hal yani övülen biri olarak bilinen güvenilir biri olan babası tarafından küçüğün hayrına ve bedel-i misliyle o küçüğün adına hisse satın almadaki alışverişin sahih olacağı ifade edilmektedir:

Şeyhülislamın şu konu hakkındaki görüşü nedir; Hind vefat eden eşinin muhtelif akârâtının belli hissesine varis olur ve bu hisseyi oğlunun oğlu sağır Zeyd'e belli bir paraya satar, Zeyd adına babası satın alıp kabzeder ve bedeli onun parasından öder, hâlen bedel semen-i misli olup satın almak Zeyd'in hayrına ve babası mahmûdu'l-hal bir şahıs ise bu alışveriş sahih olur mu?

El-Cevab: Olur.¹⁹⁸

Aşağıda Ayşe bt. Abdullah'ın evini küçüğün velisi ve babası olan Abdülbâki b. İbrahim'e bey' bi'l-istiğlâl yoluyla sattığını içeren kayıt görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul hısnı ebvâbından Topkapısı kurbunda Arpa emîni mahallesinde sâkine Ayşe Hâtun bt. Abdullah zâtını ma'rifet-i şer'îyye ile ârifân olan Ali Çelebi Mehmed Çelebi b. Receb ta'rîfleriyle mu'arrefe olduktan sonra meclis-i şer'-i şerîf-i enverde sulbiye kızı Hatice nâm sagîrenin vâlidesi Alîme bt. Abdullah'ın müstakillen mâl-ı mevrûsuna velâyeten vâzî'ü'l-yed olan babası Abdülbâkî b. İbrahim mahzarında bi tav'ihâ ikrâr edip yedimde mülk ve hakkım olup mahalle-i mezbûrda vâki' bir taraftan Fâtıma bt. Hasan mülkü ve bir taraftan eş-Şeyh İskender vakfı ve bir taraftan İsmihan nâm hâtun mülkü ve bir taraftan tarîk-i âm ile mahdûd mülk menzil[i] cümle tevâbi' ve levâhıkı ile mezbûr Abdülbâkî'ye yüz on esedî guruşa bi tarîki'l-istiğlâl bey' ve teslim ol dahi minvâl-i meşrûh üzre sagîre-i mezbûrenin malı ile iştirâ ve kabz ve tesellüm eylediğinden sonra semeni olan meblağ-ı mezbûr yüz on guruşu yedinden tamâmen ahz u kabz eylediğimden [sonra] bir sene tamâmına değin on altı buçuk guruşa bana îcâr ve teslim ve kabz eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' min Şa'bâni'l-mu'azzam li sene seb'a ve tis'in ve elf.¹⁹⁹

Velisi olan babası tarafından küçüğün nafakası için gayr-ı menkul malının satılması caizdir.²⁰⁰

Aşağıda vefatına kadar annesi Badiyelda bt. Abdullah'ın tasarrufunda olan vakıf menzil arsasının küçük kızına intikal ettikten sonra üzerindeki evin yandığı ve yenisini

¹⁹⁸ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 317.

¹⁹⁹ Sabri Atay ve diğer, *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46 Numaralı Sicil, H. 1096-1097, M. 1685-1686*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XIX, 452.

²⁰⁰ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, II, 450.

yapıp kiraya vermek için küçüğün malı bulunmayıp nafakaya muhtaç olduğundan dolayı küçüğe faydası bulunduğundan velîsi olan babası tarafından bedel-i misli olan ücreti mukabilinde Abdurrahman b. Veli'ye devredildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Kırkçeşme kurbünde Firuzağa mahallesinde sâkine iken bundan akdem vefât eden Badiyelda bt. Abdullah'ın sadriye sagîre kızı Kaya'nın babası ve velisi Hamza b. Fethullah nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîrde işbu râfî'u'l-vesîka Abdurrahman b. Veli mahzarında ikrâr ve i'tirâf edip merhûm Firuzağa mescid-i şerîfi evkâfî akârâtından olup mahalle-i mezbûrede vâki' bir taraftan Hasan Çelebi tasarrufunda olan vakıf arsaya ve bir taraftan Âişe Hatun tasarrufunda olan vakıf arsaya ve bir taraftan Sarrâc Ali tasarrufunda olan vakıf arsaya ve bir taraftan tarîk-i âmma müntehî menzil icâre-i mu'accele ve mü'eccele-i ma'lûme ile müteveffât-ı merkûme Badiyelda Hatun'un ile'l-vefât taht-ı tasarrufunda olup ba'de vefâtihî intikâl-i âdî ile kızı sagîre-i mezbûre Kaya'ya intikâl eyledikten sonra bin yetmiş senesi Zilka'desi'nin on altıncı gününde vâki' olan harîk-i kebîrde menzil-i mezbûr muhterik olup arsa-i sırfa kaldıkda icâre-i mu'accelesine mahsûb olmak üzere müceddeden binâyâ ve arsası için cânib-i vakfa icâreye sagîre-i mezbûrenin mâlî olmayıp ve nafakaya dahi eşedd-i ihtiyâcla muhtâce olmağla bedel-i misliyle arsa-i mezkûre âhara tefvîz olunup bedeli istirbâh olunmak sagîre-i mezbûreye enfa' olmağın velâyetim hasebiyle arsa-i mezkûreyi izn-i mütevellî ile bedel-i misli olan beş bin yedi yüz akçe mukâbelesinde mezbûr Abdurrahman Çelebi'ye ferâğ ve tefvîz ve teslîm edip ol dahi vech-i muharrer üzere tefevvüz [ve] kabûl ve tesellüm eyledikten sonra bedel-i ferâğ olan [122b] meblağ-ı mezbûr beş bin yedi yüz akçeyi sagîre-i mezkûre için velâyet-i mezbûr[u hasebiyle] Abdurrahman Çelebi yedinden tamamen ahz u kabz eyledim ba'de'l-yevm arsa-i menzil-i mezkûr merkûm Abdurrahman Çelebi'nin hakk-ı tefevvüzüdür keyfe mâ yeşâ' ve yahtâr mutasarrıf olsun dedikde gıbbe't-tasdîkî's-şer'î mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' ve'l-işrîn min-Zilka'deti's-şerîfe li-sene isneteyn ve seb'in ve elf.²⁰¹

Vasînin insanların alım-satımında aldanabileceği miktar dışında bir şey satması ve satın alması câiz değildir. Vasî tarafından yapılan bu alım satım işi küçüğün faydasına olduğunda İmam Ebu Hanîfe'ye göre sahih olan bu işlem, Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre sahih değildir.²⁰² Vasînin küçüğün malını kendisi için satın alması ise caiz değildir.²⁰³

²⁰¹ Yılmaz Karaca ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 10 Numaralı Sicil, H. 1072-1073, M. 1661-1663*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019 LI, 770.

²⁰² Halebî, *Mülteke*, II, 332.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, VI, 587-588.

Aşağıda Piri b. İbrahim'in dükkanını küçük olan kardeşi Nurullah'a sattığını içeren ve mahkemede küçüğün vasîsinin de hâzır bulunarak satım akdinin sahih olduğuna hükmedildiğine dair bir kayıta küçük adına satın alınan mülkün faydasına olduğu yönüyle geçerli olduğu görülmektedir:

Kaziyye oldur ki Pîri b. İbrahim meclis-i şer‘a gelip şöyle ikrâr-ı sahîh-i şer‘î kılıp nefs-i Orgüder‘de(?) köhne bozahâne kurbunda olan mülk dükkânımı ki kıbliyyen ve şarkan tarîk-i âmdır ve garben ve şimâlen Selür Hâtun mülküdür bu hudûd içinde olan dükkânımı işbu sagîr karındaşım Nurullah‘a bin üç yüz elli akçeye bey‘ edip semen-i mezkûru alıp mebî‘-i mezbûru tesellüm ve temlîk eyledim dedikde mezkûr Nurullah‘a kıbel-i şer‘den vasî olan Hacı Mustafa b. Abdullah dahî hâzırân olup mezkûr Pîri‘nin ikrârını bi‘lvesâye şifâhen ve vicâhen tasdik edip tarafeynden teslim ve tesellüm ve kabz ve ikbâz vâkı‘ olup ve mezkûr yetîme zıkr olan dükkânı iltimâs-ı enfa‘ olduğu sebebden sıhhat-i bey‘a hükm olundu. Fî evâil-i Ramazân sene 925.²⁰⁴

²⁰⁴ Rıfat Günelan ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil, H. 924-927, M. 1518-1521*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, II, 175. Satım akdine ilişkin bir diğer kayıt için bkz. *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 499.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAKIM VE TERBİYE VELÂYETİ (HİDÂNE)

3.1. Bakım ve Terbiye Velâyetinin Kapsamı

Hidâne, sözlükte “bir şeyi yanına almak, kucağında tutmak, çocuğu kucağına almak, onu korumak, eğitip yetiştirmek” anlamına gelir.²⁰⁵ Fıkıh terimi olarak hidâne, küçüğün korunup gözetilmesi, büyütülüp yetiştirilmesi ve eğitilmesi için belli kişilere tanınan hak, yetki ve sorumluluğu ifade etmektedir.²⁰⁶ Bu hak sahibine *hâdin/hâdine*, hidâne altında bulunan çocuğa ise *mahdûn/mahdûne* denir.²⁰⁷ Hidânenin sözlük ve terim anlamı arasında şu şekilde bir bağ kurulmuştur: Kuşların yumurtalarını kanatlarının altına alıp onu sarıp sarmalaması gibi hidâne de annenin çocuğunu kucaklayıp bağrına basması anlamına gelmektedir.²⁰⁸

Küçüklere karşı şefkat ve merhamet göstermede, onları koruyup gözetmede anneler çok hassastır. Bu sebeple küçüğün hidânesi kural olarak anneye aittir ve bunda kadın akrabalara öncelik tanınmıştır.²⁰⁹ Bunun kapsamında ise küçüğü koruyup gözetmek, yemeğini, giyeceğini, uyumasını düzene koymak, onu temizlemek, elbiselerini yıkamak ve onu terbiye ederek eğitimini olması gerektiği şekilde sağlamak vardır.²¹⁰

Hidâne, evlilik birliği süresince eşler tarafından birlikte yürütülürken, ayrılık olması yahut annenin vefat etmesi durumunda hidâne kimin üstleneceği meselesi ortaya çıkar. Bununla beraber hidâne üstlenecek kişinin birtakım vasıfları taşınması beklenir. Fıkıh kitaplarında hidânenin hangi mekanda olacağı, süresi, hidâne süresince küçüğün nafakası vb. hususlar tek tek ele alınmaktadır. Hulasa küçüğün beden ve ruhen sağlıklı bir şekilde büyüüp gelişebilmesi için gereken her husus fıkıh eserlerinde titizlikle ortaya koyulmaktadır. Bu hususlarda bireyler arasındaki hukukî ihtilaflara ne şekilde çözümler getirildiği ve onların hukukî güvenliğinin nasıl temin edilmeye çalışıldığı kadı sicilleri üzerinden okunabilmektedir.

²⁰⁵ İbn Manzûr, *Lisanü'l- 'Arab*, XIII, 122-123.

²⁰⁶ Ali Bardakoğlu, “Hidâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XVII, 467.

²⁰⁷ Mahmud Esad Seydişehrî, *Nikah ve talak kitabı*, ed. Şenol Saylan, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 192.

²⁰⁸ Cevherî, *es-Sıhah*, thk. Ahmed Abdulğafûr, Beyrut: Daru'l-İlmi li'l-melâyîn, 1990, s. 2102.

²⁰⁹ Mustafa Yıldırım, *İslam Hukukunda Hidâne*, Manisa: Emek Matbaacılık, 1990, s. 13.

²¹⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, V, 204.

3.2. Hidâneye Yetkili Şahıslar ve Bunlar Arasında Gözetilen Sıralama

Evlilik birliği devam ettiği sürece küçüğün bakım ve terbiyesini ana ve baba birlikte üstlendikleri için bu süre zarfında hidâne hakkının kime ait olacağı meselesi pek gündeme gelmez. Boşanma sonrasında ise küçüğün bakım ve terbiyesini kimin üstleneceği çoğu zaman önemli bir çekişme konusu haline gelir.²¹¹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bu şekilde bir çekişmezlik meydana gelmiş, bir kadın Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip, "Ey Allah'ın Resulü! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor" diyerek durumunu arz etmiş, Hiz. Peygamber (s.a.v.), "Sen evlenmedikçe daha çok hak sahibisin" şeklinde yanıt vermiştir.²¹² Yine Hiz. Ebu Bekir'in (r.a.) halife olduğu dönemde Hiz. Ömer (r.a.), boşadığı karısı ile çocuğun kimde kalacağı konusunda anlaşmazlığa düşünce bu ihtilâfı Hiz. Ebu Bekir'e (r.a.) götürmüş, Hiz. Ebu Bekir (r.a.) de Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulaması yönünde çocuğun annesinin yanında kalmasına hükmetmiştir. Bu hükmün gerekçesini açıklarken Hiz. Ebu Bekir'in (r.a.) Hiz. Ömer'e (r.a.), "Annenin kokusu, okşaması ve şefkati çocuk için, senin yanındaki petekli baldan daha hayırlıdır." dediği rivayet edilmiştir.²¹³ Bu uygulamalardan yola çıkılarak hidânenin öncelikle anneye ait bir hak olduğu konusunda icmâ olduğu nakledilmektedir.²¹⁴

Hidâne de anneye öncelik tanınmasının temelinde, onun çocuğuna karşı olan şefkatinin ölçülemez nitelikte olması ve fitrî olarak çocuğun bakım ve terbiyesi konusunda daha kabiliyetli olması vardır.²¹⁵

Aşağıda Üsküdar mahkemesinde Fatma bt. Abdullah'ın, boşandığı kocası Seyyid Mehmed'in yanında olan küçük kızlarının hidânesinin kendisine iadesi talebiyle açtığı davada haklı bulunduğunu ve küçüğün hidânesinin annesine verildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İslâmbol'da Ayasofya-i Kebîr kurbünde sâkine mu'arrefetü'z-zât Fatıma bt. Abdullah nâm hatun medîne-i Üsküdar'da mahfil-i bâbda meclis-i şer'-i hatîrde zevc-i sâbıkı es-Seyyid Mehmed b. Ömer

²¹¹ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 467.

²¹² Ebû Dâvûd, "Talak", 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 182; Abdullah b. Yusuf Zeylaî, *Nasbü'r-râye li ehâdisi'l-el-Hidâye*, y.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973, III, 265.

²¹³ Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, III, 266.

²¹⁴ Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim İbnü'l-Münzir en-Nîsâbü'rî, *Kitabu'l-icmâ': İslâm Hukukçularınca Üzerinde İcmâ' Edilen Konular*, nşr. Abdulkadir Şener, Ankara: Gaye Matbaası, 1983, s. 56.

²¹⁵ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

mahzarında mezbûr es-Seyyid Mehmed zevcim olup bundan akdem beni tatlîk etmekle zevcim mezbûrun firâşından hâsıla ve benden mütevellide takrîben üç buçuk yaşında olan sagîre kızım Ümmügülsüm'ün hakk-ı hidânesi benim iken teslîm etmeyip bi-gayrı hakkın imsâk etmekle suâl olunup kızım sagîre-i mezbûreyi bana teslîme tenbîh olunmak matlûbumdur deyü da'vâ ol dahi cevâbında müdde'îye-i mezbûrenin müdde'âsı üzere sagîre-i mezbûreyi imsâk eylediğini ikrâr ü i'tirâf etmeğin mücebiyle kızı sagîre-i mezbûre Şerife Ümmügülsüm'ü vâlidesi müdde'îye-i mezbûre Fatıma Hatun'a teslîme mezbûr es-Seyyid Mehmed'e şer'an teslîme tenbîh olunduğu bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 27 min-L sene 1204.²¹⁶

Çeşitli sebeplerle bu hakkın anneden düşmesi veya annenin bu hakkı kullanamaması durumlarında bu hakkın kime verileceği ve bunların sıralaması hususunda mezhepler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür.²¹⁷

Osmanlı hukukuna kaynaklık eden Hanefî mezhebinde eşler arasında ayrılık vuku bulsun yahut bulmasın hidâneye esas hak sahibi olan kişi küçüğün annesidir.²¹⁸ Anneden sonra bu hak anneanneye aittir. Onun bir sebepten bu yetkiyi kullanamaması durumunda ise hidâne hakkı babanın annesine intikal eder. Sonra sırasıyla ana-baba bir kız kardeşe, ana bir kız kardeşe ve baba bir kız kardeşe geçer. Sonra teyze gelir, onun bir sebepten bu hakkı kullanamaması durumunda hidâne hakkı halaya intikal eder. Daha sonra hidâne hakkı kız kardeşlerin kızları ve erkek kardeşlerin kızları ile devam eder. Akrabalarından kadın olarak kimse bulunmadığı durumda hidâne hakkı mirasçılık kurallarına göre asabeye (baba, babanın babası, babanın babasının... babası, erkek kardeşler ve onların erkek çocukları, amcalar ve onların erkek çocukları), asabe de yoksa zevi'l-erhâma (ashâbü'l-ferâiz ve asabe dışında kalan kan hısımlarını ifade eder: annenin babası, dayı, ana bir amca gibi) geçer.²¹⁹ Hidâne altında bulunan küçük kızın amcasının oğlundan başka asabeden kimsesi yoksa mahremi olmadığı için kadı onun için en iyi seçimi yapar ve küçüğün menfaatini en iyi şekilde gözeterek onu ya amcasının oğlunun yanına

²¹⁶ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531. Sicil*, s. 231.

²¹⁷ Mustafa Yıldırım, *İslam Hukukunda Hidâne*, s. 14; bkz. Bardakoğlu, "Hidâne", s. 467.

²¹⁸ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IV, 279; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, I, 298.

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sinâi*, V, 205-210; Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 366-370; Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm* I, 410; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, I, 298; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IV, 282-287; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 491-492.

yerleştirir ya da güvenilir Müslüman bir kadının yanına yerleştirir.²²⁰ Bu sıralamada en yakını sonra en yakını şeklinde bir usul benimsenmektedir.²²¹

Bab mahkemesine ait aşağıdaki kayıta görüldüğü üzere daha önce eşinden boşanıp küçük çocuğunun hidânesi kendisinde iken daha sonra küçüğe yabancı biriyle evlilik yapması sebebiyle hidâne hakkı anneden sâkıt olduğu için bu hak anneanne olan Elveda Hâtun bt. Mehmed Çelebi'ye geçmiş ve küçüğün bakımını üstlenmiştir:

Mahmiye-i İstanbul'da Çukurhamam kurbunda sâkine Elveda Hâtun bt. Mehmed Çelebi meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrden sâbıkan dâmâdı olan Himmet b. Ahmed nâm kimesne mahzarında bi't-tav'î's-sâf ikrâr ve i'tirâf edip bundan akdem sadriye kızım Fâtıma Hâtun bt. Osman zevc-i mezbûre Himmet ile muhâla'a ettiklerinde mezbûr Himmet'in firâşından mütevellid sagîre kızı Âişe'yi hakk-ı hidâne sâkıt olunca kendi malından infâk ve iksâ etmek üzre hul' ve ba'dehû mezbûre Fâtıma nefsinin ecnebîye tezvîc etmekle sagîr-i mezbûrenin hakk-ı hidânesi bana intikâl ettiğinden sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisvesi kızım mezbûre Fâtıma üzerine lâzım gelmeğın hâlâ sagîre-i mezbûreyi hakk-ı hidânem sâkıt olunca kendi malımdan teberru'an infâk ve iksâyâ ta'ahhüd eyledim dedikde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ısrîn min Cumâdelâhire li sene seb'a ve seb'in ve elf.²²²

Hidâne hakkının hak sahibinden zorla alındığı durumlarda mahkemeye başvurularak bu hakkın gerçek hak sahibine verildiğini gösteren örneklerle de rastlanmaktadır. Bu yönüyle mahkemelerin İslam hukukuna ait hükümlerle problemlere çözüm getirdiği, uyuşmazlıkları çözdüğü gözler önüne serilmektedir. Aşağıdaki kayıta hidâne hakkı anneden sonra anneanneye ait olup, küçüğün babası tarafından zorla elinden alındığı ve mahkeme yoluyla küçüğün tekrar gerçek hak sahibi olan anneannesine teslim edildiğinin örneği görülmektedir:

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -dâme fî rıdvânî'l-Bârî-'de merhûm Kiremitçi Süleyman mahallesi sâkinlerinden râfi'at-i hâzihi'l-vesîka Fâtıma bt. Memi nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîfde sadriye kızının zevc-i mutallık Ali Beşe b. Mehmed nâm râcîl muvâcehesinde üzerine takrîr-i da'vâ edip mezbûr Ali Beşe'nin kendi firâşından hâsıl olan Ahmed nâm sagîr benim hacr ve terbiyemde olup târih-i kitâbdan üç sene mukaddem medîne-i merkûmede hâkimü's-şer'i's-şerîf olan Mustafa Efendi sagîr-i mezbûrun havâic-i zarûriyyesiçün yevmî dört akçe nafaka

²²⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sinâi*, V, 215.

²²¹ Özel, "Akreb", s. 287.

²²² *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 301.

farz ve takdîr edip sagîr-i mezbûr hâlen beş yaşında olmağla bi hasebi'ş-şer' hakk-ı hîzâne benim iken mezbûr Ali Beşe sulbî oğlu sagîr-i merkûm Ahmed'i bi gayr-ı vech-i şer'î alıp bana teslîmden imtinâ' eder, suâl olunup teslîme tenbîh olunmak matlûbumdur dedikde gıbbe's-suâl mezbûr Ali Beşe cevâbında fi'l-hakîka sagîr-i mezbûr beş yaşında olup ve sulbî oğlu olduğunu ve bi gayr-ı vech-i şer'î müdde'îye-i merkûmenin baştan aldığını bi tav'ihî ikrâr ve i'tirâf etmeğin mücebiyle sagîr-i mezbûru cedde-i sahihası merkûme Fâtıma Hâtun'a teslîme kibel-i şer'-i kavîmden mersûm Ali Beşe'ye tenbîh olunup mâ hüve'l-vâki' bi'l-ibtigâ ketb olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' min şehri Rebî'ulevvel li sene sittîn ve sittîn ve elf.²²³

Kimi zaman hidâne hakkının küçüğün kardeşine ait olduğu durumlar da oluşabilmektedir. Aşağıdaki kayıta küçüğün kendisine mahrem olmayan biriyle evlenen annesinin hidânesinden alınıp baba bir kız kardeşinin hidânesine verildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Manisalı Çelebi mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Hacı Receb b. Hasan nâm kimesnenin sulbiye kebîre kızı Hatice nâm hâtun ba'de't-ta'rîfi'ş-şer'î meclis-i şer'-i şerîf-i enverde, müteveffâ-yı mezbûrun zevcesi Fâtıma bt. () nâm hâtun mahzarında takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm edip, li eb kız karındaşım işbu sagîre Ayşe'nin vâlidesi mezbûre Fâtıma nefsinî âhara tezvîc etmekle hidâne sâkıt olmağın, hâlâ bi hakkı'l-hidâne sagîre-i mezbûre Ayşe'yi bana teslîme mezbûre Fâtıma'ya tenbîh olunmak matlûbumdur suâl olunsun dedikde, gıbbe's-suâl mezbûre Fâtıma cevâbında, hâl bâlâda tafsîl olunan minvâl üzre olduğunu ikrâr ve i'tirâf etmeğin, sagîre-i mezbûre Ayşe'yi kız karındaşı mezbûre Hatice'ye teslîme ba'de't-tenbîh mezbûre Hatice sagîre-i mezbûre Ayşe'yi kendi mâlıyla infâk ve iksâ etmeğe ta'ahhüd etmeğin, mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâbi' min Cumâdelâhire li sene isneteyn ve mi'e ve elf.²²⁴

Hidâne hakkının küçüğün annesinin vefat etmesi sebebiyle halasına ait olduğunun örneği Bab Mahkemesine ait şu kayıta görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Abdi Subaşı mahallesinde sâkin el-Hâc Mehmed b. el-Hâc Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de Ali Paşa-yı Atîk mahallesi sâkinelerinden Râbia bt. Mehmed Ağa tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl olup Bayram Beşe b. Abdullah ve Ahmed Bey b. Abdullah nâm kimesneler şehâdetleriyle şer'an vekâleti sâbite olan Hasan Bey b. Mehmed nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcem olup bundan akdem vefât

²²³ Baki Çakır, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi: 61 Numaralı Sicil, H. 1065-1066, M. 1655*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVII, 287.

²²⁴ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 54. Sicil, s. 219.*

eden Âişe bt. Hüseyin Ağa nâm hâtundan tevellüd eden sagîre kızım Ümmügülsüm'ün müvekkile-i mezbûre halası olmağla hakk-ı hidâne müvekkile-i mezbûrenin olup sagîre-i mezbûre benim yanımda olmağla sagîre-i mezbûreyi ba'de'l-yevm müvekkile-i mezbûreye teslim edip müvekkile-i mezbûre dahi sagîre-i mezbûreyi müteveffâ-yı mezbûre malından farz ve takdîr olunan yevmî on bir akçe ile infâk ve iksâ edip ziyâde talep etmeyip ve sagîre-i mezbûreyi haftada bir kerre benim menzilime gelip yatmakdan men' etmemek üzere kavî ve ittifâk eyledik dedikde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-ısrîn min şehri Ramazânî'l-mübârek li sene seb'a ve seb'în ve elf.²²⁵

Aşağıdaki kayıta da babası vefat ettikten sonra küçüğe yabancı biriyle evlenen annesinden hidane hakkının düşmesi üzerine halasının mahkemeye başvurarak hidânesi kendisine ait olduğu için küçüğün kendisine teslim edilmesini talep ettiğinin örneği görülmektedir:

[Mahmiye-i Kostantiniyye] -humiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye-mahallâtından Balat kurbunda vâki' Tahtaminâre mahallesi sâkinelerinden Fâtıma bt. Kaya nâm hâtun meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde Belkıs bt. Abdullah nâm hâtunu ihzâr ve mahzarında takrîr-i da'vâ edip bundan akdem fevt olan li ebeveyn karındaşım Mustafa nâm kimesnenin mezbûre Belkıs'dan tevellüd eden Mustafa nâm sagîr-i bu âna gelince hakk-ı hidâne mezbûrenin olup hâlâ zevc-i âhara mezbûre Belkıs tezevvüc etmekle hakk-ı hidânesi sâkıt olup hakk-ı hidâne benim olmuştur suâl olunup sagîr-i mezbûr mezbûreden bi hasebi's-şer'i's-şerîf ahz olunup bana teslîm olunmasın talep ederim dedikde gıbbe's-suâl mezbûre Belkıs cevâbında nefsinin zevc-i âhara tezvîc eylediğini mukîr ve mu'terife olmağın sagîr-i mezbûru mezbûre Fâtıma'ya teslîme merkûme Belkıs'a tenbîh birle mâ hüve'l-vâki' gıbbe't-taleb ketb olundu. Hurrîre fî evâhiri Şa'bânî'l-mu'azzam li târihi'l-mezbûr.²²⁶

Aşağıdaki kayıta küçük kızına bakamayan annenin hidâne hakkından vazgeçtiği ve kadınlar tarafından başka akrabası olmadığı için çocuğun asabeden olan babasının babasına teslim edildiğinin örneği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Molla Hüsrev mahallesi sâkinelerinden Kerime Hâtun bt. Mustafa mahfil-i kazâda Mehmed b. Mehmed mahzarında takrîr-i kelâm edip, ben mezbûr Mehmed'in sulbî oğlu Osman'ın zevcesi idim. Beni talâk-ı bâyin ile tatlîk eyledi. Lâkin mezbûr Osman'ın benden

²²⁵ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 856.

²²⁶ Yılmaz Karaca ve Rasim Erol, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 19 Numaralı Sicil, H. 1028 – 1030, M. 1619 -1620*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXIV, 356.

tevellüd eden işbu iki yaşında sagîre kızı Emine'nin hakk-ı hidânesi benim iken mekân ve me'vâm olmayıp imsâke kudretim olmamağın, ıskât-ı hak edip, babasının babası olan merkûm Mehmed'e teslim ederim dedikde, sagîre-i mersûmenin nisâ tâ'ifesinden akrabâsı olmayıp, vâlidesi dahi zâhir olup sagîre-i mesfûre cedd-i mezbûru yanında olmak her vechile evlâ olmağın, mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Hurrîre fî evâsıtı şehri Şevvâli'l-mükerrem li sene seb'a ve ısrîn ve elf.²²⁷

Kimi zaman kayıtlarda hidâne hakkı annesinden düşen küçüğün, bakımını nafakasız üstlenmeyi taahhüd eden kişiye babasının rızasıyla teslim edildiği görülmektedir:

Mahmiye-i Kostantiniyye -humiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye- hısnı ebvâbından Kumkapısı kurbunda () mahallesinde sâkin Abdülatîf b. Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde işbu hâmilü'l-kitâb Mehmed Çelebi b. Musa mahzarında takrîr-i kelâm edip zevce-i mutallakam olup gâibân ani'l-meclis olan Ümmühâni bt. Ahmed nâm hâtundan mütevellîde olan Fâtıma nâm sulbiye kızım sagîre olmağın merkûm Ümmühâni ile firkat vâki' oldukda hakk-ı hidâne ile mezbûre Ümmühâni yanında vaz' olunmuşdu el-hâletü hâzihî merkûme Ümmühâni ecnebîye tezevvüc etmekle hakk-ı hidâne sâkıt olup mezkûr Mehmed Çelebi dahi sagîre-i mezkûreyi bilâ-nafaka velâ kisve beslemeğe ta'ahhüd etmeğın ben dahi merkûme Fâtıma'yı mû[mâ] ileyh Mehmed Çelebi'ye vaz' eyledim mâdem ki benden nafaka ve kisvesini talep etmeye ben dahi mezbûre Fâtıma'yı mezkûr Mehmed Çelebi'den talep etmem deyip mezbûr Mehmed Çelebi dahi mezkûr Abdülatîf'in kelâm[ını] tasdîk etmeğın mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olunup men lehü't-taleb yedine vaz' olundu. Hurrîre fî müntasıfı şehri Rebî'ilâhîr li sene erba'a ve hamsîn ve elf.²²⁸

3.3. Hidâneye Yetkili Olanlarda Aranan Nitelikler

Hidâne, şahıs üzerine velâyetin bir alt türü olup ayrı olarak ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak küçüğün bakım ve terbiyesini ifade eden hidâne hakkı bir müddet boyunca kadınlara ait olur, bir müddet zarfında da erkeklerde olur. Asıl olan kadınların küçüklere karşı daha şefkatli, daha merhametli ve onları terbiye etmede daha iyi birer kılavuz olmalarından dolayı bu hakkın onlarda olmasıdır. Daha sonra bu hakkın tasarrufu erkeklere intikal eder. Çünkü onlar küçükleri koruyup gözetmede ve onların faydasına

²²⁷ Yılmaz Karaca ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H.1027, M. 1618*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, I, 457.

²²⁸ Ayşe Seyyide Adıgüzel ve Zeynep Trabzonlu, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 49 Numaralı Sicil, H. 1054, M. 1644*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVI, 123.

olacak şeyleri yapma hususunda daha üstün yeteneklerle donatılmıştır. Ancak hidâne hak sahibi olabilmek için kadınların ve erkeklerin birtakım niteliklere sahip olması gerekir.²²⁹

Hidâne ehliyeti için kadının ve erkeğin akıllı, bâliğ (tam ehliyetli), güvenilir olması, küçük çocuğa bakabilecek, işlerini halledebilecek şekilde fiziki gücünün bulunması ve bu sorumluluğa engel teşkil edebilecek hastalık veya bir kusurunun bulunmaması gerekir.²³⁰

3.3.1. Kadınlara Mahsus Nitelikler

Hidâne yetkili olan kadının küçüğün mahrem olan yakınlarından olması gerekir. Amca kızı, dayı kızı, hala kızı ve teyze kızı hidâne yetkili değildir. Çünkü hidâne şefkate dayanır. Onlardan en yakın olan öncelenir. Hidâne yetkili olan kişiler anne başta olmak üzere daha önce zikredilmişti.²³¹

Bir diğeri hidâne yetkili olan kadının küçüğe yabancı -mahrem olmayan- biriyle evli olmamasıdır.²³² Örneğin bu kişi anne ise çocuğun amcasıyla, anneanne ise küçüğün dedesiyle evlenebilir.

Aşağıdaki fetvâda küçüğün mahremi ile evlenen anneannesinden hidâne hakkının düşmeyeceği ifade edilmektedir:

Zeyd-i sağîri annesinin annesi Hind bi-hakk-ı hidâne imsâk üzere iken Hind, nefsinî Zeyd'in zî rahm mahremi olan Amr'a tezvîc eylese Hind'den hakk-ı hidâne sâkıt olmuş olur mu?
El-Cevab: Olmaz.²³³

Hidâne yetkili olan kadının mürted olmaması gerekir. Şayet o kişi İslam'dan dönerse hidâne hakkı iptal olur.²³⁴ Çünkü o kişi mürted olduğunda hapsedilir ve cezalandırılır. Bunun üzerine hidâne için vakit ayıramaz. Yine bu kişinin ahlaksız, günahkâr, kötü yolda olan biri olmaması gerekir.²³⁵

²²⁹ Kâsânî, *Bedâiu 's-sinâi*, V, 205.

²³⁰ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

²³¹ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi*, V, 205-207.

²³² Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi*, V, 210.

²³³ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 179.

²³⁴ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi*, V, 211.

²³⁵ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, I, 410.

Aşağıdaki fetvâda kocası Zeyd'in boşadığı Hind'in kötü yolda olup hidânesi altında bulunan küçük olan oğlunu evde yalnız bıraktığından dolayı çocuğun zâyî' olma ihtimali olduğu için başka hâdinesi olmadığından kadının emriyle babası Zeyd'in küçük olan oğlunu Hind'den alabileceği ifade edilmektedir:

Hind, zevc-i mutallık Zeyd'den olub iki üç yaşında olan sağır oğlu Amr'ı bi-hakk-ı hidâne terbiye iderken Hind fâcire olmağla yabarlarda yatub sağiri menziline yalnız bırakmağla ziyâ' ihtimâli gâlib olub hâdine-i uhrâsı olmasa Zeyd, sağiri re'y-i hâkimle Hind'den almağa kâdir olur mu? El-Cevab: Olur.²³⁶

Aşağıda annesi olan Havva bt. Salih'in evde yalnız bırakmasından dolayı zarar göreceği iddiasıyla boşandığı kocası Bostancı Seyyid Mustafa'nın yanına aldığı küçük kızı Hatice'nin kendisine verilmesi talebiyle açtığı davada Havva bt. Salih'in haklı bulunarak küçük kızının kendisine teslim edildiğine dair bir kayıt yer almaktadır:

Medîne-i Üsküdar'da Debbâğlar mahallesinde sâkine ve zâtı vech-i şer'î üzere mu'arrefe olan Havva bt. Salih nâm hatun medîne-i Üsküdar'da mahfil-i bâbda meclis-i şer'-i hatîrde zevc-i sâbık Bostanî es-Seyyid Mustafa b. Osman nâm kimesne mahzarında mezbûr es-Seyyid Mustafa'nın firâşından hâsıla ve benden mütevellide sadriye kızım Hadice nâm sagîre bi-hakk'ı'l-hidâne hacr ü terbiyemde iken sagîre-i mezbûreyi târih-i i'lâmdan üç ay mukaddem yedimden ahz ve hâlâ yedinde olup kızım sagîre-i mezbûrenin hakk-ı hidânesi benim olmağla taleb ederim deyü da'vâ ve mezbûr es-Seyyid Mustafa cevâbında fi'l-hakîka sagîre-i mezbûreyi vâlidesi mezbûrenin bi-hakk'ı'l-hidâne hacr ü terbiyesinde olduğunu ikrâr lâkin mezbûre Havva Hatun yabarlarda yatıp sagîre-i mezbûreyi menziline yalnız bırakıp sagîre-i mezbûre telef ve zâyî' olmak ihtimâli olduğuna binâen sagîre-i mezbûreyi vâlidesi mezbûrenin yedinden ahz etmiş idim deyü def'e tasaddî edip lâkin mahalle-i mezbûre ahâlisinden İmâm Ali Efendi b. Hüseyin ve Mustafa b. İbrahim ve el-Hâc Mustafa b. el-Hâc Ali ve el-Hâc Ali b. Osman ve Hasan Ağa b. Ali ve İbrahim b. Mehmed ve Mehmed Ağa b. el-Hâc Muslu ve Osman Ağa b. Mustafa ve Abbas Beşe b. Ali ve İsmail Ağa b. Mustafa ve Ali b. Abdulfettah ve Hasan Ağa b. Hüseyin ve Mehmed b. İsmail ve Ali b. Emin ve diğer Ali b. Ahmed ve Mustafa b. Mehmed ve Yahya Ağa b. İbrahim ve Mehmed b. Mehmed ve Osman b. Salih ve Mustafa b. Osman ve Ahmed b. Hasan ve Süleyman b. Mustafa ve el-Hâc Ömer b. Mehmed ve Mehmed Ağa b. Hüseyin ve Halil b. Mehmed nâm kimesnelerden her biri mezbûre Havva Hatun için kendi hâlinde ırzıyla mukayyed ve beher şehir hamamdan gayri umûru için sokağa çıkdığı ma'lûmum değildir deyü

²³⁶ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 178.

mezbûr es-Seyyid Mustafa muvâcehesinde müdde'îye-i mezbûre Havva'nın hüsn-i hâlini bi's-şöhret ve't-tevâtür alâ-tarîki's-şehâde ba'de'l-ihbâr mezbûr es-Seyyid Mustafa'nın şöhret ve tevâtürün hilâfına tasaddî eylediği def'ine iltifât olunmayıp mücebiyle sagîre-i mezbûre Hadice'yi vâlidesi mezbûre Havva Hatun'a teslîme mezbûr es-Seyyid Mustafa'ya tenbîh olunduğu bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 25 min-Ş sene 1204.²³⁷

Kadının hidâneye yetkili olabilmesi için çocuğun her yönden gelişimine ve iyi yetişmesine imkan verecek bir ortamı sağlaması gerektiği de ifade edilmektedir.²³⁸

Aşağıda hidâne hakkı kendisine ait iken mekan ve yeri bulunmayıp çocuğa bakmaya güç yetiremediğinden dolayı annesinin bu hakkından vazgeçerek küçüğü, babasının babasına teslim ettiğini içeren bir kayıt yer almaktadır:

Mahmiye-i İstanbul'da Molla Hüsrev mahallesi sâkinelerinden Kerime Hâtun bt. Mustafa mahfil-i kazâda Mehmed b. Mehmed mahzarında takrîr-i kelâm edip, ben mezbûr Mehmed'in sulbî oğlu Osman'ın zevcesi idim. Beni talâk-ı bâyin ile tatlîk eyledi. Lâkin mezbûr Osman'ın benden tevellüd eden işbu iki yaşında sagîre kızı Emine'nin hakk-ı hidânesi benim iken mekân ve me'vâm olmayıp imsâke kudretim olmamağın, ıskât-ı hak edip, babasının babası olan merkûm Mehmed'e teslîm ederim dedikde, sagîre-i mersûmenin nisâ tâ'ifesinden akrabâsı olmayıp, vâlidesi dahi zâhir olup sagîre-i mesfûre cedd-i mezbûru yanında olmak her vechile evlâ olmağın, mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Hurrire fî evâsıtı şehri Şevvâli'l-mükerrem li sene seb'a ve ısrîn ve elf.²³⁹

Hidâneye yetkili olan kadının hür olması gerekir. Çünkü hidâne velâyetin bir türüdür. Hür olmayan kişiler velâyet sahibi olamaz. Çünkü efendisinin hizmetiyle meşgul olduğu için hidâneyi gereği gibi yapamazlar. Ancak âzad olurlarsa o zaman hür olanlar gibi hidâne hak sahibi olurlar.²⁴⁰

Zimmîler hidâne hususunda Müslümanlar menzilindedir. Çünkü hidâne hakkı küçük tarafından bir hak ihtiva der. Din farklılığı bu hakka engel oluşturmadiğı için hâdine ehl-i kitaba mensup, mahdûn/mahdûne Müslüman olabilir. Ehl-i kitaba mensup olan kadın hidâne Müslüman bir kadın gibidir. Ancak küçüklerin dini konuları

²³⁷ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531. Sicil, s. 203.*

²³⁸ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 469.

²³⁹ *Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 3. Sicil: s. 457.*

²⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, V, 212.

kavramaya başladıklarında bu hak zimmî olanlardan düşer. Çünkü küçüklerin ehl-i küfrün ahlakına alışmalarından korkulur.²⁴¹

Fetvâlarda bu husus “taakkul-i din” yani din üzerinde düşünmeye başlamak şeklinde yer almakta ve bu çağa ulaşanın küfre alışacağı korkusu “ülfet-i küfr havfı” olarak ifade edilmektedir. Aşağıdaki fetvâda annesi Hristiyan olan bir buçuk yaşındaki çocuğun henüz din üzerinde düşünme çağına ulaşmayıp küfre düşme korkusu yokken Müslüman olan babasının onu annesinin hidânesinden alamayacağı ifade edilmektedir:

Hind-i nasrâniyye zevc-i mutallık Zeyd, Müslüman olub bir buçuk yaşlarında olan oğlu Amr-ı sağîri bi-hakk-ı hidâne terbiye iderken Amr, “taakkul-i din” itmeyüb ülfet-i küfr havfı yoğ iken Zeyd, mücerred “Hind, nasrânîdir” deyu Amr’ı Hind’den almağa kâdir olur mu?
El-Cevab: Olmaz.²⁴²

Küçüklerin dini konuları kavrayacak yaşa ulaştıklarında ehl-i küfrün ahlakına alışmalarından korkulması hususu sicillerde “istînâs-ı küfr havfına değin” şeklinde ifade edilmiştir.

Bab mahkemesine ait aşağıdaki kayıtta küçüklerin hidânesi kendisine verilen muhâlea yoluyla boşanmış olan Altun bt. Nevres adındaki anneleri nasrâniye yani Hristiyan olduğu için hidâne süresine ilişkin olarak “istînâs-ı küfr havfına değin” şeklinde bir kayıt getirilerek bir sınırlandırma ihtiva etmektedir:

Mahmiye-i İstanbul’da Mi’mâr Ayas mahallesinde sâkine olup zâtını ma’rifet-i şer’iyye ile ârifân İbrahim b. Süleyman ve diğer İbrahim b. Mehmed nâm kimesne ta’rifleriyle mu’arrefe olan Altun bt. Nevres nâm nasrâniye meclis-i şer’-i şerîf-i enverde zevc-i dâhili bâ’isü hâze’l-kitâb İbrahim b. Abdullah nâm mühtedî mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr İbrahim zimmetinde mütekarrir ve ma’kûdun-aleyh olan üç bin akçe mehr-i müeccelim ve nafaka-i iddet-i mu’ayyenem üzerlerine ve me’ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzere mezbûr İbrahim ile muhâla’a-i sahîha-i şer’iyye ile muhâla’a edip ol dahi hul’-ı mezbûru kabûl eylediğinden sonra hukûk-ı zevciyyete ve mezbûr firâşından hâsıl ve benden mütevellid hâlâ bi hükmi’l-hidâne hucr ve terbiyyemde olan Mehmed ve Ahmed ve Havva nâm evlâd-ı sığarımızı istînâs-ı küfr havfına değin kendi malımdan infâk ve iksâ edip nafaka ve kisvelerine müte’allika âmme-i da’vâdan her birimiz âharın zimmetini [ibrâ] ve iskât eyledik

²⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu ‘s-sanâi’*, V, 212; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecma ‘i’l-bahreyn*, VII, 494.

²⁴² Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 177.

dedikde gıbbe't-tasdîki's-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-ısrîn min Cumâdelâhire sene [10]97.²⁴³

3.3.2. Erkeklerle Mahsus Nitelikler

Hidâneye yetkili olan erkeğin asabeden olması gerekir. Onlardan en yakın olan öncelenir. Asabe sırasıyla baba, sonra babanın babasıdır. Onlar yoksa ana baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, ana baba bir erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu gelir. Sonra ana baba bir amca, baba bir amca gelir. Küçüğün erkek olması durumunda ana baba bir amcanın oğlu, baba bir amcanın oğluna yetki verilir. Küçüğün kız olması durumunda mahremi olmadığı için amca oğluna teslim edilmez.²⁴⁴

Küçüğün kız olması durumunda asabenin emanet edilebilecek şekilde güvenilir olması gerekir. Asabeden olan kişinin ahlaksızlığından ve ihanet içinde olduğundan dolayı ona itimat edilmiyorsa hidâne hakkı yoktur. Çünkü onun himayesinde olması küçüğe zarar verir. Küçük olan kızın canı ve malı güvende olmayınca o kişilere teslim edilmez. Kadı Müslümanlardan güvenilir, adaletli bir kadına küçük kızı teslim eder.²⁴⁵

Aşağıdaki fetvâda küçük olan Hind'in hâdinesi olan Zeyneb'in küçüğe mahrem olmayan biriyle evlenip başka kadın akrabası olmadığı sadece ana-baba bir amcasının oğlu Amr bulunup, fakat Hind müştehat olup Amr güvenilir olmadığı için kadı Hind'in Zeyneb'de durmasına karar verirse Amr'ın Hind'i Zeyneb'den alamayacağı ifade edilmektedir:

Hind-i sağîrenin hâdinesi Zeyneb nefsinin sağîreye ecnebiye tezvîc itdikle sağîrenin nisvandân hâdine-i uhrâsı olmayub asabatdan ancak li-ebeveyn ammi oğlu Amr mevcûd olup lâkin Hind müştehat olup Amr emîn olmamağla kadı Hind'in Zeyneb'de turmasını re'y eylese Amr Hind'i Zeyneb'den almağa kâdir olur mu?

El-Cevab: Olmaz.²⁴⁶

3.4. Hidâne Süresi ve Sona Ermesi

Hidâne süresi erkek çocuklar için kendi başına yemek yiyebildiği, içeceğini içebildiği, kıyafetlerini giyinebildiği, tualete gidip temizliğini yapabildiği ve bir rivayete göre kendi başına abdest alabildiği zamana kadardır yani yedi veya sekiz yaşlarına ulaşınca

²⁴³ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil, s. 111.*

²⁴⁴ *Kâsânî, Bedâiu 's-sanâi', V, 214-215.*

²⁴⁵ *Kâsânî, Bedâiu 's-sanâi', V, 216.*

²⁴⁶ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 180.

kadardır.²⁴⁷ İstiğna yaşının dokuz veya yedi olarak rivayet edildiği de görülmektedir.²⁴⁸ Bu yaşa ulaştıktan sonra erkek çocuğun eğitime ihtiyacı vardır ve erkeklerle ilgili bilgi ve ahlaki donanım kazanması için velâyeti altında olduğu baba veya diğer velîye teslim edilir.²⁴⁹

Kız çocukları bulûğ çağına ulaşınca kadar annelerinin yahut diğer kadın yakınlarının hidânesi altında bulunurlar. Bir rivayette de bu sürenin küçüğün müştehat (serpilip erkeklerin ilgisini çeker olma) oluncaya kadar olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁰ Küçükler bu süre zarfında kadınlarla ilgili bilgileri öğrenmeye muhtaçtır ve buna en iyi annesi veya diğer kadın yakınları güç yetirebilir. Daha sonra da korunmaya olan ihtiyacına binâen babasına veya velîsine teslim edilir.²⁵¹

Aşağıdaki fetvâda hidâne süresi ile ilgili küçüğün istiğnâ yaşına -kendi başına işlerini yapabildiği yaşa- ulaştığına dair annesi ve babası arasındaki ihtilâfı kadının küçüğe bakarak yeme-içme ve kıyafetlerini giyebilmeye gücünün yettiğini görürse küçüğü babasına teslim edeceği ifade edilmektedir:

Hind zevç-i mutallakı Zeyd'den olan veled-i sağ3iri bi-hakkı'l-hidâne imsâk üzere iken Zeyd "Veled-i mezbûr yedi yaşını tekmiî edip istiğnâ hasıl olmuştur" deyu Hind'den taleb edip Hind "Veled-i mezbûr ancak altı yaşındadır" deyip ihtilaf eyleseler hükm-i şer'î nedir?

El-Cevab: Kadı sağîre nazar eder, eğer yalnız ekl ve şûrb ve libâs giymeğe kâdir olup istiğnâ hasıl olduysa Zeyd'e def' eder, olmadıysa Hind'in yanında ibka eder.²⁵²

Kadı sicillerinde hidânenin sona erme zamanını ifade etmek için genellikle "inde'z-zafer, lede'z-zafer, vakt-i zafer" ifadeleri kullanılmaktadır.²⁵³ Bu şekilde çocuğun bir kimseye bağımlı olmaksızın ihtiyaçlarını kendi başına görebileceği bulûğ çağına ulaşması ifade edilmektedir.²⁵⁴

²⁴⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, V, 211-212.

²⁴⁸ Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, I, 299; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 493.

²⁴⁹ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, I, 411.

²⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, V, 212; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*, VII, 494.

²⁵¹ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, I, 411-412.

²⁵² Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 129.

²⁵³ Bkz. "inde'z-zafer" için *Kadı Sicilleri Anadolu Sadâreti Mahkemesi: 2. Sicil*, s. 107; "lede'z-zafer" tabiri için *Kadı Sicilleri Anadolu Sadâreti Mahkemesi: 2. Sicil*, s. 138; "vakt-i zafer" için Sabri Atay ve Nedim Pakırdağ, *İstanbul Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil, H. 1063-1064, M. 1652-1653*. İstanbul: Kültür AŞ., 2019, XLIX, 153.

²⁵⁴ Abdurrahman Kurt, "İslâm'ın Koruyucu Aileye Bakışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994): 181.

Aşağıda küçük oğlu dokuz yaşına geldiği için hidâne hakkı sona erdiğinden babasının yanına almak istediği lakin boşanmış olan annenin küçüğü babasına vermek istemediğinden dokuz yaşına ulaşmadığını iddia ettiği için mahkemede delil getirilmesine karar verdikten sonra şahitlerin küçüğün dokuz yaşına ulaştığını ifade etmesiyle küçüğün babasına teslim edilmesine hükmedildiği kayıt görülmektedir:

Havâss-ı Kostantiniyye tevâbi‘inden Nigoz nâm karye sâkinlerinden Andriye v. Dimo mahfil-i kazâda sâbikan zevcesi ve hâlâ mutallakası olan Kali bt. Yorgi nâm zimmiyenin mahzarında takrîr-i merâm eyledi ki sâbikan mezbûreye talâk verdiğimde hakk-ı hidâne benimdir deyû sagîr oğlum Panayot’u almış idi hâlâ zikr olunan oğlum dokuz yaşında olmağın hakk-ı hidâne sâkıt olmuştur taleb ederim dedikde husûs-ı mezbûr merkûme Kali’den istintâk olundukda fi’l-vâki‘ zikr olunan oğlu hâlâ benim hacrımdadır ve lâkin dokuz yaşında değildir deyû inkâr ile cevâb vericek müdde‘î-i mezbûrdan da‘vâsına mutâbık beyyine taleb olundukda Virano? v. Nika ve Yareni v. Dimitri ve Yorgi v. Verato nâm zimmîler fi’l-vâki‘ dokuz yaşındadır deyû şehâdet edip şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup mûcebiyle hükm olundu.²⁵⁵

3.5. Hidâne Yeri

Hidâne yeri, eşler arasında evlilik devam ettiği sürece eşlerin bulunduğu mekandır yani aile konutudur denilebilir. Koca, hidâne hakkı sahibi olmadığı için kadınlar açısından hidâne süresi bittiği zamana değin küçük çocuğu alıp başka bir şehre götüremez. Bunu yaparsa hidâne hakkı iptal olur. Eğer kadın çocuğuyla başka bir şehre gitmek isterse eşi onu engelleyebilir. İddet bekleyen kadın için de aynı hüküm geçerlidir.²⁵⁶

Aşağıdaki fetvâda eşinden boşanmış olan Zeyd’in küçük kızı annesinin hidânesinde iken ondan izinsiz sefer müddetinden uzak başka yere götüremeyeceği ifade edilmektedir:

Hind zevc-i mutallakı Zeyd’den sağîre kızı Zeyneb’i bi-hakkı’l-hidâne imsâk üzere iken sağîre dokuz yaşını tekmîl etmeyip Hind’den hakk-ı hidâne sâkıt olmadan Zeyd sağîreyi Hind’in rızasız alıp müddet-i sefer baîd âhar diyara getirmeğe kâdir olur mu?

El-Cevab: Olmaz.²⁵⁷

²⁵⁵ Baki Çakır ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 3 Numaralı Sicil, H. 993–995, M. 1585–1587*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXII, 133.

²⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu’s-sinâi*, V, 217; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecma’i’l-bahreyn*, VII, 496-497.

²⁵⁷ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü’l-fetâvâ*, s. 129.

Aşağıda mehir ve nafakaya ilişkin aralarında alacak davası bulunan ve daha sonra zimmetlerinin ibrâ edildiği, bununla beraber küçük olan kızın, annesinin hidânesinde iken babası tarafından izinsiz alınarak sefer müddetinden uzak bir kasabaya götürüldüğü iddiasının da asılsız olduğu kızın on bir yaşında olup hidâne hakkı düştüğü ve kasabanın da on iki saat uzaklıkta olup sefer müddetinden uzak olmadığı küçüğün annesinin itirafı ile davanın reddedildiğine dair bir kayıt görülmektedir:

Mahrûse-i Bursa sâkinelerinden olup derûn-ı arzda ismi mezkûre ve zâtı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrefe olan Şerife Hüsniye Hatun meclis-i hatîrde Kirmasti kasabası sükkânından olup bâ-emr-i âlî Âsitâne-i aliyye'ye ihzâr etdirdiği arzda ismi mezkûr zevc-i sâbıkı el-Hâc Abdi muvâcehesinde mezbûr el-Hâc Abdi mukaddemâ zevcim olmağla on iki sene mukaddem zevciyyet beynimizde kâime iken beni ve firâşından hâsıla eylediğim kızım Şerife Selime'yi bilâ-nafaka terk ve Kirmasti kasabasında sâkin olmağla ben dahi kendim ve sagîre kızım için bâ-hüccet mezbûr el-Hâc Abdi üzerine kıbel-i şer'den kadr-ı ma'rûf nafaka takdîr etdirdiğimden sonra bin yüz altmış sekiz senesinde mezbûr el-Hâc Abdi'yi mahrûse-i Bursa'ya ihzâr ve hüccet-i mezkûre mantûkunca zimmetinde müctemi' olan beş yüz yirmi gurusu ba'de'd-da'vâ ve'l-münâza'a mezbûr el-Hâc Abdi ile beni tatlık etmemek şartıyla yüz gurusu bedel-i makbûza ba'de'l-musâlaha ve'l-kabûl mâ'adâsına ve sâire müte'allika âmme-i da'vâdan zimmetini ibrâ ve iskât etmiş idim. Lâkin mezbûr el-Hâc Abdi ber-vech-i muharrer ibrâmdan sonra altmış dokuz senesinde beni bâyinen tatlık edip mehr-i müeccelim olan yüz yirmi gurusu ile nafaka-i iddetim mukâbelesinde dahi on beş gurusu ki cem'an yüz otuz beş gurusu bana irsâl etmiş idi. Lâkin ibrâ-i mezkûrum şart-ı mezkûr ile olmağla ber-vech-i muharrer nafaka-i müctemi'a-i mezkûre zimmetinde bâkî kalan dört yüz yirmi gurusu ve zevciyyet beynimizde kâime iken beynimizde ma'lûm eşyâ kıymetleri olmak üzere zimmetinde hakkım olan seksen gurusu ve kızım sagîre-i mezbûrenin bâ-hüccet nafaka-i mefrûza-i müstedânesinden zimmetinde müctemi' olan yüz seksen gurusu ki cem'an altı yüz seksen gurusu ve bi-hakkı'l-hidâne terbiyemde olan kızı mezbûre Selime'yi yedimden alıp sâkin olduğu Kirmasti kasabasına götürmekle kızım mezbûre Selime'yi dahi hâlâ mezbûr el-Hâc Abdi'den taleb ederim deyü da'vâ etdikde mezbûr el-Hâc Abdi cevâbında müdde'ye-i mezbûre mukaddemâ zevcesi olup ber-vech-i muharrer tatlıkini ve kızım mezbûre Selime on iki yaşında ve hakk-ı hidânesi sâkıt olup ve kasaba-i mezbûre dahi mahrûse-i mezbûreye ancak on iki sâ'at mesâfe olup müddet-i sefer-ba'id olmamağla kızım mezbûreyi ma'rifet-i şer'le almış idim deyü tasdîk, lâkin ber-vech-i muharrer seksen gurusu eşyâ kıymeti müdde'âsını inkârından mâ'adâ müdde'ye-i mezbûre Şerife Hüsniye bin yüz yetmiş senesi Rebî'ülevveli'nin on birinci günü mahrûse-i mezbûrede bâb nâibi olan müderrisîn-i kirâmdan Ali Efendi huzûrunda ber-vech-i muharrer mukaddemâ olan ibrâm şart-ı mezkûr ile olmuşdu deyü meblağayn-ı

mezbûreyni benden ba‘de‘d-da‘vâ ve‘l-münâza‘a meblağayn-ı mezkûreyn da‘vâsından yüz yirmi guraşa benimle ba‘de akdi‘l-musâlaha ve‘l-kabûl bedel-i sulh-ı mezbûru yedimden ahz u kabz edip mâ‘adâ müdde‘âsına ve ber-vech-i muharrer şart da‘vâsına ve târîh-i mezbûra gelince beynimizde cereyân eden sâir ahz ü i‘tâ ve mu‘âmelât-ı şettâyâ müte‘allika âmme-i da‘vâdan zimmetimi ibrâ ve iskât dahi etmiş idi deyü târîh-i mezbûr ile müverraha ve nâib-i mûmâ-ileyhin hat ve hatemini hâviye bir kıt‘a hüccet-i şer‘iyye ibrâziyla ba‘de‘d-def‘ ve‘l-istintâk müdde‘iye-i mezbûre Şerife Hüsniye Hatun dahi fi‘l-hakîka kızı sagîre-i mezbûre el-yevm on bir yaşını tekmi l eylediğini ve zikr olunan Kirmasti kasabası mahrûse-i mezbûreye müddet-i sefer-ba‘îd olmadığını ve mazmûn-ı hüccet-i mezkûru tâyi‘an ikrâr ü i‘tirâf etmeğin alâ-mûcibi i‘tirâfihî müdde‘iye-i mezbûre Şerife Hüsniye Hatun husûs-ı mezkûr için mezbûr el-Hâc Abdi‘ye bi-gayrı vech-i şer‘î mu‘ârazadan men‘ olunduğu huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu. Fî 23 Rebî‘ülevvel sene 1172.²⁵⁸

Eşler arasında ayrılık olup, iddeti bitmiş olan kadın çocuğunu başka bir yere götürmek isterse iki şarta bakılır; birincisi kadının çocuğunu götürmek istediği şehrin kendi memleketi olması, ikincisi nikah akdinin o şehirde yapılmış olmasıdır.²⁵⁹ Ancak çocuğun götürülmek istendiği yerin daru‘l-harb olması durumunda annesi dışındaki hâdinelere izin verilmez. Bir görüşe göre anneye dahi izin verilmez. Bu şartlar, iki şehir arasındaki mesafenin uzak olması durumunda aranır. Ancak iki şehir birbirine yakın olup babası bir gün içinde çocuğunu ziyaret edip evine dönebilecekse bu şartlara bakılmaz. Bunun yanında çocuğun köyden şehre götürülmesi mümkün olduğu halde aksi mümkün değildir. Çünkü çocuğun şehirden köye götürülmesinin ona ahlaken zararı olabilir.²⁶⁰

Aşağıdaki fetvâda evlendiği eşinden kızı doğduktan sonra eşini ve kızını başka bir şehre götüren Zeyd, eşini boşadıktan sonra hidâne hakkı sahibi olan annesinin küçük olan kızını evlendikleri yere götürebileceği ifade edilmektedir:

Zeyd bir belde ahalisinden Hind‘i ol beldede tezevvüc edip Hind‘den kızı Zeyneb tevellüd ettikten sonra Zeyd, Hind ve Zeyneb‘i belde-i uhrâyâ getirip anda tatlık eylese sağîrenin hakk-ı hidânesi Hind‘in olmakla Hind sağîreyi alıp belde-i ûlâyâ getirip anda bi-hakkı‘l-hidâne imsâka kâdire olur mu?

El-Cevab: Olur.²⁶¹

²⁵⁸ Salih Kahriman ve Mümin Yıldıztaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi: 272 Numaralı Sicil, H. 1171-1172, M. 1758*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXIV, 483.

²⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu‘s-sinâi‘*, V, 217-218.

²⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiu‘s-sinâi‘*, V, 218-221; Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 372-374; Molla Hüsrev, *Düreru‘l-hükkâm*, I, 412; Halebî, *Mülteka‘l-ebhur*, I, 299-300; İbn Nüceym, *el-Bahrü‘r-raik*, IV, 290-293.

²⁶¹ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü‘l-fetâvâ*, s. 130.

3.6. Hidâne Hakkının Düşmesi

Hidâne hakkı sahibi olan kadının küçüğün mahremi dışında biriyle evlenmesi sonucunda hidâne hakkı düşer. Evliliğin sona ermesi ile engel ortadan kalkacağı için hidâne hakkı avdet eder.²⁶²

Hidâne hakkı sahibinin küçük çocuğu babanın bulunduğu şehirden başka bir yere götürmesi durumunda da hidâne hakkı düşer.²⁶³ Hidâne hakkı sahibinin çocuğu götürebileceği mesafe ile ilgili geniş bilgi yukarıda verilmişti.

Aşağıdaki fetvâda evlendikten sonra eşini sefer müddetinden uzak olan başka şehre getiren Zeyd'in eşi vefat edince küçük olan kızını yanına alan hidâne hakkı sahibi olan anneannesinin onu babasından izinsiz kızının evlendiği yere götüremeyeceği ifade edilmektedir:

Zeyd bir belde ahalisinden Hind'i ol beldede tezevvüc ettikten sonra Hind'i müddet-i sefer baîd olan belde-i uhrâya getirip ba'dehu Hind fevt oldukda Hind'in Zeyd'den olan kızı Zeyneb-i sağıreyi Hind'in anası Hatice bi-hakkı'l-hidâne Zeyd'den aldıktan sonra "Zeyd'in izninsiz sağıreyi belde-i ûlâya getirip anda imsâk ederim" demeğe kâdire olur mu? El-Cevap: Olmaz.²⁶⁴

Hidâne hakkı sahibinin akıl sağlığının bozulması, ağır bir hastalığının olması da hidâne hakkını düşürür. Çünkü bu durumda çocukla gerektiği şekilde ilgilenmek mümkün değildir.²⁶⁵

Hidâne hakkı sahibinin kötü amellerle meşgul olması, çirkin işlere girmesi, ahlaksız bir yaşantı sebebiyle çocuğun sorumluluğunu gerektiği şekilde yerine getirememesi de bu hakkı düşürür.²⁶⁶

Hidâne hakkı sahibi olan annesinin yanında bulunan küçük olan Âişe, annesinin mahremi olmayan biriyle evlilik yapması ve on bir yaşını doldurduğu gerekçesiyle annesinden hidâne hakkı düştüğü için Âişe'nin babasına teslimine dair kayıttan hidâne hakkı sahibi olan kadının küçüğe mahrem olmayan biriyle yaptığı evlilik sebebiyle hidâne hakkının düştüğü görülmektedir:

²⁶² Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, I, 299; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecma 'i'l-bahreyn*, VII, 492-493.

²⁶³ Kâsânî, *Bedâiu 's-sinâi*, V, 217.

²⁶⁴ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 130.

²⁶⁵ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

²⁶⁶ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, I, 410.

Medîne-i Üsküdar'a tâbi' Nerdubânlı karyesinde sâkin es-Seyyid Halil b. es-Seyyid Bekir mahfil-i bâbda meclis-i şer'-i hatîrde zevce-i sâbıkâsı mu'arrefetü'z-zât Emine bt. Hüseyin nâm hatun mahzarında mezbûre Emine mukaddemâ zevce-i medhûlün-bihâm olmağla firâşından hâsıla ve mezbûreden mütevellide ve târih-i kitâba gelinceye değin bi'l-hidâne hacr ve terbiyesinde olan kızım Şerife Âişe nâm sagîreyi bâ-hüccet-i şer'îye beher şehir üçer gurus nafaka takdîriyle infâk üzere iken mezbûre Emine nefsinin sagîre-i mezbûreye ecnebî olan gâib anı'l-meclis Yusuf nâm kimesneye tezvîc eylediğinden mâ'adâ hâlâ sagîre-i mezbûre dahi on bir yaşını tekmi'l ve ol-vechile mezbûre Emine'nin hakk-ı hidânesi sâkıt olmağla kızım mezbûre Şerife Âişeyi bana teslîme mezbûre Emine'ye tenbîh olunmak matlûbumdur deyü da'vâ eyledikde ol dahi ikrâr ü i'tirâf etmeğın mücebiyle sagîre-i mezbûreyi babası mezbûr es-Seyyid Halil'e teslîme mezbûre Emine'ye şer'an tenbîh olunduğu bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 18 min-Ş sene 1205.²⁶⁷

Aşağıdaki kayıta küçüklerin mahremi olmayan biriyle evlenen annelerinden hidâne hakkı düştüğü ve hidânelerinin Ermeni olan babalarına verildiği, daha sonra küçüklerin babalarının yanında küfre düşeceği korkusuyla hidânelerinin mühtedi olan annelerine teslim edildiğinin örneği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Sultanhamamı kurbunda Kefeli mahallesi sâkinelerinden Fâtıma bt. Abdullah nâm mühtediye meclis-i şer'-i şerîf-i şâmi hü'l-imâd ve mahfil-i dîn-i münîf-i râsi hü'l-evtâdda hâl-i küfründe zevci olan Mosis v. Bâli nâm Ermeni muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Mosis'in firâşından mütevellid olup bana tebâ'îyyet ile İslâm'larına hükm olunup hâlâ yedi yaşında olan sadrî sagîr oğlum ile dört yaşında olan sadriye sagîre kızım Âişe'yi bi hakkı'l-hidâne terbiye ve imsâk üzre iken nefsimi sagîrân-ı mezbûrâna ecnebî olan Mehmed nâm kimesneye tezvîc edip benden hakk-ı hidâne sâkıt olmağla sagîrân-ı mezbûrânı hidânemden almış idi, lâkin ülfet-i küfre ve tanassur ihtimâli olmağla sagîrân-ı mezbûrânı hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve hüsnü me'âb hazretleri bana teslîm ben dahi tesellüm edip sagîrân-ı mezkûrânı ücretsiz besleyip kendi malımdan teberru'an infâk ve iksâ eylemeğe ta'ahhüd eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fî'l-yevmi'l-hâdî aşer min Cumâdelûlâ li sene seb'a ve seb'în ve elf.²⁶⁸

Aşağıda küçüğe mahrem olmayan kişilerle evlenen anne ve anneanneden hidâne hakkı düştükten sonra, babasının rızasıyla küçüğü annesine teslim edip, annesinin

²⁶⁷ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531. Sicil, s. 443.*

²⁶⁸ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil, s. 160.*

küçüğün nafakasını kendi malından teberru'an karşılamayı taahhüt ettiğinin örneği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Balaban Ağa mahallesi sâkinelerinden Âişe bt. İbrahim ile vâlidesi Fâtıma bt. Receb nâm hâatunlar meclis-i şer'-i şerîf-i lâzımü't-teşrîfde mezbûre Âişe'nin zevc-i sâbıkı işbu bâ'isü'l-kitâb Musli b. Emirşah nâm kimesne mahzarında her biri ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Musli'nın sulbî sagîr oğlu Ali'yi bi hakkî'l-hidâne nafaka ile terbiye ve imsâk üzere iken her birimiz nefsimizi sagîr-i mezbûra ecnebî birer kimesneye tezvîc edip bizden hakk-ı hidâne sâkıt olduktan sonra mezbûr Musli rızâsıyla sagîr-i mezbûru bize teslîm edip biz dahi ba'de'l-yevm sagîr-i mezbûru kendi malımızdan teberru'an infâk ve iksâ etmeğe ta'ahhüd eyledik dediklerinde, gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' min Şevvâli'l-mükerrem li sene seb'a ve seb'în ve elf.²⁶⁹

Aşağıda küçüğe mahrem olmayan -yabancı- biriyle evlilik yaptığı için hidâne hakkı düşen kadın, eski kocasının kendi rızasıyla küçüğü kendisine teslim ettiği, kadının da nafakasız şekilde bakımını üstleneceği ve küçüğün babasından nafaka talep etmeyeceğine dair taahhüdünün kayıt altına alındığı görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Mirahor mahallesinde sâkine Despono bt. Yamandi nâm sagîrenin vâlidesi Ergiri bt. Fobin nâm nasrâniye meclis-i şer'-i şerîf-i enverde sagîre-i mezbûrenin avenesi olan işbu bâ'isetü's-sıf Pilaşe bt. Benohar nâm nasrâniye muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip bundan akdem kızım sagîre-i mezbûre Despono bi hakkî'l-hidâne hucr ve terbiyyemde olup ba'dehû ben zevc-i âhara varmağla hakk-ı hidâne benden sâkıt olup sagîre-i mezbûreyi mezbûre Pilaşe bi hakkî'l-hidâne yedimden ahz u kabz etmişidi hâlâ mezbûre Pilaşe rızâsıyla sagîre-i mezbûreyi bana verip ben dahi yedinden ahz u kabz ettiğimden sonra mezbûreyi bilâ-nafaka kendi malımdan infâk ve iksâ edip mezbûre Pilaşe'den nafaka talep etmemek üzere ta'ahhüd eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-âşir min Recebi'l-mürecceb li sene seb'a ve tis'în ve elf.²⁷⁰

Yukarıdaki kayıta ve diğer örnekler vesilesiyle küçüğün velisinin rızası ile küçüğe yabancı biriyle evlilik yaptığı için hidâne hakkı düşen eski hak sahibine tekrar teslim edildiği ve bunun yanında asıl nafaka yükümlüsü olan baba yerine, hidâneyi tekrar

²⁶⁹ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil, s. 780.*

²⁷⁰ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil, s. 204.*

elde eden kişinin nafakasız şekilde küçüğün bakımını üstlendiğinin taahhüdü görülmektedir.

3.7. Hidâne Süresince Küçüğün Nafakası

Sözlükte “çıkmaq, gitmek, sarfetmek” gibi manalara gelen nafaka, fıkıh terimi olarak beslenme, giyim kuşam ve barınma ihtiyaçları ile (sağlık giderleri gibi) bunlara tabi olan şeylere denir. Örfen nafaka yalnızca yiyeceğe denir ve diğer şeyler de buna atfolunarak “nafaka, kisve ve mesken” şeklinde ifade edilir.²⁷¹

İslam hukukunda nafakanın vücut sebebi evlilik, hısımlık ve mülkiyettir. Küçüğün nafakası, aile hukuku ilişkisinden kaynaklanan hısımlık nafakası içinde fūrū nafakası olarak yer almaktadır.²⁷²

Küçüğün nafakası, “Küçüğün beden ve fikir olgunluğu içerisinde yetişip topluma mal olabilmesi için muhtaç olduğu mesken, yiyecek, içecek, giyecek gibi aslî unsurlarla, tedavi, bakım, eğitim ve öğretim masraflarının tümünün temini” olarak ifade edilmektedir.²⁷³

Asıl olan ister küçük olsun ister büyük olsun kişinin nafakasının kendi malından karşılanmasıdır.²⁷⁴

Çatalcalı Ali Efendi'nin (v. 1103/1692) küçük olan Hind'in, mûsir -zengin, varlıklı- olduğu için nafakasının kendi malından karşılanması gerektiği yönündeki aşağıdaki fetvâsı uygulamayı ortaya koymaktadır:

Hind-i sağıre-i mûsirenin nafakası kendi mâlinden mi lâzime olur yohsa babası Zeyd üzerine mi lâzime olur?
El- Cevab: Kendi mâlinden.²⁷⁵

Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye ait bir fetvâda da kardeşi Zeyd'den başka kimsesi olmayan ancak mûsir (zengin) olan küçük Hind'in nafakasının kendi malından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir:

²⁷¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, İstanbul: Ensar neşriyat, 2013, s. 443; Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh ilmi ve İslam hukuku terimleri sözlüğü*, haz. Abdullah Kahraman, İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016, s. 159.

²⁷² Nafaka ile ilgili genel bilgi için bakınız: Celal Erbay, "Nafaka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXII, 282-285.

²⁷³ Erbay, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, s. 194.

²⁷⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 399.

²⁷⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 196.

Hind-i sağırenin karındaşı Zeyd'den gayrı kimesnesi olmayıp lakin Hind mûsire olsa Hind'in nafakası kendi malından mı lazıme olur yoksa Zeyd üzerine mi?

El-Cevab: Kendi malından lazıme olur.²⁷⁶

Ayrıca malı olan küçüklerin nafakası için kendi malından nafaka takdir edilip istidâneye izin alındığı ve sonradan bu miktarın küçüğün malından ödendiğine ilişkin fetvalardan biri aşağıda görülmektedir:

Zeyd hacr ve terbiyesinde olan Amr-i sağırin malından sağır için hakime kadr-i ma'rûf yevmî şu kadar akçe nafaka takdir ettirip istidâneye izin alıp bir müddet Amr'ı istidâne ile infak ettikten sonra nafaka-i müstedâneyi almadan Amr fevt olsa Zeyd nafaka-i müstedâneyi sağırin malından almağa kâdir olur mu?

El-Cevab: Olur.²⁷⁷

Vücübunun sebeplerinden biri neseb yani hısımlık olan nafaka özellikle babaya vaciptir. Bu hususta ona kimse iştirak etmez. Fakir olan küçükler zengin oluncaya yani malı oluncaya dek ve büyük dahi olsa çalışıp kazanacak durumu yoksa babanın onun nafakasını karşılaması vaciptir. Aynı şekilde büyük çocuğun ilim talebesi olup çalışmaya başlamamış olması durumu da babadan nafakayı düşürmez.²⁷⁸

Aşağıdaki kayıtta eşinden ayrı olan Nefise ismindeki kadının hidânesindeki küçük olan Mehmed'in nafakası hakkında vekil aracılığı ile mahkemeye müracaat etmesi üzerine küçüğün babasından o zamanda rayiç olan günlük ikişer akçe alınmasının takdir edildiği görülmektedir:

Kazıyye Vech-i tezkiretü'l-hurûf oldur ki Erinden tefrîk olan Nefise'nin vekîlü'ş-şer' [îsi] olan Kılavuz şer'-i şerîf meclisine Demirci Ali['yi] ihzâr edip şöyle takrîr-i da'vâ kılıp dedi ki vekîlü'ş-şer' olduğum Nefise tefrîk olduğu Ali'nin oğlu Mehmed nâm sağırın nafakasında ve kisvesinde âcizim deyicek mezkûr Mehmed nâm sağırin atasından yevmî ikişer râyicü'l-vakt akçe karz ve takrîr olunup deftere sebt olundu. Tahrîren fî 7 Rebî'ilevvel min şuhûri sene 926.²⁷⁹

Aşağıdaki hükümde annesinin hidânesi altında olan küçük oğlun nafakasının boşanmış olduğu kocasından tahsil edildiğinin kayıt altına alındığı görülmektedir:

²⁷⁶ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı feyziye*, s. 91.

²⁷⁷ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı feyziye*, s. 90.

²⁷⁸ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hükkâm*, I, 418.

²⁷⁹ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 2. Sicil*, s. 210.

Mahmiye-i İstanbul'da Davudpaşa mahallesinde sâkine olup zâtı el-Hâc Süleyman b. İbrahim ve İbrahim Çelebi b. Ahmed nâm kimesneler ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Rukiye bt. Mehmed nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zevc-i mutallık bâ'isü hâze'l-kitâb Mehmed Efendi b. Ali mahzarında bi tav'ihî ikrâr-ı tâm ve takrîr edip mezbûr Mehmed Efendi'nin firâşından hâsıl benden mütevellide bi hakkı'l-hidâne hucr ve terbiyyemde olan sadrî sagîr oğlum Mehmed'in nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı mühimmesiyçün bin doksan beş Rebî'ulâhiri'nin yirmi altıncı gününde takrîr olunan yevmî altışar akçe nafaka-i mefrûzasından doksan yedi senesi Recebü'l-müreccebi gâyetine gelince müctemi' olan dört bin altı yüz seksen akçeyi merkûm Mehmed Efendi bana def' ve teslîm ben dahi yedinden tamâmen ahz u kabz eyledim. Târih-i mezbûra gelince nafaka-i mezbûreden merkûm Mehmed Efendi zimmetinde bir akçe ve bir habbe bâkî kalmadı dedikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min Recebi'l-ferd li sene seb'a ve tis'in ve elf.²⁸⁰

Aşağıdaki kayıta hidâne hakkı sahibi olan annenin boşandığı eşiyle sözlü olarak küçüğün nafakası üzerinde anlaştıkları için mahkemede nafaka takdir ettirmediği ancak meblağın bir yıldır ödenmediği için mahkemeye başvurduğu görülmektedir:

Karye-i Nigoz sâkinelerinden Kali bt. Yorgi mukaddemâ zevci olan Andriye v. Dimo mahzarında takrîr-i merâm eyledi ki mezbûr Andriye sâbıkan bana talâk verdikde hakk-ı hidâne benim olmağın Panayot nâm sagîr oğlunu bir yıldan beri besledim ve mezbûr nafakasını ben vereyim deyû kavlı eylediğimiz ecilden nafaka takdîr ettirmedim hâlâ bir yıllık nafakasını talep ederim dedikde mezbûr Andriye dahi sagîr-i mezbû[r]un [nafakasını] vermeğe kavlı eylediğini inkâr edicek müdde'iyeye-i mezbûreden da'vâsına mutâbık beyyine talep olundukda beyyineden âcize olmağın mezbûra nafakasını kavlı eylemediğine talebiyle nehc-i şer'î üzre yemîn verilip mâ vaka'a kayd olundu. Ba'dehû sagîr-i mezbûru nafakasız beslemeye müte'ahhide oldukda mâ vaka'a kayd olun[du].²⁸¹

Aşağıdaki kayıta ise eşi ve küçük kızının nafakasını mali durumu yetersiz olduğu için karşılayamayan Abdullah b. Yusuf'un kaynatası Mehmed Çelebi'ye nafakadan doğan borcunu mülk karşılığı tediyesi görülmektedir:

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -dâme fî rıdvânî'l-Bârî-de Serv[i] mahallesinde sâkin Abdullah b. Yusuf meclis-i şer'de kaynatası râfî'ü'l-kitâb Mehmed Çelebi b. Mustafa mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm târih-

²⁸⁰ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil, s. 215.*

²⁸¹ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi: 3. Sicil, s. 136.*

i kitâbdan beş sene mukaddem ben bi hasebi'l-iktizâ diyâr-ı âhara gidip mezbûr Mehmed Çelebi'nin sulbiye kızı zevcem Ayşe'nin ve mezbûre Ayşe benim firâşımdan hâsıl ettiği Râbia'nın nafaka ve kisvesine bir nesne irsâl etmek mümkün olmamağla kayınatam mezbûr Mehmed Çelebi cânib-i şer' den benim üzerime her birine yevmî beşer akçeden cem'an on akçe nafaka farz ve takdîr ve inde'z-zarûre istidâne ve lede'z-zafer rücû'a izin ve yedine hüccet-i şer'iyye alıp mezbûrları bu âna gelince bi şartı'r-rücû' istidâne ile infâk ve iksâ etmeğin hâlâ geldiğimde sinîn-i merkûmede müctemi'a olan on sekiz bin akçe nafaka-i mefrûzayı benden kayınatam mezbûr Mehmed Çelebi taleb ve da'vâ eylediğinde edâya bir hâl ile iktidârım olmamağın silk-i mülk-i sahîhimde münselik emlâkimden mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafı benim âhar bağım ve yine bir tarafı hemşîrem Safiye Hâtun mülkü ve bir tarafı Mustafa mülkü ve bir tarafı ba'zan Bostancı İbrahim'in vakıf menzili ve ba'zan Mehmed Bey mülkü ve ba'zan Arpacı İbrahim Beşe ve ba'zan Kapıcı Mustafa ve ba'zan sükkerî mülkleri ve bir tarafı Musli Bey mülkü ve bir tarafı sed ve ba'zan baca ile mahdûd, eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireyi hâvî tahmînen bir buçuk dönüm bir kıt'a bağı meblağ-ı mezbûre mukâbelesinde kayınatam mezbûr Mehmed Çelebi'ye tarafeynden îcâb ve kabûlü hâvî bey'-i sahîh-i şer'î ile bey' ve teslim ol dahi vech-i muharrer üzre iştirâ ve tesellüm edip nafaka-i mefrûza-i mezkûreye müte'allik âmme-i de'âvîden zimmetimi ibrâ ve iskât eyledi min ba'd zikr olunan bağ-ı mahdûd-ı mezkûr kayınatam mezbûr Mehmed Çelebi'nin mülk-i müşterâsı ve hakk-ı mahzıdır, Keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun dedikde mukırr-ı mezbûru kelîmât-ı meşrûhasında merkûm Mehmed Çelebi vicâhen tasdîk ve mârrü'z-zikr bağı meblağ-ı merkûm mukâbelesinde iştirâ ve kabûl ve dâmâd-ı mezbûrun zimmetini husûs-ı mezbûra müte'allika âmme-i de'âvîden ibrâ ve iskât eylediğini şifâhen tahkîk etmeğin mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fî 21 min Şevvâli'l-mükerrem sene [10]81.²⁸²

Aşağıda hidâne hakkı boşanma sonrası kendisine geçen kadının küçük çocuğunun bakımını hidâne hakkı düşünceye kadar nafaka talep etmeksizin üstlendiği kayıt altına alınmıştır:

Medîne-i Ebâ Eyyûb-i Ensârî -radiye anhu Rabbühü'l-Bârî- mahallâtından İslâm Bey mahallesinde sâkine Emetullah bt. Abdi nâm hâtun meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde zevc-i mutallıkı işbu râfi'ü'l-kitâb Mahmud Efendi b. Hasan mahzarında bi't-tav' ve'r-rızâ ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcim Mahmud Efendi beni tatlik etmekle mezbûrdan hâsıl olan sadriye kızım Âişe nâm sagîreyi hakk-ı hidâne şer'an benim olmağın hucr ve terbiyeme alıp hakk-ı hidâne benden sâkıt oluncaya değin bilâ-taleb-i nafaka imsâk ve terbiye etmeğe ta'ahhüd eyledim dedikde mukırra-i mezbûrenin ber vech-i mübeyyen cârî ve sâdır olan ikrârını el-mukarru

²⁸² Talip Mert ve Rifat Günelan, *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 82 Numaralı Sicil, H. 1081, M. 1670 -1671*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXIX, 119.

lehü'l-mezbûr bi'l-muvâcehe tasdik ve bi'l-müşâfehe tahkik edicek mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olundu. Hurrîre fi'l-yevmî's-sâbi' aşer min Cumâdelûlâ li sene erba'a ve hamsîn ve elf.²⁸³

Ebussu'ûd Efendi'ye ait aşağıdaki fetvâda babanın nafaka vermeyi kabul etmeyip küçüğü annesinin hidânesinden alamayacağı ve diğer fetvâda da babanın nafakayı ödememesi durumunda hapsedilebileceği görülmektedir:

4. Mes'ele: Zeyd'in mutallâkası Hind, Zeyd'den olan veled-i sagîrini kâdiye varıp nafaka takdir ettirse Zeyd kabul etmeyip veledî Hind'den hizânededen müstağni değil iken almağa kâdir olur mu?

El-Cevap: Olmaz. (B. 70 b)

5. Mes'ele: Hind takdir ettirdiği akçayı ba'de zamânin taleb ettikte Zeyd te'allül edip vermeyicek, Zeyd'i habs ettirmeye şer'an kâdire olur mu?

El-Cevap: Olur, sagîrin helâkine müeddîdir veled-i kebîr gibi değildir. (B. 70 b)²⁸⁴

Çocuğun emzirilmesi de nafaka kapsamındadır.²⁸⁵ Kazâen, anne küçüğü emzirmeye mecbur edilemez. Buna mukâbil diyâneten ve ahlâken annenin küçüğü emzirmesi gerekir. Anne zorlanamadığı için baba çocuğu annenin yanında emzirmesi için birini tutar.²⁸⁶ Ancak baba çocuğu emzirecek birini bulamazsa veya çocuk annesinden başkasının sütünü almazsa bu durumda anne çocuğu emzirmeye mecburdur.²⁸⁷ Nikahlı olan veya ric'i talak ile iddet bekleyen annenin çocuğu ücret karşılığında emzirmesi caiz değildir. Bâin talak durumunda ise anne emzirme karşılığında ücret isteyebilir. Bu durumda da anne diğer süt annelerden fazla ücret isterse baba buna zorlanamaz.²⁸⁸

Aşağıdaki kayıtta Ahmed Bey b. Abdullah'ın boşanmış olduğu hanımı Râbia'yı küçük olan oğlu Abdullah'ı bir sene boyunca emzirmek üzere ücreti ile kiraladığı görülmektedir:

Sipâh tâifesinden Ahmed Bey b. Abdullah mahfil-i şer'de zevce-i mutallakası olan Râbia bt. Abdullah nâm hatun mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûre Râbia'yı kendüden tevellüd eden sulbî sagîr oğlum Mehmed'i târîh-i kitâbdan bir sene tamamına değin yevmî beşer akçe nafaka ile irzâ' ve imsâk etmek için seksen guruşa isticâr edip ol dahi

²⁸³ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi*: 49. Sicil, s. 225.

²⁸⁴ Düздаğ, *Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*, s. 49-50.

²⁸⁵ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 396.

²⁸⁶ Halebî, *Mülteke*, I, 303.

²⁸⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IV, 342.

²⁸⁸ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 397-398.

minvâl-i muharrer üzere nefsinî icâr eyledikden sonra zikr olunan ücreti mukâbelesinde hâlâ hizmetinde olan seksen guruş kıymetli Gülistan nâm câriyemi ber-vech-i peşin def²⁸⁹ ve teslîm edip ol dahi kabz ve tesellüm eylemiştir, suâl olunup ikrârı tahrîr olunmak murâdımdır dedikde gıbbe's-suâl mezbûre Râbia vech-i muharrer üzere nefsinî icâr edip ve mezbûre Gülistan'ı ücreti mukâbelesinde ber-vech-i peşin kabz ve tesellüm eylediğini ikrâr etmeğin mâ-vaka'a bi't-taleb ketb ü sebt olundu. Fi'l-yevmi's-sânî aşer min-şehri Rebî'ülâhîr li-sene erba'a ve sittin ve elf.²⁸⁹

Aşağıdaki bir diğer kayıta ise Sem'îyye bt. Pîrî'nin Veli b. Mehmed'in kız kardeşi Herdem'in oğlunu emzirmesi karşılığında ücret olarak kaftanını aldığı görülmektedir:

Budur ki medîne-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -aleyhi rahmetü'l-Bârî-sâkinlerinden Veli b. Mehmed nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfe hâzır olup medîne-i mezbûre sâkinelerinden Sem'îyye bt. Pîrî mahzarında iddi'â kılıp işbu mezbûre hâtuna bey' için bir sürmâyî atlas verip teslîm etmiş idim hâlâ kaftanımı vermeye inâd eyler şer'le görülmesin taleb ederim dedikde gıbbe's-suâl mezbûre hâtun zikr olunan kaftanı işbu mezbûr Veli'nin kız karındaşı Herdem nâm hâtun yedinden alıp kabz eyledim mezbûre Herdem'in sagîr oğlunu emzirdim ana binâen ücretim mukâbelesinde vermiş idi işbu mezbûr Veli yedinden nesne almadım dediği kayd-ı sicil olundu. Fî evâilî Safer sene 994.²⁹⁰

Küçüğün emzirilmesi ile ilgili Rumeli Sadareti mahkemesine kayıtlı aşağıdaki hükümde yine boşanmış olan anne için iddet süresi bittikten sonra hidânesi altındaki küçüğü emzirme ücreti belirlendiği görülmektedir:

Hâkim, Dârü's-saltanatî's-seniyye mahmiye-i Kostantîniyye mahallâtından Arabacı Bayezid mahallesinde sâkine olan Nefise bt. Bâli nâm mutallaka ve mu'tedde hâtunun nafakası, kisvesi ve sâir havâic-i zarûriyesi için, tabbâh Ali b. Dede nâm mutalliki üzerine, zeyl-i kitâbda mezkûr târihten inkızâ-i iddetine kadar yevmî râyicü'l-vakt üç akçe farz ve takdîr etti. Hâkim-i mûmâ ileyh, inkızâ-i iddetinden sonra da meblağ-ı mezbûru, himâye ve terbiyesi altında bulundurduğu Safiye nâm sagîresini emzirme ücreti olarak farz ve takdîr etti ve meblağ-ı mefrûzun sarfına ve vakt-i hâcette istidâne edip vakt-i zaferde rücû'una mezbûreye izin verdi. Cerâ fî 19 min Zilhicce sene-i m[ezkûre].²⁹¹

²⁸⁹ *Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1. Sicil*, s. 198.

²⁹⁰ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi: 3. Sicil*, s.194.

²⁹¹ Rasim Erol ve Hüseyin Kılıç, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi: 21 Numaralı Sicil*, H. 1002-1003, M. 1594-1595, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XII, s. 213; ayrıca bkz. *a.g.e.*, s. 151.

Aralarında din farklılığının bulunması küçüğün nafakasını babasının karşılaması zorunluluğuna engel teşkil etmez.²⁹²

Kadı sicillerinde babası gayr-i müslim olup mühtedi olan annesinin hidânesi altında olan küçüklerin nafakasının babaları tarafından karşılandığına dair örnekler çokça yer almaktadır. Aşağıdaki kayıt bunlardan sadece biridir:

Mahmiye-i İstanbul'da Topkapısı kurbünde Bâyezidağa mahallesi sâkinelerinden olup bundan akdem şeref-i İslâmla müşerreffe olan Âişe bt. Abdullah nâm mühtediye zâtı ta'rîf-i şer'î ile mu'arrefe olduğu hâlde meclis-i şer'-i şerîf-i enverde sâbıkâ zevci Yasef v. Harun v. Yasef nâm Yahûdî'nin babası ve tarafından husûs-ı âti'z-zikre vekîl olduğu diğer Yasef v. Menteş ve âhar Yasef v. Benyamin nâm Yahûdiler şehâdetleriyle şer'an sâbit olan merkûm Yasef muvâcehesinde takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm edip müvekkil-i mezbûrun firâşından hâsıla ve benden mütevellide bi-hakkı'l-hidâne hacr ve terbiyemde olan sadriye kızım işbu Sâliha nâm sagîrenin mâlî olmamağla sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyesi'çün babası müvekkil-i mezbûr Yasef üzerine kibel-i şer'den kadr-ı kifâye akçe farz ve takdîr olunmak matlûbumdur dedikde gibbe't-tasdîkı'ş-şer'î hâkim-i muvakkı'-ı sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve hüsnü-meâb hazretleri sagîre-i mezbûre Sâliha'nın nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyesi'çün babası müvekkil-i mezbûr Yasef üzerine bi't-terâzî târih-i kitâbdan yevmî on iki akçe farz ve takdîr buyurup meblağ-ı mefrûz-ı mezbûru ber-vech-i muharrer sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve vesâir levâzım-ı zarûriyesi'çün harc ve sarfa ve vakt-i zarûretde istidâneye ve lede'z-zafer babası müvekkil-i mezbûr Yasef üzerine rücû'a mezbûre Âişe Hatun'a izin birler mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fî 16 min-Zilhicci'ti'ş-şerîfe sene [1]143.²⁹³

Baba gaip ise ve başka birinde malı olduğu biliniyorsa, kadı bu maldan küçük çocukları için nafaka takdir eder.²⁹⁴

Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'ye ait aşağıdaki fetvâda küçüğün hâdinesinin kadıya başvurarak küçüğü nafakasız bırakıp başka yere giden babanın başkasının elinde bulunan malından nafaka takdir edilebileceği ifade edilmektedir:

Hind kızının oğlu Zeyd'i sagîri bi-hakkı'l-hidâne imsak üzere iken sagîrin malı olmayıp sagîrin babası Amr dahi sagîri bilâ nafaka bırakıp âhar diyara gitmekle Hind kadıya varıp sagîr için Amr'ın mûdâı Bekir yedinde olan akçesinden nafaka takdir ettirmek murad eylese Bekir meblğ-i mezbûra ve

²⁹² Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 398.

²⁹³ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 151. Sicil*, s. 238.

²⁹⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 389; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-raik*, IV, 332.

Zeyd-i sağır Amr'ın oğlu olduğuna mukır olunca kadı sağır için meblağ-i merkumdan nafaka takdîr etmeğe kâdir olur mu?
El-Cevab: Olur.²⁹⁵

Aşağıdaki kayıtta gâib olan babaları üzerine annelerinin hidânesi altında bulunan küçükler için nafaka takdir edildiği ve gerekirse istidâneye yani borçlanmaya izin verildiği görülmektedir:

Nafaka Mahmiye-i İstanbul'da Hoşkadem mahallesinde sâkine bâ'isetü'l- kitâb Fâtıma bt. Abdullah nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîf-i enverde ve mahfil-i dîn-i münîf-i ezherde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm edip zevcim gâib ani'l-meclis Mehmed b. Abdullah nâm kimesnenin firâşından hâsıl ve benden mütevellid olup bi hakkı'l-hidâne hucr ve terbiyyemde olan Ahmed ve Hatice nâm sagîrlerin nafaka ve kisve ve sâir levâzımesiyçün babaları mezbûr Mehmed üzerine kadr-i ma'rûf akçe farz ve takdîr olunmak matlûbumdur dedikde hâkim-i muvakkî'-i sadr-ı kitâb -tûba-lehü ve hüsnü me'âb- hazretleri dahi sagîrân-ı mezbûrânın nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı mühimmesiyçün mezbûr Mehmed üzerine her biri için yevmî altışar akçe olmak üzere târih-i kitâbdan on ikişer akçe farz ve takdîr edip meblağ-ı mefrûz-ı mezbûru sagîrân-ı mezbûrâna harc ve sarfa ve lede'l-iktizâ istidâneye ve inde'z-zafer gâib-i mezbûr Mehmed üzerine rücû'a mezbûre Fâtıma'ya izin verilmeğin mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min Şa'bâni'l-mu'azzam li sene seb'a ve tis'în ve elf.²⁹⁶

Babası olmayan küçüklerin nafakası diğer usulleri ve yakınlarınca karşılanır.²⁹⁷ Küçükün nafakasını karşılayacak usûl birden fazla olduğunda bakılır: Eğer bazısı vâris ve bazısı vâris değilse cüz'iyet cihetiyle en yakını takdim olunur. Dolayısıyla anne, annenin babasına veya babanın annesine mukaddemdir. Dereceleri eşit olduğu zaman vâris olması farz olanlar takdîm olunur. Mesela babanın babası ile annenin babası bir araya gelse babanın babası nafakayı üstlenir. Ve eğer hepsi vâris ise ırsî hisseleri ölçüsünde nafakayı üstlenirler. Anne ile dede aynı anda bulunursa üçte bir anneye ve üçte iki dedeye ait olur.²⁹⁸

Feyzullah Efendi'ye ait bir fetvada, küçük kızın babasının babası ile annesi dışında kimsesi olmayıp, babasının babası mûsir (zengin) olup, annesi mu'sire (fakir)

²⁹⁵ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 136.

²⁹⁶ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil*, s. 416.

²⁹⁷ Erbay, "Nafaka", s. 283.

²⁹⁸ Seydişehrî, *Nikâh ve Talâk Kitabı*, s. 121.

olduğu için küçüğün nafakasının mûsir olan babasının babası tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir:

Hind-i sağîrenin babasının babası Zeyd ile anası Zeyneb'den gayrı kimesnesi olmayıp lakin Zeyd mûsir olup Zeynep mu'sire olsa Hind'in nafakası yalnız Zeyd üzerine mi lazıme olur yoksa Zeyneb üzerine de lazıme olur mu?

El-Cevab: Yalnız Zeyd üzerine lazıme olur.²⁹⁹

Aşağıdaki kayıta ise vefat eden babalarından kendilerine intikal eden ancak vasîleri elinde bulunan mallarından küçükler için nafaka takdir edildiğinin örneği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Sunullah Efendi mahallesi sükkânından iken bundan akdem vefât eden Hasan b. Ali nâm kimesnenin sulbiye sagîre kızları İsmihan ve Emine ve Ayşe'nin vâlideleri ve hâdineleri Cennet bt. Seher nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm edip sagîrât-ı mezbûrât bi hakki'l-hidâne benim hucr ve terbiyyemde olmağla babaları müteveffâ-yı mezbûrdan kendilere isâbet edip vasîleri olan işbu hâzır bi'l-meclis Ali Çelebi b. Süleyman yedinde mazbûta olan mâllarından her birine beher yevm kadr-i ma'rûf nafaka ve kisve-bahâ farz ve takdîr olunmak matlûbumdur dedikde hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb -tûbâ-lehû ve hüsnü me'âb- hazretleri dahi sagîrât-ı mezbûrâta babaları müteveffâ-yı mezbûrdan müntakil olup yed-i vasîde mazbûta olan mâllarından her birine beher yevm beşer akçeden târih-i kitâbdan cem'an on beş akçe nafaka ve kisve-bahâ farz ve takdîr edip meblağ-ı mefrûz-ı mezbûru istidâne ve sarfa ve lede'z-zafer mâl-ı mezbûra rücû'a merkûme Cennet Hâtun'a izin vermeğin mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sânî min Şa'bâni'l-mu'azzam li sene seb'a ve tis'în ve elf.³⁰⁰

Sicillerde babası olmayan küçüklerin nafakasının kimi zaman vasîleri tarafından üstlenildiği de görülmektedir. Aşağıda babası olmayan küçükler için nafaka takdir edilip annelerinin hidânesinde iken anneleri küçüğe mahrem olmayan biriyle evlendiği için hidâneleri nineleri üzerine hükmolunup, hidâne hakkı kendisinde olan ninelerinin küçüklere nafakasız bakamayacağını beyan etmesi üzerine yetimlerin vâsîlerinin nafakasız bakımını üstlenip küçüklerden birini teslim almasının kayıt altına alındığı görülmektedir:

²⁹⁹ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı feyziye*, s. 90.

³⁰⁰ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil*, s. 373.

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Kasaba-i Üsküdar'dan İbrahim b. Hızır fevt olup iki sagîre oğlu kalıp mezkûr yetimlere üç akçe nafaka takdîr olup vâlidesi Zâhîde ile olurken hâliyâ mezbûre Zâhîde âhara vardıktan sonra hakk-ı hidâneyle mezbûrân yetimler ebesi Dürriçihân'a hükm olunduktan sonra müteveffâ-yı mezbûrun eytâmına kıbel-i şer' den vasî olan el-Hacı Lûtfî b. el-Hacı Hüseyin meclis-i şer'a gelip dedi ki vasî olduğum Mehmed'i ben hasbetenillâh bi gayri nafakatin beslerim dedikde hakk-ı hidânesi olan ebesi Dürriçihân ben bi gayri nafakatin beslemezin dediği hüsn-i rızâsıyla mezkûr vasî bi gayr-i nafakatin beslemeğe mültezim olmağın mezkûr Mehmed'i mezkûr vasî el-Hacı Lûtfî b. el-Hacı Hüseyin'e teslim olup mâ hüve'l-vâkî' sicil olundu. Tahrîren fî gurreti evveli Cemâzeyn sene isnâ ve erba'în ve tis'a mi'e.³⁰¹

Bâb mahkemesine ait aşağıdaki kayıta annesi küçüğe mahrem olmayan biriyle evlendiği için hidâne hakkı kendisine intikal eden anneannesinin küçüğün nafaka ve kisvesini kendi malından teberru'an karşılamayı taahhüd ettiğinin örneği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Çukurhamam kurbunda sâkine Elveda Hâtun bt. Mehmed Çelebi meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrden sâbıkan dâmâdı olan Himmet b. Ahmed nâm kimesne mahzarında bi't-tav'î's-sâf ikrâr ve i'tirâf edip bundan akdem sadriye kızım Fâtıma Hâtun bt. Osman zevc-i mezbûre Himmet ile muhâla'a ettiklerinde mezbûr Himmet'in firâşından mütevellid sagîre kızı Âişe'yi hakk-ı hidâne sâkita olunca kendi malından infâk ve iksâ etmek üzre hul' ve ba'dehû mezbûre Fâtıma nefsinı ecnebîye tezvîc etmekle sagîr-i mezbûrenin hakk-ı hidânesi bana intikâl ettiğinden sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisvesi kızım mezbûre Fâtıma üzerine lâzım gelmeğın hâlâ sagîre-i mezbûreyi hakk-ı hidânem sâkıt olunca kendi malından teberru'an infâk ve iksâya ta'ahhüd eyledim dedikde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ısrîn min Cumâdelâhire li sene seb'a ve seb'în ve elf.³⁰²

Aşağıda anneannenın kendi için pişirdiği yemekten küçüğü yedirdiği ve kendi malından iksâ ettiği (giydirmek) için nafaka almayacağına dair şeyhülislamdan alınan fetvanın beyyine (delil) olarak gösterilmesi ve nafaka talep eden kadını hakimin sorgulaması (istintâk) üzerine kadının borçlanmadığını ve kendi için pişirdiği yemekten yedirdiğini ikrar ve itiraf etmesi üzerine nafaka alacağının reddine hükmedildiğine dair kayıt görülmektedir:

³⁰¹ *Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 9. Sicil, s. 342.*

³⁰² *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil, s. 301.*

Mahmiye-i İstanbul'da Derviş Ali mahallesinde sâkine Fâtıma bt. Dilâver nâm hâtun meclis-i şer'î-i şerîfde kızı Âişe bt. Yusuf'un zevc-i mutallık olan işbu râfi'ü'l-kitâb Mustafa Ağa'nın firâşından mütevellide olup hâlâ bi hakkı'l-hidâne hucr ve terbiyemde olan sadriye kızı Havva nâm sagîre babası üzerine hâkime yevmî beşer akçe nafaka farz ettirip mezbûr Mustafa Ağa zimmetinde dört senelik altmış esedî gurus nafakası müctemi' olmağla meblağ-ı mezbûrun mukaddemâ otuz bir gurusunu yedinden olup bâkî yirmi dokuz gurus nafakayı sagîre-i mezbûre için talep eylediğimde edâdan imtinâ' eder suâl olunup aliverilmesi matlûbumdur dedikde gıbbe's-suâl mezbûr Mustafa Ağa cevâbında fi'l-vâki' sagîre-i mezbûre Havva'ya merkûme Fâtıma hâkime yevmî beşer akçe nafaka farz ve istidâneye izin olup lâkin mezbûre Fâtıma kendi nefsi için tabh eylediği ta'âmdan infâk ve kendi malından iksâ edip istidâne etmemekle hâlâ şeyhülislâm hazretlerinden istiftâ eylediğimde almağa kâdire olmadığını mübeyyin yedime fetvâ-yı şerîfe i'tâ olunmağın imtinâ' ederim deyicek gıbbe'l-istintâk mezbûre Fâtıma fi'l-vâki' istidâne eylemeyip kendi nefsim için tabh eylediğim ta'âmdan infâk ve kendi malımdan iksâ eyledim deyû bi tav'ihâ ikrâr ve i'tirâf etmeğin mücebiyle mezbûre Fâtıma'yı merkûm Mustafa Ağa'ya müddet-i mezkûre için nafaka talebinden men' birle mâ hüve'l-vâki' kayd şüd. Fi'l-yevmi'l-ısrîn min Zilka'deti's-şerîfe sene [10]90.³⁰³

Çatalcalı Ali Efendi'nin şu fetvâsı yukarıdaki kayıta da bahsi geçen fetvânın bir benzeridir:

Hind-i sağîrenin anasının anası ve hâdinesi Zeyneb Hind için babası Zeyd'den hâkime yevmî şu kadar akçe nafaka takdîr itdürüb ve istidâneye de izin ve hüccet alıp lakin Zeyneb istidâne etmeyip ve Hind için müstakillen taâm tabh etmeyip Hind Zeyneb'in nefsiyçün tabh ettiği taâmdan Zeyneb'in ibâhasıyla bir müddet Zeyneb ile ekleyelse Zeyneb 'Mücerred nafaka takdîr ettirdim' deyu nafaka-i mukaddereyi Zeyd'den almağa kâdire olur mu?

El-Cevâb: Olmaz.³⁰⁴

Bazı durumlar neticesinde önceden takdîr edilmiş olan nafakanın kadıya başvurulması (zamm-ı nafaka) veya azaltılması (tenzîl-i nafaka) gündeme gelebilir. Aşağıda zamm-ı nafakaya ilişkin bir fetva yer almaktadır:

Hind zevc-i mutallık Zeyd'den olup hidânesinde olan sağîr oğlu Amr'ın malı olmamakla Amr için Zeyd üzerine şu kadar akçe nafaka takdîr

³⁰³ Fuat Recep ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 90 Numaralı Sicil, H. 1090-1091, M. 1679-1680*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXXI, s. 242.

³⁰⁴ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, s. 126.

ettirdikten sonra bir müddet murûrunda nafaka-i mukaddere sağırin nafakasına kifâyet etmese hâlen Hind meblağ-i mezbûr üzerine sağırin nafakasına kadr-i ma'rûf kifayet mikdarı hâkime ziyade ettirmeğe kâdire olur mu?

El-Cevab: Olur.³⁰⁵

Aşağıda nafakası için bir miktar takdir olunan küçük için kisve-bahâsı (kıyafet ederi) babası tarafından karşılanmasına kendi aralarında karar verilmişken başka memlekette olduğu için kisve-bahâsı için de miktar artırılarak babası üzerine tekrar nafaka takdir edildiği görülmektedir:

Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî -radiye anhu Rabbühü'l-Bârî-mahallâtından Baba Haydar mahallesi sâkinelerinden iken bundan akdem fevt olan Atiyye bt. Resul nâm müteveffâtın verâseti zevci Abdülkâdir Efendi b. İbrahim ile vâlidesi Kerime bt. Bağdâdî Ahmed Efendi'ye ve sadrî oğlu Mehmed Emin nâm sagîre münhasıra olduğu şer'an zâhir ve mütehakkik olduğdan sonra merkûme Kerime tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl-i sâbitü'l-vekâle olan Nasuh Efendi b. Abdüsselâm meclis-i şer'-i şerîfde bi'l-vekâle takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm edip müvekkilem mezbûre Kerime Hâtun'un sadriye kızı müteveffât-ı merkûmenin sadrî oğlu olup bi hakkı'l-hidâne hucr ve terbiyesinde olan sagîr-i mezbûr Mehmed Emin'in ancak nafakası için dokuz akçe ile iktifâ edip kisvesini babası gâib ani'l-meclis mûmâ-ileyh Abdülkâdir Efendi edivermek üzere beyinlerinde kavî ve ta'ahhüd etmişler idi hâlâ babası mûmâ-ileyh Abdülkâdir Efendi diyâr-ı Mısır kuzâtından olup mahrûse-i Mısır tarafına teveccüh ve azîmet etmekle müvekkile-i mezbûre sagîr-i mezbûrun babası mûmâ-ileyh Abdülkâdir Efendi üzerine nafaka ve kisve-bahâ takdir olunmak murâdımdır dedikde hâkim-i muvakkî'-i sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve hüsnü me'âb hazretleri dahi sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisve-bahâsı için babası mûmâ-ileyh Abdülkâdir Efendi üzerine târih-i kitâbdan yevmî on ikişer akçe farz ve takdir edip meblağ-ı mefrûz-ı mezkûru harc ve sarfa ve lede'l-hâce istidâneye ve vakt-i zaferde mûmâ-ileyh Abdülkâdir Efendi üzerine rücû'a müvekkile-i mezbûreye izin birle mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâdis aşer min şehri Ramazânî'l-mübârek li sene ihdâ ve tis'în ve elf.³⁰⁶

Aşağıdaki kayıta boşanmış olan kadının hidânesi altındaki küçük için babası üzerine takdir edilen nafakasının birikmiş olan borcunun bir miktarının ödendiğini ve kalan kısmı için eski kocasının zimmetini ibrâ ettiği görülmektedir:

³⁰⁵ Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı feyziye*, s. 93.

³⁰⁶ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 90. Sicil*, s. 579.

İbrâ Mahmiye-i İstanbul'da Yenibahçe kurbunda sâkine Ayşe Hâtun bt. Ali meclis-i şer'-i hatîrde zevc-i sâbıkı râfî'ü'l-kitâb Mehmed Bey b. Gazanfer muvâcehesinde ikrâr ve i'tirâf edip mezbûr Mehmed Bey mukaddemâ beni tatlık ettikde, bi hakkı'l-hidâne hacr ve terbiyemde olan sagîr oğlu işbu Hasan için beher yevm farz ve takdîr olunan beşer akçeden dört senede babası mezbûr üzerinde yedi bin iki yüz akçe nafaka-i ma'rûza-i müstedâne cem' olmuş idi hâlâ meblağ-ı mezbûrun üç bin akçesini mezbûr Mehmed Bey yedinden alıp kabz edip dört bin iki yüz akçe da'vâsından mezbûrun zimmetini ibrâ-i âm-ı kâtı'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki'l-mu'teber mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' ve'l-ışrîn min Şevvâli'l-mükerrem li sene selâse ve seb'in ve elf.³⁰⁷

Aşağıda şahitlere dayanılarak vekil olduğu kabul edilen kişinin mahkemeye başvurması yoluyla Emine bt. Halil ile boşandığı eşi İsmail Beşe b. Ebûbekir'in küçük olan oğullarının nafakası konusunda yine bu kişinin vekilliği ile anlaştıkları ve daha sonra annesinin küçüğe mahrem olmayan biriyle evlenmesi üzerine hidânesinin anneannesine verildiği ve küçüğün nafakasını kendi malından karşılayacağını taahhüd ettiğine dair kayıt yer almaktadır:

Mahmiye-i İstanbul'da Keçeci Pîrî mahallesi sâkinelerinden Emine bt. Halil nâm hâtun tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl olduğu zâtını ma'rifet-i şer'-iyye ile ârifân Yahya Beşe b. Ebûbekir ve İbrahim Çelebi b. Halil nâm kimesneler şehâdetleri ile şer'an sâbit olan Süleyman Çavuş b. Mahmud nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfde müvekkile-i mezbûrenin sâbıkan zevci olan bâ'is-i hâze'l-kitâb İsmail Beşe b. Ebûbekir nâm kimesne mahzarında bi'l-vekâle ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr İsmail Beşe müvekkilem mezbûre Emine'yi bundan akdem bâyinen tatlık etmeğin mezbûr İsmail Beşe'nin firâşından hâsıl sadrî sagîr oğlu Mustafa'nın yevmî beş akçeden otuz altı ayda müctemi'a olan beş bin yedi yüz akçe nafaka-i [92a] mefrûzasını vekâlet-i mahkiyem hasebiyle mezbûr İsmail Beşe'den da'vâ ve taleb eylediğimde, ol dahi mezbûre Emine'yi bundan akdem ber vech-i muharrer tatlık ettiğimden sonra zimmetimde mütekarrir ve ma'kûdun-aleyh mehr-i müecceli olan bin beş yüz akçeyi ve oğlum sagîr-i mezbûrun vech-i muharrer üzre nafaka-yı mefrûzasını bin seksen üç senesi Zilhiccesi gurresinde mezbûre Emine benden da'vâ ve taleb ettiğinde, beynimizde nizâ'-ı küllî vukû'undan sonra muslihûn tavassut edip mezbûre Emine ile beynimizde yirmi yedi esedî gurusu üzerine inşâ-yı akd-i sulh eylediklerinde mezbûre Emine dahi sulh-ı mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr yirmi bir esedî gurusu yedimden tamâmen ahz u kabz edip mehr-i müecceli olan meblağ-ı

³⁰⁷ *Kadı sicilleri İstanbul Mahkemesi: 12. Sicil, s. 233.*

mezbûre ve sagîr-i mezbûrun nafaka-i mefrûzasına müte'allika âmme-i de'âvî ve mütâlebâtıdan zimmetimi ibrâ-i âm ile ibrâ ve iskât ettiğinden sonra sagîr-i mezbûru yedi yaşına değin kendi malıyla infâk ve iksâyâ ta'ahhüd ve iltizâm edip bundan akdem Bâb mahkemesinde nâibü's-şer' olan Ali Efendi b. Sinan'ın imzâsıyla mûmzât ve hatmi ile mahtûme ve târih-i mezbûr ile müverraha ve mazmûnu takrîr-i meşrûhuna muvâfika yedime hüccet-i şer'îyye dahi vermiş idi deyû def'le mukâbele ve sagîr-i mezbûrun nafaka-i mefrûzası olan meblağ-ı mezbûru bana edâdan imtinâ' etmeğın beynimizde nizâ'-ı küllî vukû'undan sonra muslihûn tavassut edip mezbûr İsmail Beşe ile on esedî gurusı üzerine inşâ-yı akd-i sulh eylediklerinde ben dahi bi'l-vekâle sulh-ı mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr on esedî gurusı mezbûr İsmail Beşe yedinden tamâmen ahz u kabz eylediğimden sonra sagîr-i mezbûrun nafaka-i mefrûzasına müte'allika cemî' de'âvî ve mütâlebâtıdan bi'l-vekâle mezbûr İsmail Beşe'nin zimmetini ibrâ-i âmm-ı kâtı'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki's-şer'î müvekkile-i mezbûrenin vâlidesi olup zâtı şâhidân-ı mezbûrân ta'rîfleri ile mu'arrefe olan Neslihan bt. Hüseyin nâm hâtun meclis-i mezkûrda merkûm İsmail Beşe muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip kızım mezbûre nefsinı zevc-i âhara inkâh ve tezvîc etmekle sagîr-i mezbûrun hakk-ı hidânesi bana intikâl etmeğın müvekkile-i mezbûre nefsinı zevc-i âhara tezvîc edeliden beri sagîr-i mezbûru kendi malım ile infâk ve iksâ etmiş idim, hâlâ ben dahi sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisvesine müte'allika cemî' de'âvâdan mezbûr İsmail Beşe'nin zimmetini ibrâ ve iskât eylediğimden sonra sagîr-i mezbûru yedi yaşına varınca kendi malımdan infâk ve iksâyâ ta'ahhüd ve iltizâm eyledim dedikde isre't-tasdîki'l-mer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis aşer min Rebî'ilevvel li sene seb'a ve semânîn ve elf.³⁰⁸

Küçüklerin nafakası ile ilgili olarak sicillerde “*îcâr-ı sağır/sağire, bi'l-velâye îcâr, sağıre-yi îcâr-ı hâkim, îcâr ve istîcâr*” başlıkları ile kayıtlı hükümler göze çarpmaktadır ki bu, küçüklerin velisi bazen de vasîsi tarafından yahut kimsesi olmayanların kadı tarafından nafakaları karşılanmak üzere emeklerine ücret mukabilinde hizmet karşılığı birinin yanına kiralanmak suretiyle verilmesi ve bu şekilde nafakaları, bakımları ve eğitimlerinin sağlanmasını ifade eder.³⁰⁹ İcâr, günümüzde iş akdine karşılık gelmekte ve bunun için akıl ve ayırt etme gücü yeterli görülüp mümeyyiz küçüğün îcârında velisinin izin ve onayı aranmaktadır. Buna karşılık îcâr için bulûğu şart koşanlar da vardır. Baba ve baba hükmünde olanlar meslek konusunda yetişebilmesine imkan oluşturmaları

³⁰⁸ Salih Kahriman ve diğer., *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 18 Numaralı Sicil, H. 1086-1087, M. 1675-1676*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, XVIII, 361.

³⁰⁹ Yahya Araz, *Osmanlı İstanbul'unda Çocuk Emeği Ev İçi Hizmetlerde İstihdam Edilen Çocuklar (1750-1920)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020, s. 42-43; Abdullah Bay, “Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk: Hayırsever Osmanlılar Ve Oğullukları”, *Kebikeç* 35 (2013): 199.

düşüncesine dayalı olarak mümeyyiz olan küçüğü ücretli veya ücretsiz çalıştırabilirken diğerleri sadece ücretli çalıştırabilirler. Mümeyyiz küçük bulûğa erdikten sonra bu iş akdine devam etme ya da etmeme hakkı saklıdır.³¹⁰ Aşağıda verilen kadı sicillerinde bazı kayıtlarda mümeyyiz olmayan küçüklerin dahi ücret karşılığında birinin yanında hizmet etmek üzere kiralandığı görülmektedir.

Hafız Mustafa Ağa'nın tahminen dört yaşında olan küçük kızı Fatıma'yı Fatıma Hatun'un evinde hizmet etmek üzere aylık altı kuruş karşılığında bi'l-velâye îcâr ve teslim ettiği, Fatıma Hatun'un bu altı kuruşun birer kuruşunu küçük kız için muhafaza edeceği kalan beşer kuruşu nafakası, giyim-kuşamı ve diğer zarurî ihtiyaçları için harcayacağı üzere yapılan sözleşmeye dair mahkeme kaydı aşağıdadır:

Bi'l-velâye îcâr

Mora cezîresinde Misis kazâsı ahâlisinden olup mahmiye-i İstanbul'da Destgâhçılar kurbünde Horasancı mahallesinde sâkine Hafız Mustafa Ağa b. Hasan meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zâtı mu'arrefe işbu bâ'isetü'l-vesîka Fatıma bt. İbrahim nâm hatun mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm edip işbu hâzirate bi'l-meclis tahmînen dört yaşında sulbiye kızım Fatıma nâm sagîreyi mezbûre Fatıma Hatun'un menziline kendüye hizmet etmek üzere aded-i şühûd beyân etmeksizin beher mâh altı guruş ücret mukâvelesiyle mezbûre Fatıma Hatun'a bi'l-velâye îcâr ve teslim ve ücret-i mezkûresinin birer guruşunu kızım sagîre-i mezbûre için yedinde hıfza mâ'adâ beşer guruşunu kızım sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyesine harc ü sarfa mezbûre Fatıma Hatun'a bi'l-velâye emr eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer istîcâr ve kabûl ve ücret-i mezkûrenin birer guruşunu yedinde hıfza ve mâ'adâ beşer guruşunu sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyesine harc ü sarfa ta'ahhüd eyledi dedikde gıbbe['t-tasdîki's-şer'î mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.]. Fî 6 Ş sene [1]242.³¹¹

Aşağıdaki bir diğer kayıтта ise Hafız Mustafa Ağa'nın dokuz yaşında olan oğlu Ali'yi ücretle hizmet etmesi ve bu ücretin bir kısmının nafakası için harcanması bir kısmının da Ali için elinde muhafaza edilmesi için taahhüd edildiği görülmektedir:

Bi'l-velâye îcâr

³¹⁰ Ali Bardakoğlu, "İcâre", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXI, 384.

³¹¹ Salih Kahrıman ve Mümin Yıldıztaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Mahmudpaşa Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil, H. 1240-1242, M. 1825-1827*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, XCI, s. 348.

Mora cezîresinde Misis kazâsı ahâlisinden olup mahmiye-i İstanbul'da Destgâhçılar kurbünde Horasancı mahallesinde sâkin Hafız Mustafa Ağa b. Hasan meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'isü'l-vesîka es-Seyyid Süleyman b. es-Seyyid Lütfullah mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm edip işbu hâzır bi'l-meclis tahmînen dokuz yaşında sulbî oğlum Ali nâm sagîri merkûm es-Seyyid Süleyman'ın menziline kendüye hizmet eylemek üzere aded-i şühûr beyân etmeksizin beher mâh altışar guruş ücret mukâvelesiyle merkûm es-Seyyid Süleyman'a bi'l-velâye îcâr ve teslîm ve ücret-i mezkûresinin birer guruşunu oğlum sagîr-i mezbûr için yedinde hıfza mâ'adâ beşer guruşunu oğlum sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyesine harc ü sarfa merkûm es-Seyyid Süleyman'a bi'l-velâye emir eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer istîcâr ve kabûl ve ücret-i mezkûrenin birer guruşunu yedinde hıfza mâ'adâ beşer guruşu oğlum sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyesine harc ü sarfa ta'ahhüd eyledi dedikde gıbbe[‘t-tasdîki’ş-şer’î mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu.]. Fî 6 Ş sene [1]242.³¹²

Aşağıda Mehmed b. Mustafa'nın küçük kızı Hadice'yi nafakası için malı olmaması sebebiyle Fatma Hatun'a kiraya vermesinin kayıt altına alındığı görülmektedir:

Îcâr ve istîcâr

Fi'l-asl vilâyet-i Anadolu'da Bigadiç kasabası ahâlisinden olup mahrûse-i Galata'ya muzâfe Beşiktaş kasabasında sâkin Hadice nâm sagîrenin babası ve velisi Mehmed b. Mustafa nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zâtı vech-i şer'î üzere mu'arrefe olan işbu bâ'isetü'l-vesîka Fatıma Hatun bt. Receb mahzarında bi'l-velâye ikrâr ve takrîr-i kelâm edip kızım sagîre-i mezbûre Hadice'nin kendüyü infâk eder mâlî olmayıp ve benim dahi infâk ve iksâyâ kudretim olmamağla kızım sagîre-i mezbûre ücret ile âhara îcâr ve ücreti nafaka ve kisvesine harc ü sarf olunmak hakkında evlâ olmağla kızım sagîre-i mezbûreyi işbu târih-i kitâbdan küllü yevm altışar para ücret ile mezbûre Fatıma Hatun'a bi'l-velâye îcâr ve teslîm ve ücret-i mezkûresini kızım sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisvesine harc ü sarfa mezbûre Fatıma Hatun'a emr ve tarafımdan tevkîl eylediğimde ol dahi ber-minvâl-i muharrer istîcâr ve tesellüm ve kabûl edip ücret-i mezkûresini kızım sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisvesine harc ü sarfa ta'ahhüd eyledi dediğini mezbûre Fatıma Hatun tasdîk etmeğin mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fî-gurreti min-Zilka'de sene 1196.³¹³

Bir başka kayıta ise İva bt. Anastas'ın hizmet etmek üzere kiraya verdiği küçük kızı Karim'in ücretini vermediği iddiasıyla Anna bt. Gapril aleyhine açtığı alacak

³¹² *Kadı Sicilleri Mahmudpaşa Mahkemesi: 1. Sicil, s. 347.*

³¹³ *Kadı sicilleri Davud Paşa Mahkemesi: 1. Sicil, s. 95.*

davasında iddiasını ispat edemediği, Anna'nın delil gösterip, İva'nın itiraf etmesiyle davasının reddedildiği görülmektedir:

Galata hâricinde Hüseyin Ağa Mahallesi'nde mütemekğine mu'arrefetü's-şahs İva bt. Anastas nâm Nasrâniye Galata Bâb Mahkemesi'nde meclis-i şer' de kezâlik şahsı mu'arrefe Anna bt. Gapril nâm Nasrâniye muvâcehesinde ben işbu hâzıra bi'l-meclis sadriye sagire kızım Karim'i beher şehir dörder gurus ücret tesmiyesiyle menziline hizmet etmek üzere mersûme Anna Nasrâniyye'ye bi'l-velâye icâr ol dahi ba'de'l-istîcâr müddet-i mezkûrede eylediği hizmetinin ücret-i müsemması olan yüz kırk dört gurus sagire-i mersûme için bana vermeyip zimmetinde kalmağla hâlâ bi'l-velâye taleb ederim deyü da'vâ ettikde ol dahi cevâbında işbu yedimde olup bin iki yüz on yedi senesi Zi'l-hiccetü's-şerîfe'nin ikinci günü tarihiyle müverraha mahkeme-i mezbûrede hilâfeten müvellâ olan müderrisîn-i kirâmdan Şeyhzâde Mehmed Selim Evliyâ Efendi'nin mûmzâ ve mahtûm [i'tâ eylediği] bir kıt'a hüccet-i şer'iyye mantûkunca mersûme İva Nasrâniye sagire-i mersûmeyi menziline hizmet etmek üzere beher şehir dörder gurus ücret tesmiyesiyle bana icâr ve ücret-i müsemma-yı merkûmeyi sagire-i mersûmenin nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyyesine harc u sarf etmişidim deyü hüccet-i mezkûreyi ibrâzıyla eylediği def'ini ve mazmûn-ı hüccet-i mezkûreyi mersûme İva Nasrâniye mukirre ve mu'terife olmağın mûcebince müdde'ie-i mersûme İva Nasrâniye da'vâ-yı mezkûresiyle mersûme Anna Nasrâniye'ye bî-vech mu'ârazadan men' olunduğu bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 16 Safer [sene 1221.].³¹⁴

Yukarıda görüldüğü üzere küçüklerin özellikle nafakalarının karşılanması yoluyla ücretle hizmet ettirilmesi yoluna sıkça başvurulmuştur. Ancak mûrahik (bulûğ çağının alt yaş sınırı ile üst yaş sınırı arasında bulunup, tabii bulûğ alametleri görülmeyen) çağına ulaşmayan tüm çocukların çalıştırılmayıp okula (mekteb) devam ederek dini meseleleri ve İslam inançlarına dair bilgileri öğrenmesine dair aşağıdaki fermanla mûrâhik derecesine ulaşmadıkça ve ilmihâl ve şerâit-i İslâmiyesini lâyıkıyla öğrenmedikçe okuldan alıp ustaya vermemek, mûrahik olan çocuklar çalıştırılmak istenirse babası veya velisi ile birlikte mahallenin okulunun hocası veya mahallenin imamıyla birlikte kadı huzuruna çocuğun götürülerek izin alınması gerektiği, esnafın izinsiz çocukları çalıştırmak üzere kabul etmesi halinde müeyyide uygulanacağı, yetim

³¹⁴ Karaca, Yılmaz ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 580 Numaralı Sicil, H. 1221-1222, M. 1806-1808*, İstanbul: Kültür AŞ., 2019, LXXXIV, 109.

olan çocukların ise zaruret halinde çalıştırıldığında haftanın iki günü okula gönderilerek mürâhik oluncaya kadar okutturulması gerektiği görülmektedir:

Bâ-sahh-ı âlî.

İstanbul kâdısı fazîletlü efendi.

Cümleye ma'lûmdur ki ümmet-i Muhammed ...? deyyân kâffe-i ehl-i İslâma göre ibtidâ-yı şerâit-i İslâmiye ve akâyidi dîniyesini öğrenip bilmek ve ba'dehû iktisâb-ı ma'îset için kangı dirliğe sülûk edecek ise etmek ve'l-hâsıl her bir şeyden evvel zarûriyât-ı dîniyeyi öğrenmekliği umûr-ı dünyeviye'nin cümlesine takdîm eylemek lâzım iken bir zamândan beri ekser nâs analarının babalarının seyyiesi olarak kendileri câhil kaldıkları misilli kendileri dahi evlâdlarının câhil kalmasını düşünmeyerek ve rezzâk-ı âlem olan Hak sübhânehû te'âlâ hazretlerine adem-i tevekkül ile heman akçe kazanmak dâ'iyesine düşerek çocukları beş altı yaşına vardığı gibi mektebdan alıp ehl-i hiref yanına şâkirdliğe verdiklerinden o makûle sabîler küçükden cehâletle büyüyüp sonra dahi okuyup öğrenmekliğe heves etmediklerine binâen ibtidâki vizr ü bâlleri analarının babalarının boynuna olup yevm-i kıyâmetde bir taraftan bunlar giriftâr-ı mesûliyet ve bir taraftan kendileri dûcâr-ı hîzy ve nedâmet olacaklarından başka ma'âzallâhu te'âlâ zemâneyi dahi cehâlet istî'âbıyla ekser halk diyânetden bî-haber olduklarından bu keyfiyet nusretsizliğe sebeb-i müstakil olup asamenallâhu te'âlâ böyle gider ise min-kıbeli'r-Rahmân terbiye-i şedîdeyi müstelzim olacağı zâhir ve hüveydâ olmakda nâşî ibâd-ı Müslimîni o misilli dünyâ ve âhiret ukûbetinden tahlîs ve sıyânet lâzım gelmekle emr-i dinde şerm ve istihyâ câiz olmadığına binâen şimdiye kadar câhil kalmış olan genç ve ihtiyâr bi'l-cümle ümmet-i Muhammed câhilliğin dâreynde vehâmetini düşünüp ve bu bâbda birbirinden utanmayarak hemen Hak'dan utanıp kendileri bulundukları kâr u kisb ve san'at ve hizmetleri arasında bilmedikleri mesâil-i dîniyye ve akâyid-i İslâmiyelerini dahi öğrenip bilmekliğe hasbe'l-îmkân sa'y ve gayret ve ol vechile kendilerini dâreyn selâmetliğine ırgürmekliğe sarf-ı vüs' ve makderet eylemeleri farîza-i uhde-i diyânetleri olduğundan başka fîmâ ba'd herkes evlâdlarını mürâhik derecesine varmadıkca ve ilmihâl ve şerâit-i İslâmiyesini lâyıkıyla ta'allüm etmedikce mektebdan alıp ustaya vermemek ve mürâhik olup ustaya verme derecesine geldikde babası ve babası yoğise velîsi olan kimesne mürâhik derecesinde olduğunu eğer İstanbul sekenesinden ise İstanbul kâdısı bulunan efendi tarafına ve eğer Eyüb ve Galata ve Üsküdar sükkânından iseler kâdılar efendiler taraflarına mekteb hocasıyla berâber varıp ve çocuğu dahi götürüp gösterip taraf-ı şer' den yedlerine memhûr izin tezkiresi almak ve izin tezkiresi olmadıkca esnâf tâifesi şâkirdliğe almamak ve şâkird alınmaklıkda esnâf kethüdâlarının dahi re'y ve ma'rifetleri munzam olmak ve lâzımeden olduğuna binâen esnâfdan biri o makûle tezkiresiz çocuğu şâkirdliğe alır ve babası ve vâlidesi verir ise okuduğu mektebin hocası veyâhud mahallesinin imâmı doğru kâdı efendilere haber vermek ve kâdı efendiler dahi bu keyfiyet ihyâ-yı dîn-i mübîn kaziyyesine mebnî olduğundan

taraflarından taharrî olunarak izin tezkiresi almaksızın san'ata verilmiş sabî bulunur ise alanı ve vereni ve ol esnâfın kethüdâsını ve haber vermediği'çün mekteb hocasını li-ecli't-tedîb Bâb-ı âlî'ye inhâ eylemek ve anasız ve babasız yetîm çocuk olup da kimesnesizliği sebebiyle zarûrî bir usta yanında veyâhud bir kimesnenin terbiyesinde bulunur ise ustası ve gerek mürebbîsi olan adam bunu sırf san'at öğrenmekliğe ve hizmete hasr etmeyerek günde iki def'a mektebe gönderip mürâhik oluncaya kadar okutdurmak ve kezâlik el-hâletü hâzihî ustalarda bulunan çocuklar dahi bi-tıbkihâ bu nizâma dâhil olarak anası ve babası veyâhud velîsi olanlar ustadan alıp mektebe vermek ve kimsesiz olanlar dahi ustaları mektebe verip câhil kalmamasına dikkat etmek ve mekteb hocaları dahi mekteblerde bulunan çocukları güzelce okudup Kur'ân-ı azîmü's-şânı ta'lîm akîbinde her bir çocuğun hey'et ve isti'dâdına göre tecvîd ve ilmihâl misilli risâleler okudarak şerâit-i İslâmiye ve akâyid-i dîniyelerini öğretmekliğe sa'y ü ikdâm eylemek üzere ale'l-umûm tenbîh ve ikâz olunmasına irâde-i seniyye sudûruyla keyfiyet Bilâd-ı selâse kâdılar efendilere başka başka bâ-fermân-ı âlî tenbîh kılınmış olmağla [26b] siz dahi Âsitâne'[de] kâin bi'l-cümle mahallât imâmîlerini ve mekteb hocalarını ve esnâf kethüdâlarını tarafınıza celb ederek tenbîhât-ı mezkûreyi gûş-ı hûşlarına telkîn ve tefhîm ve işbu fermân-ı âlînin birer mûmzâ sûretlerini dahi yedlerine i'tâ-birle imâmlar mahalleleri ahâlîlerine ve kethüdâlar dahi esnâflarına okuyup anlatmak ve mekteb hocaları dahi bilip mücebiyle amel etmek üzere cümlesine gereği gibi tenbîh ve tekîde mübâderet ve bi-tevfikihî te'âlâ işbu nizâm ve tenbîhâtın ale'd-devâm icrâ ve istikrârı vesâilini istihsâle tarafınızdan dahi bizzât ihtimâm ve dikkat eyleyesin deyü. Fî 17 Ra sene 1240.³¹⁵

3.8. Muhâlea ile İlişkisi Bakımından Hidâne

Muhâlea, kadının bir mal vererek kocasının kendisini serbest bırakması için anlaşma yoluyla evliliğin sonlandırılmasını ifade eder. Karı-kocanın anlaşmasıyla bir bâin talak gerçekleşir ve kadının taahhüd ettiği malı vermesi gerekir.³¹⁶

Aşağıdaki fetvâ örneğinde hidânesi altında bulunan küçüklerin nafakalarını karşılamak üzere muhâlea ile boşanan kadının küçüklere mahrem olmayan biriyle yaptığı evlilik sonucunda hidâne hakkının sâkıt olduğu ve küçükleri babalarının teslim aldığı, kalan müddet boyunca nafakalarını eski eşinden alabileceği ifade edilmektedir:

Hind zevci Zeyd ile mehri ve Zeyd'den olan sağîre kızı Zeyneb'i beş sene tamamına dek ve sağîr oğlu Amr'ı iki sene tamamına dek infak etmek üzere hul' olduktan sonra üç ay murûrunda Hind nefsinin sağîrlere ecnebiye tezvîc edip sağîrlerin nisvândan hâdîne-i uhrâları olmamakla Zeyd

³¹⁵ *Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 154. Sicil, s. 174.*

³¹⁶ Abdullah b. Mahmud b. Mevdud Mevsilî, *Metnü'l-ihitiyâr el-müsemma bi'l-muhtâr li'l-fetvâ*, Dimeşk: Mektebetü Daru'l-beyrûtî, t.y., s. 192.

sağırleri Hind'den alsa Zeyd Zeyneb'in dört sene dokuz aylık ve Amr'ın bir sene dokuz aylık nafakalarını dahi Hind'den alıp sağırleri infaka kâdir olur mu?

El-Cevab: Olur.³¹⁷

Kadı sicillerinde muhâlea yoluyla gerçekleşen boşanmalarda küçüğün nafakasını karşılamamanın muhâlea bedeli olarak taahhüd edildiğine dair kayıtlara çokça rastlanmaktadır.

Aşağıdaki kayıta muhâlea yoluyla gerçekleşen boşanmada kadının hidânesi altındaki küçüğün masraflarını karşılamasının da hul' bedeline dahil edildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Hoca Hayreddin mahallesinde sâkine Sâime bt. el-Hâc Ali nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîf-i lâzımü't-teşrîfde zevci bâ'isü'l-kitâb Abdi b. Hüseyin nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcim mezbûr Abdi zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdun-aleyh olan beş bin akçe mehr-i müeccelim ve nafaka-i iddet-i ma'lûmem üzerlerine ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olup mezbûrun firâşından hâsıl olan Âişe nâm sagîreyi hakk-ı hidâne sâkıt olunca kendi malımdan infâk edip ve mezbûr Abdi'ye bedel-i hul' olmak üzre bin beş yüz nakid râyic fi'l-vakt akçe verip mezbûr Abdi ile muhâla'a-i sahîha-i şer'iyeye ile muhâla'a edip ol dahi muhâla'a-i mezbûru kabûl eylediğinden sonra her birimiz zevciyyete müte'allika da'vâdan âharın zimmetini ibrâ-i âmm-ı kâtı'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eyledik dedikde gıbbe't-tasdîki's-şer'î mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' aşer min Cumâdelâhire li sene seb'a ve seb'in ve elf.³¹⁸

Aşağıda ise küçüklerin nafaka ve kisvesi hul' bedeline dahil edildiği ancak bu hususa, hidâneleri altında bulundukları anneleri Hristiyan olduğu için "istînâs-ı küfr havfına değin" ifadesiyle süre yönünden kayıt getirildiği görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Mi'mâr Ayas mahallesinde sâkine olup zâtını ma'rifet-i şer'iyeye ile ârifân İbrahim b. Süleyman ve diğer İbrahim b. Mehmed nâm kimesne ta'rîfleriyle mu'arrefe olan Altun bt. Nevres nâm nasrâniye meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zevc-i dâhili bâ'isü hâze'l-kitâb İbrahim b. Abdullah nâm mühtedî mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr İbrahim zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdun-aleyh olan üç bin akçe mehr-i müeccelim ve nafaka-i iddet-i mu'ayyenem üzerlerine ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzre mezbûr İbrahim ile

³¹⁷ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-fetâvâ*, s. 115-116.

³¹⁸ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil*, s. 261.

muhâla‘a-i sahîha-i şer‘iyye ile muhâla‘a edip ol dahi hul‘-ı mezbûru kabûl eylediğinden sonra hukûk-ı zevciyyete ve mezbûr firâşından hâsıl ve benden mütevellid hâlâ bi hükmi‘l-hidâne hucr ve terbiyyemde olan Mehmed ve Ahmed ve Havva nâm evlâd-ı sığarımızı istînâs-ı küfr havfına değin kendi malımdan infâk ve iksâ edip nafaka ve kisvelerine müte‘allika âmmе-i da‘vâdan her birimiz âharın zimmetini [ibrâ] ve iskât eyledik dedikde gıbbe‘t-tasdîki‘ş-şer‘î mâ vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu. Fi‘l-yevmi‘s-sâmin ve‘l-ısrîn min Cumâdelâhire sene [10]97.³¹⁹

Muhâlea ile hidâne arasındaki ilişkiyi ortaya koyması bakımından Ebussu‘ûd Efendi‘ye ait bir fetvâda küçüğün nafakasını kadının kendi malından vermesi üzerine muhâlea yapıp daha sonra fakirlikten dolayı küçük için nafaka takdir ettiren kadının gücü yettiği zaman takdir ettirdiği nafakayı eski eşine ödemesi gerektiği görülmektedir:

Mes‘ele: Hind, zevci Zeyd ile mehrinden ve nafaka-i iddetinden feragât edip ve Zeyd‘den olan bir yaşındaki sagîresin nafaka takdir ettirmeyip, kendi yanından yedi yıla değin beslemek üzere hal‘ (hul‘) okuştuktan sonra Hind “fakirim” deyu sagîre-i mezbûreye nafaka takdir ettirip nesne almağa kâdire olur mu?

El-cevap: Olur amma kudreti oldukta yine Zeyd‘e öder. (A. 74 b)³²⁰

Ebusu‘ûd Efendi‘ye ait başka bir fetvâda küçüğün yedi yıllık nafakasını vermek üzere muhâlea yoluyla boşanmanın ardından yedi yıl dolmadan küçüğün ölmesi durumunda babasının kalan yılların nafakasını boşanmış olduğu eşinden talep edebileceği görülmektedir:

Mes‘ele: Hind veled-i sagîrinin yedi yıllık nafakasın kendi yanından vermek üzere zevci Zeyd ile hal‘ edişip, hâkim-ül-vakt sıhhat-i hal‘a hükm edip, hüccet verse, ba‘dehu veled-i sagîr fevt olsa, Zeyd-i mezbûr Hind‘den sagîrinin yedi yıllık nafakasın talep edip almağa kâdir olur mu? El-cevap: Olur. (B. 68a)³²¹

Aşağıda yer alan Râbia bt. Osman adındaki kadının küçük oğlunun nafakasını vermediği iddiasıyla eski kocası İbrahim b. Abdullah aleyhine açtığı davada haksız olduğuna hükmedildiği bu kararın, muhâlea yoluyla boşanmış olduklarının ve küçüğün nafakasının da muhâlea bedeli içinde olduğunun iki kişinin şahitliğiyle tespit edilerek

³¹⁹ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46. Sicil, s. 111.*

³²⁰ *Düzdağ, Fetâvâ-yı Ebussu‘ûd Efendi, s. 71-72.*

³²¹ *Düzdağ, Fetâvâ-yı Ebussu‘ûd Efendi, s. 72.*

verildiği görülmektedir. Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere muhâlea kurumunun küçüğün hidânesiyle -özellikle hidâne döneminde nafakasıyla- doğrudan bir ilişkisi olduğu görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Hoca Üveys mahallesi sâkinelerinden Râbia bt. Osman nâm hâtun meclis-i şer' de sâbıkan zevci işbu bâ'isü'l-kitâb İbrahim Bey b. Abdullah mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip bi hakkı'l-hidâne hacr ve terbiyemde olan sagîr oğlum Mehmed'in nafaka ve kisve ve sâir levâzım-ı zarûriyye için sâbıkan zevcim olan babası merkûm İbrahim Bey'den taleb eyledikde vermekden imtinâ' eder, suâl olunsun dedikde gıbbe's-suâl mezbûr İbrahim Bey dahi cevâbında sâbıkan zevcem mezbûre Râbia Hâtun mukaddemâ mehr-i müeccel ve nafaka-i iddet-i ma'lûmesi ve me'ûnet-i süknâsı üzerlerine ve sagîr-i mezbûru yedi yaşını tamâm edince kendi malından infâk etmek üzre benim ile [57b] muhâla'a-i sahîha eylemiş idi deyû def'le mukâbele edicek gıbbe'l-istintâk ve'l-inkâr merkûm İbrahim Bey'den def'-i mezbûru için beyyine taleb olundukda udûl-i müslimînden Ali Efendi b. Mehmed el-imâm ve Mustafa Çelebi b. Ali li ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup isre'l-istişhâd fi'l-vâki' mezbûre Râbia Hâtun zevci mezbûr İbrahim Bey ile iki bin akçe mehr-i müecceli ve nafaka-i iddet-i ma'lûmesi ve me'ûnet-i süknâsı üzerlerine ve sagîr-i mezbûru yedi yaşını tamâm edince kendi malından infâk ve iksâ etmek üzerine huzûrumuzda muhâla'a-i sahîha eyledi biz bu husûsa bu vech üzre şâhidleriz şehâdet ederiz dediklerinde gıbbe ri'âyeti şerâiti'l-kabûl şehâdetleri makbûle olmağın mezbûre Râbia Hâtun bî-vech mu'ârazadan men' birle mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ışrîn mine'l-Muharrem li sene 1074.³²²

Aşağıdaki kayıтта muhâlea yoluyla gerçekleşen boşanmada küçük çocukların babalarına teslim edildiği ve kadının hidâne hakkı talebinden vazgeçtiği görülmektedir:

Havâss-ı Aliyye kazâsı a'mâlinden Terkos nâhiyesine tâbi' Petnahor nâm karye sâkinelerinden Fâtıma bt. Mustafa nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zevci işbu râfi'ü'l-kitâb Mehmed b. Sefer nâm kimesne mahzarında bi tav'ihâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Mehmed zevcim olup lâkin beynimizde hüsn-i mu'âşeretimiz olmamağla zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdun-aleyh olan iki bin akçe mehr-i müeccel hakkım ile nafaka-i iddet-i mu'ayyenem üzerlerine ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olup mezbûr Mehmed'in firâşından [hâsıl ve benden] mütevellide Âişe ve Hanife ve Mustafa nâm sagîrleri dahi babaları mezbûr Mehmed'e teslîm edip hakk-ı hidâne talebinden ben fârîğa olmak üzre zevcim mezbûr Mehmed ile muhâla'a-i sahîha-i şer'iyye ile hul' olup zimmetini zevciyyete ve sagîrûn-ı merkûmûnun nafakalarına ve hakk-ı

³²² *Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 12. Sicil, s. 508.*

hidânelerine müte'allika da'vâdan ibrâ-i âmm-ı kâtı'ü'n-nizâ'la ibrâ ve iskât eyledim dedikde mezbûr Mehmed dahi vech-i meşrûh üzre olan hul'u kabûl etmeğin mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâlis aşer min Şa'bânî'l-mu'azzam li sene tis'in ve elf.³²³

3.9. Çocukla Kişisel İlişki

Evlilik birliğinin sona ermesi, eşlerden birinin ölümü yahut anneden hidâne hakkının düşmesi sonucunda çocukla kişisel ilişki meselesi gündeme gelmekte, çocuğun yanında bulunmayan ebeveyni ile görüşme durumu düzenlenmektedir.³²⁴

Aşağıdaki fetvâda vefat eden kocasından olan küçük kızı Zeyneb'in hâdinesi iken küçüğe mahrem olmayan biriyle evlenen annesi Hind'den hidâne hakkı düşünce, kadınlardan başka hâdinesi olmadığı için Zeyneb'i asabeden en yakını olan ana-baba bir amcası Amr aldıktan sonra annesi Hind, zaman zaman gelip Zeyneb'i görmek istediğinde Amr'ın, Hind'in Zeyneb'i görmesine engel olamayacağı ifade edilmektedir:

Hind, zevç-i müteveffadan olan sağîre kızı Zeyneb'i bi-hakk-ı hidâne imsâk üzere iken Hind nefsini Zeyneb'e ecnebiye tezvîc idüb Zeyneb'in nisvandandan hâdine-i uhrâsı olmamağla Zeyneb'i akreb-i asebatı li-ebeveyn ammi Amr aldıktan sonra Hind ahyânen gelüb Zeyneb'i görmek istedikde Amr, Hind'e: "Ben Zeyneb'i sana aslâ göstermem!" deyüb görmekten men'e kâdir olur mu?
El-Cevab: Olmaz.³²⁵

Halasının hidânesinde bulunan küçüğün haftada bir kere babasının evinde kalmasını engellememesi üzerine sözleştiklerine dair olan aşağıdaki kayıta herhangi bir uyuşmazlık durumu gözetilerek çocukla kişisel ilişki kurulmasının mahkemede kayıt altına alındığı görülmektedir:

Mahmiye-i İstanbul'da Abdi Subaşı mahallesinde sâkin el-Hâc Mehmed b. el-Hâc Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de Ali Paşa-yı Atîk mahallesi sâkinelerinden Râbia bt. Mehmed Ağa tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl olup Bayram Beşe b. Abdullah ve Ahmed Bey b. Abdullah nâm kimesneler şehâdetleriyle şer'an vekâleti sâbite olan Hasan Bey b. Mehmed nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcem olup bundan akdem vefât eden Âişe bt. Hüseyin Ağa nâm hâtundan tevellüd eden sağîre kızım

³²³ *Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 90. Sicil, s. 143.*

³²⁴ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 469-470.

³²⁵ Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, I, 182.

Ümmügülsüm'ün müvekkile-i mezbûre halası olmağla hakk-ı hidâne müvekkile-i mezbûrenin olup sagîre-i mezbûre benim yanımda olmağla sagîre-i mezbûreyi ba'de'l-yevm müvekkile-i mezbûreye teslim edip müvekkile-i mezbûre dahi sagîre-i mezbûreyi müteveffâ-yı mezbûre malından farz ve takdîr olunan yevmî on bir akçe ile infâk ve iksâ edip ziyâde talep etmeyip ve sagîre-i mezbûreyi haftada bir kerre benim menzilime gelip yatmakdan men' etmemek üzere kavî ve ittifâk eyledik dedikde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-ısrîn min şehri Ramazânî'l-mübârek li sene seb'a ve seb'în ve elf.³²⁶

Bir diğer kayıta ise kayınpederinin yanındaki küçük olan kızını haftada bir görmesi için babasına izin verildiği görülmektedir:

Bâ'is-i i'lâm Salomon v. Aslan nâm zimmî Bâb Mahkemesi'nde meclis-i şer'de Küstustur v. Mikail nâm zimmî ile ba'de'l-mürâfa'a mezbûr Salomon'un firâşından hâsıla ve merkûm Küstustur'un kızı gâibetü ani'l-meclis Takohi Nasrâniyeden mütevellide olan Belcek nâm sagîreyi babası mezbûr Salomon'a haftada bir kerre göstermeye merkûm Küstustur'a tenbîh olunduğu tescîl ve huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. El-emru li-men-lehü'l-emr. Fî 23 min-Zilka'de sene 1152.³²⁷

³²⁶ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3. Sicil, s. 856.*

³²⁷ *Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 172. Sicil, s.*

SONUÇ

Klasik fıkıh kitaplarındaki hükümler ve fetvâ mecmualarında yer alan fetvâlar arasında uyum ve örtüşme varken, kadı sicillerindeki davalarda verilen bazı hükümlerde farklılıklar görülmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ciddi bir ihtilafla karşılaşılmamaktadır. Ayrıca kadı sicillerindeki kayıtların birçoğunun bir yandan tezin birinci bölümünde, diğer yandan ikinci ve üçüncü bölümünde ele alınan konuları ilgilendirdiği görülmektedir.

Kadı sicillerinde küçüklerin evlendirilmesine dair sayıca çok dava yer almaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki nikah akdi yapılan küçüklerin bulûğa ermeden ailesinin yanından ayrılmadığı ve fiili olarak evliliğin vuku bulmadığı küçüklerin boşanmalarına dair kayıtlardan da anlaşılmaktadır.

Kadı sicillerinde evlendirme bahsiyle ilgili davalarda verilen kararların klasik fıkıh kitaplarındaki hükümlerle örtüştüğü ve küçüklerin hakkının korunduğu görülmektedir. Gerek evlendirme yetkisi olsun gerekse küçüğün bulûğa erdiğinde evliliğin devam edip etmemesi konusunda muhayyerlik hakkını kullanması olsun, bu hususlarda klasik fıkıh kitaplarında yer alan hükümler, fetvâ mecmualarında bulunan fetvâlar ve kadı sicilindeki davalarda verilen kararların birbirleriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Nikah akdinin yapılışıyla ilgili olarak fetvâlarda kadı izni olmadan gerçekleştirilen nikah akitlerinin geçerli olmayacağı ifade edilmektedir. Kadı sicillerinde küçüklerin nikahını içeren çok sayıda kayıt, bunun uygulamaya yansıdığını göstermektedir. Bu düzenlemeye uyulması için tedbir olarak nikahla ilgili hukuki ihtilafların mahkemeye taşınamayacağı müeyyidesi getirilmektedir. Halbuki klasik fıkıh eserlerinde nikah akdinin resmi makam önünde yahut kadı iznine tabi olarak gerçekleştirilmesi konusunda hukuki bir şart bulunmamaktadır.

Küçüğün malı üzerindeki velâyet bahsine bakıldığında ister bu yetki velîsi olan babasında olsun isterse bir vasîde bulunsun, kadı sicillerinde ve fetvâlarda görüldüğü üzere istedikleri gibi tasarrufta bulunmalarına müsaade edilmemiş, küçüklerin malı, onlar rüşde erinceye kadar korumaya alınmıştır. Ayrıca vasîler üzerine nâzır tayin edilerek bu vasîlerin tasarruflarının sürekli denetlendiği görülmektedir. Kadı sicillerinde küçüklerin

annelerinin babaları tarafından vasiyy-i muhtâr olarak tayin edildiği örneklerle de sıkça karşılaşılmaktadır.

Hidâne ile ilgili olarak aşağıda ifade edilen durumlar dışında genel itibariyle fıkıh kitapları, fetvâlar ve kadı sicilleri arasında uyum görülmektedir.

Fıkıh kitaplarındaki hükme göre ve uygulamaya baktığımızda boşandıktan sonra veya eşi vefat ettikten sonra küçüğe mahrem olmayan biriyle evlilik yapan kadından hidâne hakkı düşmektedir. Ancak kadı sicillerinde babasının rızasıyla küçüğe mahrem olmayan biriyle evlilik yapan kadına nafakasını karşılaması şartıyla küçüğün teslim edildiğini gösteren davalara rastlanmaktadır.

Kadı sicillerinde tarama yapılırken küçüklerin nafakasına dair davaların sayıca çok olması dikkat çekmektedir. O dönemin şartlarında ebeveynleri evli ya da boşanmış olsun küçükler için günlük, aylık nafaka takdir ettirdikleri görülmekte bu konuda çekişmelere de rastlanmaktadır.

İcâr-ı sağır'e dair kadı sicillerinde pek çok dava yer almakta bunların bazısında küçüklerin henüz üç-dört yaşlarında iken birinin yanında hizmet etmek üzere emeğine karşılık ücretle kiralandığı görülmektedir. O yaştaki küçücük bedene sahip bir çocuktan ne tür bir hizmet beklendiği davada da açıkça belirtilmediği için anlaşılamamaktadır. Günümüze bakıldığında oyun çağında anne yanında olması gereken bir yaşta olan çocukların o günün sosyo-ekonomik şartları sebebiyle bundan mahrum oluşları icâr-ı sağır üzerinden ortaya konulmaktadır. Halbuki fıkıhta küçüğün çalıştırılabilmesi için mümeyyiz olması şartı vardır. Ancak 1880'lere ait bir kadı sicilinde mürâhik oluncaya kadar çocukların çalıştırılmayıp, okula gönderilmesi hususunu içeren bir fermanla bu konudaki zafiyetin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. İncelediğimiz fetvâ mecmualarında bu konuya dair bir veri bulunmamaktadır.

Muhâlea ile yapılan boşamalarda muhâlea bedelinin kadının hidânesi altında bulunan küçüğün nafakasını kendi malından karşılaması şeklinde belirlendiği sıkça görülmektedir. Bunun yanında kadının kocasından boşanabilmek için hidâne hakkından vazgeçtiği davalar da mevcuttur. Bu husus hidâne hükümleriyle bağdaşmamaktadır. Kadın boşanabilmek için hidâne hakkından vazgeçmek zorunda bırakılmaktadır. Ayrıca hidâne sadece anneye ait bir hak değil, çocuk için de bir haktır. Bu açıdan bakıldığında çocuğun hakkı gözetilmemektedir.

Her bir meseleyle ilgili fetvâ mecmualarında verilen fetvâlara çok kolaylıkla ulaşılabilirken kadı sicillerinin sayıca çok olması sebebiyle transkripsiyonu yapılmış olanlarda bile tarama yapılmasında zorluk yaşanmaktadır. Zira tez çalışmasına ilk hazırlık aşamasında iken orijinal defterler üzerinde tarama yapılmak üzere gayret sarfedildi. Ancak çok uzun süre aldığı, defterlerde bazı tahribatların yer alması, bazı kelime ve ibarelerin okunmasında güçlük çekildiği ve bazı hususlarda uzmanlık gerektirmesi sebebiyle vakit israfından kaçınılarak transkripsiyonu yapılmış olan metinlere yönelindi. İstanbul kadı sicilleri içerisinde seçilip transkripsiyonu yapılmış olan yüz defterin dijital ortama aktarılarak tarama yapılmasına imkan verilmesinin bu hususta yapılan araştırmaları epey kolaylaştırdığı görülmekte ve tecrübe edilmektedir. Transkripsiyon edilen metinlerin sayılarını artırmaya yönelik projelerin hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Osmanlı'da çocuklara dair yapılacak çalışmalarda konu ve zaman sınırlandırılarak seçilen kadı sicilleri içerisindeki kayıtların tek tek incelenmesi suretiyle derinlemesine analizler yapılarak konunun tüm boyutlarıyla aktarılması mümkün olacaktır. Zira kadı sicilleri bir derya misali içerisinde hukuka, sosyal hayata, ekonomiye ve daha nice mevzuya dair küçük ayrıntıları barındırmaktadır. Osmanlı'da çocukları konu alan ve kadı sicillerinin kaynaklık edeceği çalışmalara rağbetin artırılarak bu alandaki boşluğun doldurulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 182.

Aktan, Hamza. “Kefâet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXV, 166-168.

Antalya, Osman Gökhan ve Murat Topuz. *Medeni Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, I.

Apaydın, H. Yunus. “Velâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XLIII, 15-19.

-----, “Hacir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XIV, 513-517.

Araz, Yahya. *Osmanlı İstanbul’unda Çocuk Emeği Ev İçi Hizmetlerde İstihdam Edilen Çocuklar (1750-1920)*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.

Aydın, M. Akif. *Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

-----, *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., 2013.

Bardakoğlu, Ali. “Bey’”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. VI, 13-19.

-----, “Bulûğ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. VI, 413-414.

-----, “Hidâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XVII, 467-471.

-----, “İcâre”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXI, 379-388.

-----, “Vesâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XLII, 66-70.

Bay, Abdullah. “Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk: Hayırsever Osmanlılar Ve Oğullukları”. *Kebikeç* 35 (2013): 187-213.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh ilmi ve İslam hukuku terimleri sözlüğü*, haz. Abdullah Kahraman. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016.

Cevherî. *es-Sıhah*, thk. Ahmed Abdulğafûr. Beyrut: Daru’l-ilmi li’l-melâyîn, 1990.

Çatalcalı Ali Efendi. *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yı Ali Efendi*. Açıklayan H. Necati Demirtaş. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2014, I-II.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Temyiz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XL, 437-439.

-----, “Tasarruf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XL, 118-119.

- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı: Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Ebû Dâvûd. "Talak", 35.
- Erbay, Celal. *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*. Bakü: Göytürk Matbaası, 1995.
- , "Nafaka", *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXII, 282-285.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar neşriyat, 2013.
- Dural, Mustafa ve Suat Sarı. *Türk Özel Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020, I.
- Feyzullah Efendi. *Fetâvâ-yı Fevziye*. haz. Süleyman Kaya. İstanbul Klasik Yayınları, 2009.
- Genç, Mustafa. "İslâm Hukukunda Velâyetin Mahiyeti". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (AESAD)* 7/6 (2020): 204-227.
- Halebî, İbrahim. *Mülteka'l-ebhur*. thk. Vehbi Süleyman Gâveci. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1989, I-II.
- İbn Manzur. *Lisanü'l- 'Arab*. XIII, 122-123.
- İbn Nüceym. *el-Bahrü'r-raik şerhu Kenzi'd-dekaik* (nşr. Zekeriyâ Umeyrat), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, III, IV, IX.
- İbnü'l-Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbü'rî. *Kitabu'l-icmâ': İslâm Hukukçularınca Üzerinde İcmâ' Edilen Konular*. nşr. Abdulkadir Şener. Ankara: Gaye Matbaası, 1983.
- İbnü's-Sââtî, Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdâdî. *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn*. thk. Salih b. Abdullah b. Salih el-lühaydân, Hâlid b. Abdullah b. Muhammed el-lühaydân, Abdullah b. Salih b. Muhammed el-lühaydân. Feyyûm: Dâru'l-felâh, 2016, VII, X.
- Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdülmevcut. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997, V.
- Köse, Saffet. "Rüşd", *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXV, 298-300.
- Kudat, Aydın. "İslam Hukukunda Temsil ve Amacı". *Adam Akademi* 5/1 (2015): 33-62.
- Kurt, Abdurrahman. "İslâm'ın Koruyucu Aileye Bakışı". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994): 177-186.

Mahmesânî, Subhî. *el-Mebâdi'ü's-şer'iyye ve'l-kânûniyye fi'l-hacr ve'n-nafağât ve'l-mevâris ve'l-vaşıyye*. Beyrut: Daru'l-ilmi li'l-melâyîn, 1981.

Mergînânî. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*. Karaçi: İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumü'l-İslâmiyye, 1417, III, VI, VIII.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud. *Metnü'l-ihitiyâr el-müsemma bi'l-muhtâr li'l-fetvâ*. Dimeşk: Mektebetü Daru'l-beyrûtî, t.y.

Molla Hüsrev. *Düreru'l-hükkâm fi şerhi ğureru'l-ahkâm*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1979, I.

Özel, Ahmet. “Akreb”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. II, 287-288.

Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mes'ud el-Mahbûbî. *Şerhu'l-vikâye*. Amman: Müessesetü'l-verrâk, 2006, V.

Seydişehrî, Mahmud Esad. *Nikah ve Talak Kitabı*. ed. Şenol Saylan. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Şeyh Bedreddin Simâvî. *et-Teshîl Şerhu Letâifi'l-işârât*, thk. Mustafa Bülent Dadaş. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2019, II.

Uzunpostalcı, Mustafa. “Cenin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. VII, 369-370.

Yenişehirli Abdullah Efendi. *Behcetü'l-fetâvâ*. haz. Süleyman Kaya, Betül Algın, Zeynep Trabzonlu ve Asuman Erkan. İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.

Zekiyyüddîn Şa'bân. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. Trc. İbrahim Kafi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 2015.

Zeylaî, Abdullah b. Yusuf. *Nasbü'r-râye li ehâdisi'l-hidâye*. y.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973, III.

Zeylaî, Osman b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, 1313, III.

Kadı Sicilleri:

Adıgüzel, Ayşe Seyyide ve Zeynep Trabzonlu. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 49 Numaralı Sicil, H. 1054, M. 1644*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVI.

Akman, Mehmet, Fethi Gedikli ve M. Macit Kenanoğlu. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 32 Numaralı Sicil, H. 1015- 1016, M. 1606- 1607*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXVI.

- Akman, Mehmet, Murat Uluskan, Talip Mert, Yüksel Çelik, Rıfat Günelan ve Fatih Akyüz. *İstanbul Kadı Sicilleri Balat Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil. H. 970 – 971, M. 1563. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XI.*
- Akman, Mehmet ve Fethi Gedikli. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 20 Numaralı Sicil. H. 1005- 1007, M. 1596- 1599. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXV.*
- Altın, Abdülkadir, Nedim Pakırdağ ve Yılmaz Karaca. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 531 Numaralı Sicil. H. 1204-1207, M. 1790-1793, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXXI.*
- Atay, Sabri ve Nedim Pakırdağ. *İstanbul Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil, H. 1063-1064, M. 1652-1653. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, XLIX.*
- Atay, Sabri ve Rasim Erol. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 65 Numaralı Sicil. H. 1051–1053, M. 1641-1644. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXIX.*
- Atay, Sabri ve Salih Kahriman. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 172 Numaralı Sicil, H. 1152-1153, M. 1740. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXIX.*
- Atay, Sabri, Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca, Rasim Erol, Salih Kahriman ve Fuat Recep. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 46 Numaralı Sicil, H. 1096-1097, M. 1685-1686. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XIX.*
- Coşkun, Ali ve Abdullah Sivridağ. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 150 Numaralı Sicil. H. 1143-1144, M. 1730-1732. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXV.*
- Çakır, Baki, Ayşe Seyyide Adıgüzel, Zeynep Trabzonlu ve Hilal Kazan. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 3 Numaralı Sicil, H. 993–995, M. 1585–1587. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXII.*
- Çakır, Baki. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi: 61 Numaralı Sicil, H. 1065-1066, M. 1655. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVII.*
- Dağdaş, Yasemin ve Zeynep Berktaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 5 Numaralı Sicil. H. 930-936, M. 1524-1530. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, III.*
- Erol, Rasim ve Hüseyin Kılıç. *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi: 21 Numaralı Sicil, H. 1002-1003, M. 1594-1595. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XII.*
- Erol, Rasim ve Sabri Atay. *İstanbul Kadı Sicilleri Davud Paşa Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil H. 1196-1197, M. 1782-1783, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXIX.*
- Erol, Rasim, Sabri Atay ve Nedim Pakırdağ. *İstanbul Kadı Sicilleri Kısmet-i Askeriye Mahkemesi: 19 Numaralı Sicil, H. 1109-1110, M. 1698-1699. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LVIII.*

- Erol, Rasim, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay, Hüseyin Kılıç ve Yılmaz Karaca. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 12 Numaralı Sicil, H. 1073-1074, M. 1663-1664*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, XVI.
- Günalan, Rıfat ve Talip Mert. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 15 Numaralı Sicil, H. 981 -1000, M. 1573-1591*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012, XXXIV.
- Günalan, Rıfat, Vildan Kemal, Özlem Altıntop ve Hatice Ayyıldız Bahadır. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil, H. 924-927, M. 1518-1521*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, II.
- Günalan, Rıfat. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H. 1077, M. 1666-1667*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XVII.
- Günalan, Rıfat. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 114 Numaralı Sicil, H. 1083-1085, M. 1672-1674*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LIV.
- Günalan, Rıfat. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 56 Numaralı Sicil, H. 1201-1203, M. 1786-1787*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXX.
- Günalan, Rıfat. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 84 Numaralı Sicil, H.999-1000, M.1590-1591*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, X.
- Kahriman, Salih ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Anadolu Sadâreti Mahkemesi: 2 Numaralı Sicil, H. 1251-1257, M. 1835-1841*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, XCIV.
- Kahriman, Salih ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 11 Numaralı Sicil, H. 1081, M. 1670-1671*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LIII.
- Kahriman, Salih ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Mahmudpaşa Mahkemesi: 1 Numaralı Sicil, H. 1240-1242, M. 1825-1827*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, XCI.
- Kahriman, Salih ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi: 272 Numaralı Sicil, H. 1171-1172, M. 1758*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXIV.
- Kahriman, Salih, Fuat Recep, Sabri Atay, Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca ve Rasim Erol. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 18 Numaralı Sicil, H. 1086-1087, M. 1675-1676*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, XVIII.
- Kahriman, Salih, Sabri Atay ve Fuat Recep. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 37 Numaralı Sicil, H. 1047, M. 1637- 1638*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXV.
- Karaca, Yılmaz ve Mustafa Yılmaz. *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi: 106 Numaralı Sicil, H. 1067-1069, M. 1656-1658*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, L.

- Karaca, Yılmaz ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi: 580 Numaralı Sicil, H. 1221-1222, M. 1806-1808*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXXIV.
- Karaca, Yılmaz ve Rasim Erol. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 19 Numaralı Sicil, H. 1028 – 1030, M. 1619-1620*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXIV.
- Karaca, Yılmaz, Abdullah Sivridağ, Hüseyin Kılıç, Ali Coşkun, Numan Yekeler ve Mustafa Yılmaz. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 10 Numaralı Sicil, H. 1072-1073, M. 1661-1663*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LI.
- Karaca, Yılmaz, Rasim Erol, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay ve Hüseyin Kılıç. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H.1027, M. 1618*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, I.
- Kazan, Hilal ve Kenan Yıldız. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: 56 Numaralı Sicil, H.990-991, M. 1582-1583*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, IX.
- Kılıç, Hüseyin, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay, Rasim Erol, Yılmaz Karaca. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 74 Numaralı Sicil, H. 1072 -1073, M. 1661 – 1662*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXVIII.
- Kılıç, Hüseyin, Yılmaz Karaca, Rasim Erol, Salih Kahriman, Fuat Recep ve Sabri Atay. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 54 Numaralı Sicil, H. 1102, M. 1691*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XX.
- Kırıış, Mustafa ve Salih Kahriman. *İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi: 3 Numaralı Sicil, H. 1023-1081, M. 1615-1670*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LII.
- Mert, Talip ve Rıfat Günelan. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 82 Numaralı Sicil, H. 1081, M. 1670-1671*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXIX.
- Pakırdağ, Nedim ve Abdullah Sivridağ. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 197 Numaralı Sicil, H. 1162-1163, M. 1749-1750*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXIII.
- Pakırdağ, Nedim ve Abdullah Sivridağ. *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi: 92 Numaralı Sicil, H. 1120-1121, M. 1709*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LX.
- Recep, Fuat ve Rasim Erol. *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi: 80 Numaralı Sicil, H. 1057-1059, M. 1647-1649*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XV.
- Recep, Fuat, Hüseyin Kılıç, Rasim Erol, Sabri Atay, Salih Kahriman ve Yılmaz Karaca. *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia): 90 Numaralı Sicil, H. 1090- 1091, M. 1679- 1680*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011, XXXI.

- Satar, Sinan ve Salih Kahrıman. İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp *Mahkemesi: 138 Numaralı Sicil. H. 1129-1131, M. 1717-1718*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019, LXI.
- Sivridağ, Abdullah ve Ali Coşkun. İstanbul Kadı Sicilleri Bab *Mahkemesi: 151 Numaralı Sicil. H. 1143-1144, M. 1731*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXVI.
- Sivridağ, Abdullah, Rasim Erol, Salih Kahrıman, Ali Coşkun ve Mümin Yıldıztaş. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 20 Numaralı Sicil, H. 1099-1100, M. 1688-1689*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LVI.
- Sivridağ, Abdullah ve Mustafa Yılmaz. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi: 154 Numaralı Sicil. H. 1237-1246, M. 1822- 1831*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2019, LXXXVIII.
- Yıldız, Kenan. İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar *Mahkemesi: 9 Numaralı Sicil. H. 940-942, M. 1534-1536*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, IV.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Kübra		ÖZDEMİR
Yabancı Diller	Arapça		İngilizce
Düzeyi	İleri düzey		Orta düzey
Eğitim Durumu	Başlama- Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2006	2010	Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans Anadal	2010	2015	Marmara Üniversitesi
Çift Anadal	2012	devam	İlahiyat Fakültesi Hukuk Fakültesi
Yüksek Lisans	2015	2021	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	2010-2013: İlahiyat Araştırmaları Derneği 2013-2014: Umman Sultan Qaboos Üniversitesi (Öğrenci Değişim Programı) 2015: Marmara Üniversitesi Tahkik Kursu 2016-2017: Bilim Sanat Vakfı Paleografya Seminerleri		
		Tarih	21.09.2021
		İmza	
		Adı Soyadı	Kübra ÖZDEMİR

